

Norbert Laude (1888-1974)

Leven in teken van de kolonie

Lisa Busschaert

Masterproef aangeboden binnen de opleiding
master in de Geschiedenis

Promotor prof. dr. Kaat Wils

Academiejaar 2013-2014

244 304 tekens

Voorwoord

Dat Norbert Laude het onderwerp is kunnen worden van deze meesterproef, is bovenal te danken aan Mark Scheldeman, een oud-student aan de Koloniale Hogeschool die mij een aantal jaar geleden tijdens een interview intrigeerde met zijn verhalen over dit instituut. Toen ik uiteindelijk besloot mijn onderzoek te voeren rond de directeur van deze instelling, Norbert Laude, slaagde Mark er met zijn anekdotes in mij een eerste indruk te geven van deze figuur. Mijn meesterproef had echter nooit vorm kunnen krijgen zonder de vele aansporingen en aanbevelingen van mijn promotor, Professor Kaat Wils. Ik wil haar uitdrukkelijk bedanken voor haar constructieve opmerkingen en nauwgezette verbeteringen, maar vooral ook voor de steun die zij dit voorbije jaar was.

Bij het onderzoek naar Norbert Laude vertoefde ik vele uren in het Afrika Archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, waar de documenten van de Koloniale Hogeschool bewaard liggen, en in het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij, waar de informatie over de verzetspraktijken van Laude terug te vinden was. Ik heb het erg geapprecieerd dat de medewerkers van deze instituten steeds klaar stonden om mij de nodige hulp te verschaffen. Vervolgens wil ik Frederik Janssens bedanken, die mij met veel enthousiasme een collectie van privédocumenten van Laude, die hij als verzamelaar toevallig in zijn bezit had gekregen, ter beschikking stelde.

Verder wil ik nog de vele mensen bedanken die mij de nodige mentale oppeppers konden geven in de soms vermoeiende onderzoek- en schrijfweken. Ik denk daarbij aan mijn medestudenten geschiedenis, die een aangenaam gezelschap vormden tijdens de vele uren in de bibliotheek maar ook daarbuiten, tijdens de nodige momenten van ontspanning. Evenzeer wil ik mijn ouders, broers en Joren bedanken, voor hun onvoorwaardelijke steun en hun interesse in het verhaal van Norbert Laude, dat mij de voorbije maanden heeft beziggehouden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inleiding.....	5
I. Propaganda en de vorming van een koloniale elite (1908-1940).....	10
A. De kennismaking met het koloniale project	10
B. De kolonie propageren en civiliseren	18
C. De Koloniale Hogeschool van Antwerpen	31
II. Wetenschappelijke ambities en de confrontatie met veranderingen (1940-1960).....	52
A. De impact van de Tweede Wereldoorlog	52
B. Activiteiten binnen koloniale instellingen.....	64
C. De confrontatie met dekolonisatie.....	75
Algemeen Besluit	94
Bibliografie.....	98
Samenvatting	108

Inleiding

Vierenvijftig jaar na de Congolese onafhankelijkheid is de interesse voor het Belgische koloniale verleden nog steeds erg groot. Ook historici hebben heel wat werken over deze geschiedenis gepubliceerd en verdedigen daarbij uiteenlopende stellingen. Toch kan de historiografische koloniale traditie in bepaalde opzichten ‘conservatief’ genoemd worden. Ten eerste ligt de focus hoofdzakelijk bij twee periodes.¹ Zo is over de periode van 1885 tot 1908, de periode waarin het centrale Afrikaanse land nog de Congo-Vrijstaat heette en onder de bevoegdheid van de Belgische koning Leopold II viel, reeds veel inkt gevloeid. Het meest bekende en controversiële boek hierover is ongetwijfeld het werk van Adam Hochschild, *De geest van Koning Leopold II en de plundering van Congo*.² Ten tweede worden eveneens de jaren van de Congolese onafhankelijkheidsstrijd uitvoerig behandeld door wetenschappers. De periode tussen 1908 en 1960, de tijd van Belgisch-Congo, is daarentegen veel minder vertegenwoordigd in de literatuur.³ Een tweede kanttekening die bij de historiografie over Congo gemaakt kan worden, is dat die voornamelijk handelt over de impact die België heeft gehad op zijn kolonie.⁴ Het gaat daarbij om de economische, politieke, sociale en in mindere mate culturele gevolgen die de kolonisatie teweeg bracht in Congo. Studies over de impact van de kolonie op het moederland zijn beperkter, al blijkt daar de laatste jaren toch wat verandering in te komen met werken van auteurs als David Van Reybrouck en Vincent Viaene.⁵ Deze meesterproef probeert op de twee bovenstaande lacunes in het historisch onderzoek in te spelen. Enerzijds wordt de periode van de effectieve Belgische kolonisatie besproken, anderzijds komen de (culturele) gevolgen van de kolonisatie voor België aan bod. De gidsfiguur die ons door dit verhaal zal leiden, is Norbert Laude.

Norbert Laude werd geboren te Schaarbeek in 1888 en stief in 1974 te Antwerpen. Hij is een figuur die niet eerder het onderwerp van wetenschappelijke studies was en quasi onzichtbaar blijkt in de koloniale literatuur. Zo heeft hij geen lemma in het Biografisch Woordenboek voor de Belgen Overzee. Toch kan een biografische studie van Laude een interessante bijdrage vormen aan het historisch onderzoek. Zijn lange en actieve carrière, die ongeveer in hetzelfde tijdsbestek gesitueerd kan worden als het bestaan van Belgisch-Congo, wijdde hij nagenoeg volledig aan het koloniale project. In 1908 verscheen Laude voor de eerste keer op het toneel wanneer hij de electorale kiescampagne ten gunste van de overdracht van de kolonie door België steunde. Zijn carrière eindigde symbolisch in 1960, toen de Koloniale Raad werd opgedoekt na de Congolese onafhankelijkheid. In de periode tussen deze twee jaartallen engageerde Laude zich op verschillende manieren voor het koloniale project. Ten eerste zou hij met een grote gedrevenheid het werk in Congo propageren. Aan de hand van verscheidene publicaties, conferenties en filmvoorstellingen probeerde hij de interesse en de

---

¹ SCHAMPAERT, ‘Edouard De Jonghe, 1878-1950’, 93.

² HOCHSCHILD, *De geest van Koning Leopold II en de plundering van Congo*, Amsterdam, 1998.

³ SCHAMPAERT, ‘Edouard De Jonghe, 1878-1950’, 93.

⁴ VIAENE, VAN REYBROUCK en CEUPPENS, *Congo in België*, 15.

⁵ VIAENE, VAN REYBROUCK en CEUPPENS, *Congo in België. Koloniale cultuur in de metropool*, Leuven, 2009.

trots van het Belgische volk te prikkelen. Daarnaast was Laude als directeur van de Koloniale Hogeschool van Antwerpen tweeëndertig jaar lang betrokken bij de vorming van de territoriale gewestbeheerders. Ten derde fungeerde Laude als een koloniaal intellectueel die op basis van zijn ervaring en kennis probeerde in te spelen op de tekortkomingen van het koloniaal bestuur. Al deze functies zorgden ervoor dat hij een groot netwerk van contacten opbouwde binnen de Belgische koloniale wereld. Op deze manieren ontpopte hij zich, volgens de historicus Zana Etambala, tot 'één van de invloedrijkste Congokenners van zijn tijd'.⁶ Het is paradoxaal dat Etambala, in zowel zijn *Congo '55-'65. Van koning Boudewijn tot president Mobutu* als in *De teloorgang van een modelkolonie. Belgisch Congo 1958-1960*, naar hem verwijst als een groot 'Congokenner' terwijl Laude over het algemeen erg weinig aan bod komt in literatuur en niet vaak wordt besproken buiten zijn functie als bestuurder van de Koloniale Hogeschool. Dit is tevens verrassend omdat heel wat van die auteurs wel gebruik maken van Laudes boeken en artikels bij hun bronnenonderzoek. De vraag rijst dan ook in welke mate en op welke vlakken Laude nu werkelijk invloedrijk was. Net daarom kan een biografische studie van Laude een interessante invalshoek opleveren bij de studie van de Belgische koloniale periode.

In deze meesterproef zal de carrière en het leven van Laude verder worden uitgediept om zo een antwoord te formuleren op een aantal onderzoeksvragen. Ten eerste zal geprobeerd worden te achterhalen wie Norbert Laude nu precies was en hoe zijn carrièrefases eruit zagen. Dat is van belang om te begrijpen hoe zijn interesse voor de kolonie is ontstaan en hoe die zich ontwikkeld heeft. Verder wil deze meesterproef aandacht schenken aan Laudes visies, meningen en ideeën over België en het kolonialisme. Daarnaast wordt de vraag gesteld in welke mate die visies en idealen geëvolueerd zijn gedurende zijn carrière, onder invloed van de veranderende tijdsgeest. Tenslotte wil de verhandeling nagaan hoe Laude gesitueerd kan worden binnen de koloniale wereld. Welke contacten had hij? Oefende hij een blijvende invloed uit en door wie of wat werd hij zelf beïnvloed? Kunnen zijn ideeën en houdingen geplaatst worden in de algemene tijdsgeest? Deze verhandeling is cultuurhistorisch in die zin dat het de daden, keuzes en waarden, maar ook de wetenschappelijke ambities van een gedreven koloniaal figuur onderzoekt.⁷ De cultuurgeschiedenis is zich er eveneens van bewust dat persoonlijke acties van mensen pas betekenis krijgen binnen hun historische context.⁸ De opvattingen en houdingen van Laude moeten daarom gesitueerd worden binnen de heersende waarden van hun tijd. Zo is het van belang aandacht te schenken aan het koloniale discours van de Belgische regering. Aan de hand van bovengenoemde onderzoeksvragen en aandachtspunten wordt geprobeerd om aan te tonen hoe één figuur met een buitengewoon grote interesse voor Congo het breder fenomeen van kolonialisme heeft beleefd en dat mede vorm gaf.

Om deze onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden moest op zoek gegaan worden naar bronnenmateriaal dat informatie over Laudes leven kon bieden. Omdat er geen officieel privéarchief van hem bewaard is gebleven, richtte ik mij tot de instellingen waar hij actief was

---

⁶ ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 386

⁷ BURKE, *Wat is Cultuurgeschiedenis?*, 116-117.

⁸ BURKE, *Wat is Cultuurgeschiedenis?*, 59.

geweest. Deze verhandeling steunt op een divers materiaal van voornamelijk onuitgegeven en gedrukte bronnen. Ten eerste werd gebruikt gemaakt van de jaargangen 1920-1927 van het blad *Le Boy Scout*, bewaard in het Documentatie- en onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving (KADOC), te Leuven. Dit was het officiële tijdschrift van de *Belgian Catholic Scouts*, waar Laude de functie van commissaris-generaal bekleedde. Daarnaast werd heel wat informatie teruggevonden in het archief van de Koloniale Hogeschool van Antwerpen, bewaard in het Afrika Archief op het ministerie van Buitenlandse zaken. Het ging hierbij voornamelijk om brieven en notulen van vergaderingen. Verder bevinden zich in het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA) een aantal privédocumenten van Norbert Laude met betrekking tot zijn verzetsverleden. Dit archiefmateriaal bestaat vooral uit brieven, krantenknipsels, biografische notities en een aantal rapporten geschreven door Laude zelf. Vervolgens werden de gedrukte verslagen van de vergaderingen van de Koloniale Raad en de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen ingekeken. Hierbij was het interessant om te kijken voor welke onderwerpen Laude zich interesseerde en welke standpunten hij innam tijdens discussies. Ook de eigen publicaties van Laude werden bestudeerd, net als zijn bijdrage aan wetenschappelijke tijdschriften. Daarnaast was het leerzaam om de archieven of memoires van een aantal ministers van Koloniën of van koloniale figuren als Jozef Van Bilsen of Pierre Ryckmans in te kijken. Ten slotte werd nog gebruik gemaakt van een aantal privédocumenten van Laude die toevallig bewaard zijn gebleven. Een verzamelaar ontdekte de documenten in een leegstaand fabriekspand in Schoten dat enkele uren later gesloopt zou worden. Het gebouw was eigendom geweest van de schoonzoon en later de kleinzoon van Laude. Het materiaal vormt een beperkte maar interessante selectie van privé-materiaal. Het gaat hoofdzakelijk om foto's en brieven, zowel uit het begin als uit het einde van Laudes carrière. Deze collectie bevat bovendien een twintigtal van zijn agenda's uit de periode 1923-1971.

Bij de studie van het archiefmateriaal werd rekening gehouden met de vragen die aan het begin van het onderzoek gesteld werden. De aandacht ging naar zowel de feitelijke inhoud als naar de meningen en visies die uit de bronnen afgeleid konden worden. Dit was niet altijd evident omdat Laude vanuit zijn functie vooral officiële brieven verstuurde, bijvoorbeeld naar het ministerie van Koloniën. Vaak vertegenwoordigde Laude als directeur het standpunt van de raad van bestuur van de Koloniale Hogeschool en is het moeilijk te bepalen in welke mate hij hiermee akkoord was. Het brievenmateriaal liet verder wel toe om te achterhalen hoe Laudes netwerk van contacten eruit zag. De notulen van vergaderingen en de eigen publicaties of reisverslagen gaven inzicht in de onderwerpen waar Laude zich voor interesseerde. Uit dit materiaal kon ook afgeleid worden hoe hij het koloniale beleid beoordeelde. Over een aantal zaken, bijvoorbeeld over Laudes periode aan het ministerie van Koloniën in de jaren '20, is slechts beperkte informatie teruggevonden. Voor deze zaken werd een beroep gedaan op een zevental onuitgegeven biografische notities. Dit zijn lijsten waarop de meeste functies van Laudes carrière worden opgesomd, eventueel vergezeld van een korte uitleg. Ze werden bijvoorbeeld opgesteld door collega's of vrienden ter ere van zijn emeritaat aan de Koloniale Hogeschool.

Om een zo volledig mogelijk beeld van Laude te kunnen verkrijgen, werd dit archiefmateriaal aangevuld met secundaire literatuur. Over Laude zelf zijn nog geen wetenschappelijke werken verschenen. Van belang is wel het biografisch artikel van Fernand Grevisse, oud-student en hoogleraar aan de Koloniale Hogeschool. Grevisse was lid van de Koninklijke Belgisch Koloniaal Instituut, later de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen, en publiceerde in het tijdschrift van de Academie een biografisch artikel over Laude, naar aanleiding van zijn dood in 1974.⁹ Verder is de literatuur over Laude beperkt tot een aantal vermeldingen, voornamelijk in werken waar de Koloniale Hogeschool aan bod komt. Belangrijke voorbeelden zijn de studies van Schöller, Poncelet en de licentiaatsverhandeling van Niyihangejeje.¹⁰ Daarnaast bespreken de werken van Etambala en Tilman Laude respectievelijk als koloniaal intellectueel en als algemeen commissaris bij de katholieke scouts.¹¹ Ten slotte werden nog verschillende wetenschappelijke studies gebruikt om de brede context waarin het verhaal van Laude zich afspeelt te kunnen schetsen zoals bijvoorbeeld de werken van Vanthemsche en Van Reybrouck.¹²

Het onderzoek naar Norbert Laude wordt in deze verhandeling gepresenteerd in twee hoofdstukken. Het eerste deel van de meesterproef bespreekt de periode 1908-1940, een tijd van optimisme en enthousiasme rond het koloniaal project. Laude verbond zich in deze periode aan de propaganda van de kolonie en aan de vorming van een administratieve elite. Het tweede hoofdstuk beslaat de jaren 1940 tot 1960, een periode in een toenemende sfeer van antikolonialisme. In dit hoofdstuk treden vooral het politieke engagement van Laude naar voren. Beide delen bevatten drie onderverdelingen. Ten eerste wordt in beide hoofdstukken de impact van respectievelijk de Eerste en de Tweede Wereldoorlog op Laudes carrière besproken. Vervolgens wordt telkens ingegaan op zijn rol in het publieke forum, als propagandist enerzijds en als koloniaal expert anderzijds. De laatste delen handelen hoofdzakelijk over Laudes functie aan de Koloniale Hogeschool, waar hij van 1926 tot 1958 directeur was. De meesterproef eindigt met een algemeen besluit.

Norbert Laude is een dankbaar onderwerp voor een biografische studie. Hij was een opmerkelijk figuur met een actief leven dat voor het overgrote deel aan het kolonialisme was gewijd. Laude kan beschouwd worden als een typevoorbeeld voor een grote groep kolonials van de twintigste eeuw, die op het publieke forum zijn liefde voor de kolonie en het belang van de civilisatiemissie verkondigde. Binnen de koloniale wereld had hij een groot netwerk aan contacten. Bovendien zorgde de lange duur van zijn carrière ervoor dat nagegaan kan worden hoe zijn idealen en visies evolueerden onder druk van de veranderende omstandigheden. Deze meesterproef kan tevens een ander licht werpen op gebeurtenissen als

---

⁹ GREVISSE, 'Norbert Laude', *Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen. Mededelingen der Zittingen*, 21 (1975), 44-64.

¹⁰ SCHÖLLER, *Middelheim*, Antwerpen, 1987; PONCELET, *L'invention des sciences coloniales belges*, Parijs, 2008; NIYIHANGEJEJE, *Université Coloniale de Belgique. 1920-1945*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UCL, departement Geschiedenis, 1976.

¹¹ ETAMBALA, *Congo '55-'65*, Tielt, 1999; ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, Leuven, 2008; TILMAN, *Le scoutisme au Congo belge(1920-1960)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, ULB, departement Geschiedenis, 1997.

¹² VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, Tielt, 2007; VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, Amsterdam, 2010.

de impact van de Tweede Wereldoorlog op de kolonie of de kwestie Van Bilsen, omdat deze bestudeerd worden vanuit het 'insider'-perspectief van Norbert Laude, die dit alles van op de eerste rij meemaakte. Op die manier kan de beschrijving van zijn carrière een waardevol zicht bieden op de impact die de kolonie op België heeft gehad, net voor die periode waar het historisch onderzoek nog de minste aandacht aan heeft besteedt. Daarnaast was Laude meer dan een koloniaal theoreticus. In de jaren '20 lag hij mee aan de basis van de invoering van de katholieke scoutsbeweging in Belgisch Congo en als directeur van de Koloniale Hogeschool zou hij tweeëndertig jaar lang zijn stempel drukken op de vorming van de koloniale gewestbeheerders. Hij was bovendien een diepgelovig, patriottisch en principieel man op wie de twee wereldoorlogen een grote invloed hebben gehad. In deze meesterproef zal ook zijn omgang met zowel familiale als professionele tegenslagen aan bod komen. Op die manier heb ik geprobeerd een zo volledig mogelijk beeld van Laude te schetsen en een waardevolle bijdrage te leveren aan de koloniale geschiedschrijving.

I. Propaganda en de vorming van een koloniale elite (1908-1940)

‘Avec la même passion, il a par la parole et par la plume, tant à l’étranger que chez nous, partout et toujours lutté pour notre œuvre colonisatrice.’¹³

In 1951 wijdde het Belgische politieke tijdschrift *Pourquoi Pas* in zijn rubriek ‘Figures Coloniales’ een artikel aan de directeur van het Universitair Instituut voor Overzeese Gebieden, Norbert Laude. Met een korte biografische schets maakte de auteur van het stuk duidelijk dat Laude al aan het prille begin van zijn carrière op uiteenlopende manieren in contact kwam met het koloniale project en er zo een buitengewoon grote interesse voor ontwikkelde. In bovenstaand citaat vat de auteur één van de rode draden doorheen Laudes leven samen: aan de hand van conferenties (*la parole*) en publicaties (*la plume*) propageerde hij de civilisatieplicht die in Congo ter hand genomen moest worden. Om te begrijpen waarom en hoe Laude zich er toe verbond het koloniale werk uit te dragen, is het noodzakelijk zijn vorming en het verloop van zijn carrière onder de loep te nemen.

A. De kennismaking met het koloniale project

Norbert Adolphe Henri Laude werd geboren in Schaarbeek op 24 mei 1888. Zijn vader, eveneens Norbert Laude, was een ambtenaar afkomstig uit Charleroi. De familie aan de zijde van zijn moeder, Clémence Willems, stamde uit Brussel. Vermoedelijk kreeg Laude een katholieke en intellectuele opleiding. De eerste sporen van politieke betrokkenheid konden teruggevonden worden in zijn studentenjaren. Als student Rechten aan de Universiteit van Parijs liet hij zich onder meer inspireren door de ideeën van de Franse politicus en moralist Albert De Mun.¹⁴ Graaf De Mun was één van de voorvechters van de sociale hervormingen in Frankrijk aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Hij gold als een invloedrijk voorstander en theoreticus van het christelijk corporatisme.¹⁵ Het feit dat Laude zijn thesis schreef over het middeleeuws gildensysteem toont aan dat hij hier eveneens een grote interesse voor had. Verder stond De Mun bekend als een overtuigd katholiek en patriot die zijn strepen had verdiend als soldaat tijdens de Frans-Pruisische oorlog van 1870.¹⁶ Ook deze karakteristieken zouden Laudes levensloop kenmerken.

Het is niet duidelijk of Laude, naast de universiteit van Parijs, nog aan een Belgische universiteit heeft gestudeerd. Desondanks is het zeker dat Laude zich eveneens interesseerde voor de Belgische politiek. De sociale actie waar De Mun in Frankrijk voor pleitte, werd in ons land gepropageerd door figuren als Jules Renkin en Henry Carton de Wiart. Deze Brusselse, politiek geëngageerde advocaten waren onder meer medeoprichters van het blad

---

¹³ ‘Figures Coloniales: M. Norbert Laude’, 3005.

¹⁴ GREVISSE, ‘Norbert Laude’, 48.

¹⁵ ‘Mun, Albert, Graaf de’, 393.

¹⁶ GREVISSE, ‘Norbert Laude’, 48.

L'Avenir Social: Journal démocratique catholique (1891).¹⁷ In het begin van de twintigste eeuw woonde Laude vaak hun lezingen en voordrachten bij, waardoor hij sterk geïnspireerd werd door het christendemocratische gedachtegoed. Beide politici waren immers de voortrekkers van een jonge en invloedrijke rechterzijde van de Katholieke Partij die de confrontatie met de conservatieve katholieken niet uit de weg ging en pleitte voor meer sociale emancipatie.¹⁸ Zij wilde niet alleen dat de staat het welzijn van de arbeiders zou verbeteren, maar ook dat de volksklassen in hun geheel inspraak zouden krijgen op het politieke niveau.¹⁹ Daarnaast waren Renkin en Carton de Wiart hevige royalisten en voorstanders van het kolonialisme. Ze publiceerden verschillende propaganda-artikelen in kranten en voerden parlementaire redevoeringen om de Congopolitiek van de koning te ondersteunen.²⁰ Het is daarom niet verwonderlijk dat Laude via deze figuren voor het eerst in contact zou komen met het koloniale project.

Hoewel hij was opgegroeid in een periode waarin het Europees kolonialisme hoogtij vierde, bezat België op het moment dat Laude zijn studies aan de universiteit aanving nog geen kolonie. Wel had de Belgische vorst Leopold II in 1885 de Congo-Vrijstaat verworven als zijn privé-eigendom. Als land had België evenwel niets met deze kolonie te maken. Dat veranderde aan het begin van de twintigste eeuw toen er steeds meer internationale kritiek kwam op het autoritaire beleid van Leopold II. Zeker nadat de Britse diplomaat Roger Casement in 1904 een vernietigend rapport had gepubliceerd over de situatie in Congo, laaide het protest hoog op.²¹ De enige optie leek dat België de kolonie van zijn vorst zou overnemen. Jules Renkin was op dat moment minister van Justitie en als groot voorstander van deze overdracht verdedigde hij het desbetreffende wetsontwerp voor het parlement.²² Laude woonde toen verschillende vergaderingen over dat onderwerp bij. In één van zijn redes aan de Koloniale Hogeschool, bij de opening van het academiejaar in 1955, haalde Laude persoonlijke herinneringen op aan die periode. Hij vertelde daarbij hoe hij, tijdens het bijwonen van een van die politieke bijeenkomsten, verstedd stond van Renkins grote welsprekendheid. Met een rustige en klare stem slaagde hij erin de zaal op zijn hand te krijgen en zijn gesprekspartners te domineren.²³ Ondanks de tegenstand waarmee het wetsvoorstel voor de koloniale overdracht te maken kreeg, twijfelde Renkin niet en hield hij voet bij stuk. De twintigjarige Laude werd geprikkeld door zijn enthousiasme en besloot zich zelf te engageren voor de electorale kiescampagne in de kamer en de senaat.²⁴ Uiteindelijk keurde het parlement het voorstel goed en op 15 november 1908 werd Congo officieel Belgisch. Jules Renkin nam als eerste de positie van minister van Koloniën op zich.

Het feit dat Laude zich inzette voor de electorale campagne ten gunste van de overname, is veelbetekenend. Het toont immers aan dat hij reeds als student overtuigd was van de voordelen die het bezit van een kolonie voor België had, en dat hij, in meerdere of in mindere

---

¹⁷ DE SMAELE, *Rechts Vlaanderen*, 234.

¹⁸ DE SMAELE, *Rechts Vlaanderen*, 253; GERARD, 'Christen-democratie in België tussen 1891 en 1945', 159.

¹⁹ GERARD, 'Christen-democratie in België tussen 1891 en 1945', 154.

²⁰ DE SMAELE, *Rechts Vlaanderen*, 237.

²¹ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 111.

²² DE SMAELE, *Rechts Vlaanderen*, 241.

²³ LAUDE, *In Memoriam: Ministre Jules Renkin*, 2-4.

²⁴ GREVISSE, 'Norbert Laude', 48.

mate, geprikkeld werd door het civilisatiewerk. Via zijn participatie in de campagne van Renkin legde hij zijn eerste belangrijke contacten binnen de wereld van de koloniale figuren. Toen Laude drie jaar later afstudeerde als doctor in de Rechten, ging zijn carrière echter niet meteen in de koloniale richting. Na een korte periode aan het *Institut Internationale de Bibliographie* legde hij in 1913 samen met een aantal prominente katholieke figuren de basis voor de *Inrichting voor katholieke Belgische Dokumentatie (Institut de Documentation catholique)*.²⁵ Beide instellingen kunnen geplaatst worden in een tijdsgeest van toenemende wetenschappelijke specialisatie en drang naar het bijeenbrengen van informatie en kennis.²⁶ Aan het eind van de negentiende eeuw was er in België immers niet alleen sprake van een snelle economische en demografische groei, maar ook van een duidelijke intellectuele ontwikkeling. Het *Institut Internationale de Bibliographie* werd opgericht in 1895 door de Brusselse intellectuelen Paul Otlet en Henri la Fontaine, met steun van de Belgische regering en een aantal liberale industriëlen.²⁷ Het doel van het instituut was het aanleggen van bibliografische steekkaarten en lijsten waarvan wetenschappers gebruik konden maken bij hun onderzoek, om op die manier het tijdverlies bij het zoeken naar informatie te beperken. Het was die ‘rijke ficherverzameling’ die de katholieken aanmoedigde een soortgelijk instituut te creëren, maar dan in functie van de katholieke documentatie.²⁸ In 1909, tijdens het Katholieke Jubelcongres in Mechelen, werd die noodzaak voor het eerst openlijk opgemerkt. Omdat de aanwezige deelnemers toen echter weinig concrete regelingen troffen, werd de oprichting van een dergelijke instituut op de lange baan geschoven. Eind 1912 zouden een tiental katholieke figuren bijeenkomen om de praktische uitwerking van het besluit van het Jubelcongres te bespreken. Net omdat er een aantal jaar eerder zo weinig afspraken gemaakt waren, richtten zij zich grotendeels op het voorbeeld van het *Institut Internationale de Bibliographie*.²⁹ Onder deze figuren, die uiteindelijk de oprichters van het instituut zouden worden, bevonden zich de Antwerpse priester Floris Prims en Norbert Laude. Die laatste zou aan het instituut de taak van ‘algemeen schrijver’ of ‘secretaris’ op zich nemen.

De *Inrichting voor katholieke Belgische Dokumentatie* startte zijn feitelijke werking vanaf 1 januari 1913. Elk onderzoeker kon vanaf dan een aanvraagformulier met de vraag tot inlichtingen indienen bij het secretariaat. In hun documentatiefolder benadrukten de initiatiefnemers van het instituut immers dat het stellen van vragen blijk geeft van goede wil en een eerste aanzet was tot actie. De instelling miste zijn start niet: in de eerste maanden werden al een honderdtal aanvraagformulieren ingediend. Als secretaris was het de taak van Laude om deze vragen te beantwoorden en onderzoekers de nodige inlichtingen te verschaffen. Volgens Prims, die een artikel over de inrichting schreef in het tijdschrift *Dietsche Warande en Belfort*, kon op ongeveer negentig procent van de vragen een antwoord geformuleerd worden.³⁰ Naast de behandeling van aanvraagformulieren moest het secretariaat verder nog dossiers bijhouden over ‘elk der hangende politieke, sociale en godsdienstige

---

²⁵ AA, *INUTOM*, 3938, Biografisch document over Laude, datum onbekend.

²⁶ DESPY-MEYER, ‘Introduction’, 5 ; WILS en RASMUSSEN, ‘Sociology in a Transnational Perspective’, 1291.

²⁷ WILS en RASMUSSEN, ‘Sociology in a Transnational Perspective’, 1278.

²⁸ *Vragen des tijds*, 30

²⁹ PRIMIS, ‘De inrichting voor katholieke Belgische Dokumentatie’, 402.

³⁰ PRIMIS, ‘De inrichting voor katholieke Belgische Dokumentatie’, 405.

vraagstukken'.³¹ Op die manier bleven zij steeds op de hoogte van de verschenen publicaties en de lopende onderzoeken. Als katholieke onderneming werd het instituut ondersteund door de goedkeuring van Kardinaal Mercier.³² Het is in deze functie dat Laude voor het eerst in contact kwam met de kardinaal, met wie hij na zijn periode aan de *Inrichting voor katholieke Dokumentatie* een bijzondere verstandhouding zou opbouwen. Tevens leverde het instituut Laude nieuwe contacten op binnen de politieke katholieke wereld.

Naast zijn functie als secretaris van bovenvernoemd instituut, was Laude ook actief in het journalistieke domein. In de periode kort voor het begin van de Eerste Wereldoorlog werd Laude benoemd tot hoofdredacteur van het Brusselse dagblad *Le Courrier de Bruxelles*. Tot 1884 werd deze beschouwd als de belangrijkste Belgische katholieke krant. In de periode dat Laude er werkzaam was, werd *Le Courrier* geleid door de broers Desclée.³³ Daarnaast publiceerde Laude nog in andere katholieke kranten, zoals de in 1884 opgerichte *Le Patriote*. Het mag bijgevolg duidelijk zijn dat Laude zich nadrukkelijk bewoog binnen de katholieke zuil van de samenleving. Zijn sterke christelijke en politieke overtuigingen brachten hem echter af en toe in de problemen. In een biografische nota over Laude, geschreven door zijn vriend Maurice De Hasque, wordt kort melding gemaakt van een incident dat plaatsvond na een politieke meeting in 1914. Nadat Laude er gesproken had over zijn katholieke overtuigingen, laaiden de gemoederen bij de vrijzinnigen hoog op. Toen hij de vergaderzaal wilde verlaten, zou hij getroffen geweest zijn door een revolvershot.³⁴ Dit incident toont niet alleen aan hoe sterk Laude overtuigd was van zijn idealen, maar ook hoe de tijd waarin hij leefde gekenmerkt werd door de strijd tussen katholieken en vrijzinnigen. Beide groepen verkondigden sinds de Belgische onafhankelijkheid hun verschillende wereldvisies en probeerden die aan een zo groot mogelijk publiek op te leggen. Omdat de katholieken in 1884 een grote verkiezingsoverwinning behaalden op de liberalen en de daaropvolgende jaren zonder coalitie regeerden, groeide de spanning tussen beide partijen. Dit verklaart waarom 'the clerical-secular cleavage became a fact of life that would keep Belgian society divided well into the twentieth century'.³⁵

In 1911, het jaar waarin Laude zijn diploma behaalde aan de universiteit van Parijs, huwde hij Marie-Thérèse Detaille, afkomstig uit Verviers. Ondanks het feit dat zij op de achtergrond bleef, zou ze een belangrijke rol spelen in het leven van Laude. In een handgeschreven document, gedateerd in 1963, bedankte hij zijn 'chère Mia' voor haar onafgebroken raadgeving en haar toewijding. Hij schreef verder zich ervan bewust te zijn dat het succes van zijn carrière grotendeels aan haar te danken is geweest.³⁶ Op zeven juni 1912 werd hun dochter, Eliane, geboren. In zijn brieven en agenda's schreef Laude steeds over haar als 'Lurette'. Hun zoon Norbert, die genoemd werd naar zowel zijn vader als zijn grootvader, kwam ter wereld op vijf januari 1914. Drie jaar na zijn afstuderen was Laude dus vader van twee jonge kinderen en vast personeelslid bij *De Inrichting voor katholieke Belgische*

---

³¹ *Vragen des Tijds*, 56.

³² *Vragen des Tijds*, 56.

³³ BERTELSON, *La presse d'information*, 78.

³⁴ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/4, Biografisch document door De Hasque, datum onbekend.

³⁵ WITTE, 'The battle for monasteries, cemeteries and schools', 128.

³⁶ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, handgeschreven testament door Laude, 6/6/1963.

Dokumentatie en *Le Courrier de Bruxelles*. Enkele maanden later zou, door een samenloop van een aantal internationale gebeurtenissen, zijn leven grondig dooreen geschud worden.

Op 28 juli 1914 werd de Eerste Wereldoorlog ontketend. Hoewel België van in het begin zijn neutraliteit benadrukt had, was er toch meteen sprake van een grote dreiging. Het militaire aanvalsplan dat het Duitse leger volgde, het Schlieffenplan, stelde immers een offensief voor op Frankrijk na een doorgang door België. Op 31 juli riep de regering dan ook de algemene mobilisatie af.³⁷ Norbert Laude beantwoordde deze eerste oproep en stelde zich vanaf 1 augustus 1914, samen met meer dan twintigduizend andere vrijwilligers, beschikbaar om het Belgische leger te dienen.³⁸ Wanneer Duitsland België op 4 augustus binnenvalt, wordt Laude ondergebracht in het 22ste linieregiment. Laude maakte er al snel promotie van soldaat tot korporaal, sergeant, adjudant en vervolgens onderluitenant. In de loop van de gevechten raakte hij echter gewond, waardoor hij het front moest verlaten.³⁹ Om het land toch te kunnen blijven dienen, besloot Laude te beantwoorden aan de oproep tot koloniaal engagement die Jules Renkin in 1915 lanceerde. Die beslissing zou Laude opnieuw in contact brengen met de kolonie en zo zijn verdere carrière een definitieve wending geven.

In principe was Congo aan het begin van de oorlog, net als België, neutraal gebied. In zijn drang naar machtsuitbreiding richtte Duitsland echter eveneens zijn pijlen op Afrika. De reden hiervoor lag onder meer in de geografische ligging van de kolonies die het daar al in zijn bezit had. Die gebieden situeerden zich in Oost-Afrika (het huidige Rwanda, Burundi en Tanzania) en in West-Afrika (het latere Togo, Kameroen en Namibië). De vereniging van deze kolonies, die hoofdzakelijk van elkaar gescheiden werden door het Belgisch-Congolese grondgebied, was een belangrijk streefpunt van de Duitse regering. Op 15 augustus 1914 schonden de Duitsers de Congolese neutraliteit en deed de oorlog zijn intrede in Afrika. De *Force Publique*, sinds 1885 het koloniale leger van Congo, werd ingezet om het gebied te verdedigen.⁴⁰ Vanuit hun ballingschap in Le Havre probeerde de Belgische regering de kolonie verder te besturen, maar dat liep niet zonder problemen. Vele territoriale agenten besloten om het land te verlaten of om na hun verlof niet meer naar de kolonie terug te keren. Bijgevolg moest minister van Koloniën Renkin vanaf juli 1915 op zoek naar nieuwe vrijwilligers om de koloniale administratie te vervoegen. Een aantal weken later werd een gelijkaardige oproep gelanceerd aan de militairen om zich aan te sluiten bij de *Force Publique*. Een vijftigtal kandidaten meldde zich hiervoor aan, waaronder Pierre Ryckmans, de latere gouverneur-generaal van Belgisch Congo, en ook Laude.⁴¹ Voor zijn effectieve vertrek in augustus 1915 kreeg Laude nog enkele raadgevingen van Renkin zelf. Hij werd daarvoor uitgenodigd in een meubelmagazijn dat in die moeilijke omstandigheden dienst deed als kabinet voor het ministerie van Koloniën.⁴²

---

³⁷ KOCH, *Een kleine geschiedenis van de Grote Oorlog*, 83-84.

³⁸ *Hommage rendu au Lieutenant-Colonel Honoraire Norbert Laude*, 1.

³⁹ AA, *INUTOM*, 3938, Biografisch document over Laude, datum onbekend.

⁴⁰ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 144.

⁴¹ VANDERLINDEN, *Pierre Ryckmans 1891-1959*, 48.

⁴² LAUDE, *In Memoriam: Ministre Jules Renkin*, 1.

Enemaal aangekomen in Congo sloot Laude zich aan bij het XIVe bataljon, onder leiding van Commandant Gamera. Hij bekleedde er de functie van adjunct-majoor.⁴³ De overstap van België naar Afrika verliep echter niet helemaal vlekkeloos. Laude had immers zijn vrouw en hun twee jonge kinderen moeten achterlaten en het bleek niet zo eenvoudig om nieuws van hen te vernemen. Op 27 januari 1916 zond Laude Commandant Gamera een brief waarin hij aangaf bezorgd te zijn om de financiële situatie van zijn gezin. Laude schreef dat hij aan de bank een mandaat had toegekend om zijn familie regelmatig fondsen op te sturen, aangezien hij zelf vanuit Afrika geen toelages kon verzenden. Omdat hij nog geen nieuws van hen vernomen had, wist hij niet of zij het geld effectief ontvingen. Hij deed dan ook beroep op de goede wil van de commandant en vroeg hem de situatie te regelen.⁴⁴ Het antwoord van de commandant was positief: de financiële directeur van het XIVe bataljon zou de kwestie in orde brengen.⁴⁵ Niet veel later werd Laude, nadat hij gewond was geraakt, geëvacueerd naar Oeganda voor verzorging. Wanneer hij terug op krachten was, vervoegde Laude de troepen van Generaal Charles de Tombeur tijdens de campagne in Duits Oost-Afrika. De bekendste strijd die onder Tombeur gevoerd werd, was de slag om Tabora in september 1916. Anders dan bij de Europese loopgravenoorlog draaide het in Afrika om het veroveren van strategische plaatsen. Tabora, gelegen in het huidige Tanzania, was zo'n plaats: de stad vormde het administratieve knooppunt van de Duitse kolonies. De strijd om Tabora was hevig en het duurde tien dagen alvorens het leger van Tombeur de Duitse troepen kon overwinnen. Na deze inname rukte de *Force Publique* verder op tot het een derde van Duits Oost-Afrika in zijn bezit had.⁴⁶ Laude was bij deze campagne aanwezig als krijgsauditeur van de militaire rechtbank. Hij nam niettemin deel aan de gevechten, maar werd er ernstig verwond toen 'un coup de baïonette lui ouvrit la tête depuis le front jusqu'à la nuque'.⁴⁷

Wegens zijn zware oorlogsverwondingen werd Laude in verlof gestuurd en gerepatrieerd naar Europa. Daar zou hij herstellen in het Noord-Franse Dieppe. Enkele maanden later, in de loop van het jaar 1917, kon Laude na tussenkomst van minister van Justitie Carton de Wiart terugkeren naar het IJzerfront. Hij werd er officier van een compagnie 'patrouilleurs-mitrailleurs', belast met de meest risicovolle missies. Deze troepen moesten immers acties uitvoeren die tot in de vijandelijke loopgraven reikten. De officiers van deze missies, waaronder Laude, hadden daarbij de morele plicht om 'als eersten hun eigen loopgraven te verlaten en als laatste terug te keren'.⁴⁸ Laude had er vrijwillig voor gekozen om gestationeerd te worden in de voorste posten en zou zelfs ooit als eerste in de Duitse loopgraven gesprongen zijn, waar hij drie vijanden gevangen kon nemen alvorens zijn troepen bij hem waren.⁴⁹ Tijdens een artillerieactie in 1918 liep het echter bijna fataal af: een handgranaat ontplofte in zijn nabijheid en zijn gezicht werd geraakt door een zestigtal scherven. In kritieke toestand werd hij weggebracht voor verzorging. Hij hield aan het voorval blijvende zware

---

⁴³ AA, *INUTOM*, 3938, Biografisch document over Laude, datum onbekend.

⁴⁴ AA, *SPA T*, R 4158, Brief van Laude aan de Commandant van het XIVe bataljon, 27/1/1916.

⁴⁵ AA, *SPA T*, R 4158, Brief van de Commandant van het XIVe bataljon aan de financieel directeur, 27/1/1916.

⁴⁶ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 148.

⁴⁷ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/4, Biografisch document over Laude door De Hasque, datum onbekend.

⁴⁸ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/4, Biografisch document over Laude door De Hasque, datum onbekend.

⁴⁹ AA, *INUTOM*, 3938, Biografisch document over Laude, datum onbekend.

verwondingen over: een twintigtal scherven konden niet uit zijn schedel verwijderd worden en zijn linkeroog werd vervangen door een glazen kunstoog.⁵⁰

Afb. 1: Norbert Laude aan het IJzerfront nabij Nieuwpoort (Hoeve Violette) tijdens de overstromingen van 1917.

Tijdens zijn periode aan het IJzerfront profileerde Laude zich niet alleen maar als een moedig soldaat. De ideeën van sociale actie die hij via De Mun en Carton de Wiart had omarmd, probeerde hij tevens tijdens die moeilijke tijden in de praktijk te brengen. Zo organiseerde hij samen met een aantal andere betrokkenen verschillende activiteiten in de loopgraven, zoals onder meer lessen Frans, Nederlands en Engels, een bibliotheekdienst en een drama-afdeling. Verder richtte hij nog een geldkas op om soldaten die in verlof gingen financieel te steunen.⁵¹ Maar wat vooral van betekenis is met het oog op zijn verdere carrière, is dat Laude tijdens zijn eigen verlof in de periode 1917-1918 verschillende conferenties gaf in Engeland en Frankrijk over de koloniale campagnes van Belgisch-Congo.⁵² Vermoedelijk poogde hij daarmee bij te dragen aan het discours van de Belgische regering, die door het benadrukken van de oorlogsinspanningen van zijn kolonie wou verhinderen dat de geallieerde machthebbers Congo zouden opgeven ten voordele van Duitsland.⁵³ Bij de wapenstilstand op 11 november 1918 kon Laude dan ook terugkijken op een bewogen oorlogsverleden. Een aantal biografische documenten vatten Laudes oorlogscarrière als volgt samen: ‘8 chevrons de

⁵⁰ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/4, Biografisch document over Laude door De Hasque, datum onbekend.

⁵¹ AA, *INUTOM*, 3938, Biografisch document over Laude, datum onbekend.

⁵² AA, *INUTOM*, 3890, Personeelsdossier over Laude, datum onbekend.

⁵³ VINTS, *Kongo Made in Belgium*, 47.

front, 4 chevrons de blessure, 4 citations de chefs'.⁵⁴ Zijn inzet werd beloond met verschillende militaire onderscheidingen, zoals het Oorlogskruis. Door Koning Albert I werd hij benoemd tot ridder in de Leopoldsorde, de oudste en belangrijkste onderscheiding van de Belgische nationale orden.⁵⁵

De oorlog van 1914-1918 vormde voor Laude het eerste grote keerpunt in zijn carrière. Ten eerste heeft de oorlogscampagne in Afrika een beslissende invloed gehad. Laude was voor de eerste maal naar Congo afgereisd en had daar het kolonisatiewerk met eigen ogen kunnen aanschouwen. In dienst van de *Force Publique* had hij samen met duizenden Congolezen gestreden tegen de vijand. De blanke officier Habran, geciteerd door David Van Reybrouck in zijn recente overzichtswerk *Congo. Een geschiedenis*, verwoordde de impact van die beleving als volgt:

*Nee, die mannen, die hebben gevochten, geleden, gehoopt, verlangd, doorgebeten en gezegevierd met ons, voor ons, als ons, dat zijn geen... dat zijn niet langer wilden of barbaren. Als ze in het lijden en het hoogste offer onze gelijken wisten te zijn, dan moeten ze, dan zullen ze dat ook worden op het punt van de beschaving.*⁵⁶

Na vier barre oorlogsjaren lief en leed te hebben gedeeld met de Congolezen, gingen heel wat Belgen de beschavingsmissies op een andere manier beoordelen. Zij opperden dat België, na de verdienste van Congo tijdens de oorlog, de plicht had de kolonie op eenzelfde graad van civilisatie te brengen. De oorlog had gezorgd voor 'een grotere mildheid en betrokkenheid bij het lot van de inlander'.⁵⁷ Dat ook Laude onder de indruk was van zijn Afrika-ervaring, spreekt uit het feit dat hij er verschillende conferenties over gaf nog tijdens de oorlog zelf. In de jaren daarna zou hij in zijn vele voordrachten nog vaak verwijzen naar de Tabora-campagne. De *Force Publique* of de Weermacht zou verder steeds één van zijn grote interessevelden blijven.

De tweede manier waarop de Eerste Wereldoorlog een invloed heeft gehad op Laudes carrière, is verbonden met zijn militaire optreden. Hij had zich immers bij verschillende instanties laten opmerken door zijn patriottische houding en dat opende deuren. Zijn zware fysieke oorlogsverwondingen weerhielden hem er niet van om een lange en actieve carrière uit te bouwen.⁵⁸ De jaren na de oorlog zou hij zich opwerken binnen het ministerie van Koloniën, waar hij de taak kreeg het koloniale werk te promoten. Laude nam die functie met veel enthousiasme op zich. Zijn vroegere contacten uit de katholieke, koloniale en militaire wereld zouden hem hierbij van pas komen. Daarnaast zou Laude zich er ook toe engageren in de praktijk het civilisatiewerk in de kolonie te ondersteunen, onder meer via de Belgische katholieke scoutbeweging.

---

⁵⁴ AA, *INUTOM*, 3938, Biografisch Document over Laude, datum onbekend.

⁵⁵ VAN HOOREBEKE, *De Belgische Nationale Orden*, 20.

⁵⁶ HABRAN, *Coup d'œil sur le problème politique et militaire du Congo Belge*, 52-53. Vertaald in VAN REYBROUCK, *Congo. Een Geschiedenis*, 153.

⁵⁷ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 153.

⁵⁸ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, brief van Laude aan dhr. Gilson, 10/11/1942.

B. De kolonie propageren en civiliseren

De oorlog had Laudes leven grondig door elkaar geschud. Zijn koloniale oorlogservaringen hadden hem in die mate beïnvloed dat hij besloot zijn functie aan de *Inrichting voor Katholieke Documentatie* niet opnieuw op te nemen. Zijn goede contacten met de politici Henry Carton de Wiart en Jules Renkin, die hem voor de oorlog al hadden laten kennismaken met het koloniale project, brachten Laude zijn eerste naoorlogse carrièremogelijkheden. In 1919 kreeg hij de kans om Carton de Wiart te vergezellen tijdens de Belgische legatie in Den Haag. Laude werd er secretaris van Carton de Wiart, die als gevolmachtigd minister door de Koning aan het hoofd van dit gezantschap was gesteld. Het was de bedoeling om de relatie tussen België en Nederland te verbeteren. De vrije doorvaart op de Schelde richting Antwerpen was een van de delicate problemen die opgelost moest worden.⁵⁹ In 1920 keerde Laude terug naar België waar hij voor een korte periode aangehecht werd op het departement Wederopbouw aan het ministerie van Binnenlandse Zaken, op dat moment geleid door Jules Renkin. Al snel maakte Laude echter zijn overstap naar het ministerie van Koloniën dat toen onder de bevoegdheid viel van de liberaal Louis Franck. Daar volgde hij in juni 1920 Majoor Cayen op als hoofd van de *Service des Conférences et des Informations*, of de *Dienst van Voordrachten en Informatie*.

De *Dienst voor Voordrachten en Informatie* of de *Documentatie- en Vulgarisatiedienst* was in 1916 opgericht binnen het ministerie van Koloniën, dat op dat moment in ballingschap verbleef in Le Havre. Het oorspronkelijke doel was om via voordrachten en tentoonstellingen het Belgische koloniale beleid in de kijker te zetten en zo te vermijden dat de geallieerde machten Congo aan Duitsland zouden overlaten.⁶⁰ De nadruk werd gelegd op de economische en militaire inspanningen van de kolonie. Deze motivatie kan eveneens één van de redenen zijn waarom Laude in 1917 zowel in Londen als in Parijs conferenties over de koloniale campagne in Tabora had gegeven. Na de oorlog verschoof het doelpubliek van de dienst specifiek naar de Belgische bevolking, die zij wilde laten ‘wennen aan het koloniale idee’.⁶¹ Het was de politici immers duidelijk geworden dat de publieke opinie weinig interesse opbracht voor het kolonisatieproject.⁶² Op die manier sloot de instelling aan bij de nationalistische propagandagolf die sinds de jaren ‘20 het land overrompelde. Het ministerie van Koloniën wilde immers zijn enthousiasme en optimisme rond het kolonialisme overbrengen naar zijn burgers om zo hun steun voor het project, dat grotendeels afhankelijk was van Belgische overheidsgeld, te verwerven.⁶³ Het grote publiek moest daarom zoveel mogelijk geconfronteerd worden met Belgisch Congo opdat het land ‘bestudeerd, begrepen en bemind zou worden als een tiende provincie van het koninkrijk’.⁶⁴

Als bestuurder zou Laude zich gedreven toeleggen op de uitbouw van de dienst als propaganda-instituut. Heel wat persmomenten, voordrachten, foto- en filmtentoonstellingen

---

⁵⁹ SCHMITS, ‘Carton de Wiart’, 171.

⁶⁰ VINTS, *Kongo Made in Belgium*, 47.

⁶¹ VINTS, *Kongo Made in Belgium*, 49.

⁶² VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 37.

⁶³ VINTS, *Kongo made in Belgium*, 51.

⁶⁴ CARTON DE WIART, *Mes vacances au Congo*, 144.

kwamen onder zijn directeurschap tot stand.⁶⁵ Zelf organiseerde hij onder meer een ‘reizende expositie’ die in verschillende Belgische steden neerstreek. Voor de *Documentatie- en Vulgarisatiedienst* was het echter van belang dat vooral de scholieren en studenten, kortom de nieuwe generatie, bereikt zou worden. Laude hield daarom voordrachten in de belangrijkste Belgische onderwijsinstellingen en verenigingen. Een voorbeeld hiervan is zijn cinematografische voorstelling over de Congolese industrie in juni 1920 aan de *Société belge des Ingénieurs et des Industriels*, een vereniging die regelmatig voordrachten organiseerde. Laude toonde een filmreportage over Congo die hij zelf van commentaar voorzag. Aan het einde van de film hield hij een slotpleidooi waarin de toeschouwers aangemoedigd werden zich in te zetten voor de kolonie, die als ‘een kind van België opgevoed moest worden’. Hij verwees naar instituten zoals de Koloniale School te Brussel en de Hogere Koloniale School te Antwerpen, waar de studenten een opleiding konden volgen die hen zou voorbereiden op het werk in ‘ons mooie en grote Belgisch Congo’.⁶⁶ Laude merkte echter al snel dat de dienst slechts een beperkt aantal jongeren kon bereiken. Om de propaganda in het onderwijs effectiever te maken, richtte hij in 1922 samen met onder meer Nicolas Arnold, secretaris-generaal aan het ministerie van Koloniën, en René Detry, kabinetschef aan het ministerie van Koloniën, het *Comité de Propagande Scolaire Coloniale* op.⁶⁷ Het comité was het resultaat van een overeenkomst van het ministerie van Koloniën en het ministerie van Openbaar onderwijs. Het richtte zich uitsluitend op de propaganda in middelbare scholen en het normaalonderwijs. Zo werd er onder meer een lessenreeks georganiseerd over Congo waarbij gebruik gemaakt werd van de foto’s en de films die het ministerie van Koloniën ter beschikking had.⁶⁸ Toch bleek het effect hiervan eveneens bescheiden. Laude merkte immers bij de ingangsexamens van de Koloniale Hogeschool op dat de kennis van de kandidaten, die pas de humaniora verlaten hadden, over de Congolese aardrijkskunde en geschiedenis erg beperkt was.⁶⁹ Het Comité bleef uiteindelijk nog in werking tot 1939.

In 1922 kreeg Laude, die met de oprichting van zijn comité had bewezen erg begaan te zijn met het koloniale project, het aanbod om Henry Carton de Wiart te assisteren bij zijn documentatie- en studiereis doorheen de kolonie.⁷⁰ Vermoedelijk voerde Carton de Wiart de reis uit op vraag van Louis Franck, die als minister van Koloniën de vooruitgang van de kolonie wilde documenteren.⁷¹ Voor Laude betekende deze reis zijn eerste terugkeer naar Congo sinds de Eerste Wereldoorlog. Hoe kwam het dat graaf Carton de Wiart nu net aan Laude vroeg om hem bij zijn reis te vergezellen? Beide figuren kenden elkaar al van voor de oorlog en hadden gelijke politieke opvattingen en waarden. Daarnaast had Laude Carton al eerder bijgestaan tijdens zijn legatie in Den Haag en door zijn werk aan het ministerie van Koloniën was hij reeds ingewijd in de koloniale kwestie. In zijn voorwoord op Laudes werk *L’action sociale du maréchal Lyautey* schreef Carton de Wiart hierover het volgende:

---

⁶⁵ VINTS, *Kongo made in Belgium*, 49.

⁶⁶ LAUDE, *Séance cinématographique relative à l’industrie du Congo Belge*, 31.

⁶⁷ AA, *INUTOM*, 4752, brief van Laude aan de Minister van Koloniën Tschoffen, 21/2/1930.

⁶⁸ VINTS, *Kongo made in Belgium*, 51.

⁶⁹ LAUDE, ‘A Propos de l’enseignement colonial en Belgique’, 281.

⁷⁰ AA, *INUTOM*, 3891, Biografische nota over Laude, 1958.

⁷¹ LAUDE, *Naar Congo ! Wat arbeid aldaar vermag*, 3.

*Quelle autre joie ce fut pour moi que la compagnie d'un tel ami et d'un tel guide dont l'entrain, l'expérience, la bonne humeur multipliaient pour moi l'intérêt et l'agrément de ce voyage.*⁷²

Bovendien blijkt dat Carton de Wiart veel respect had voor Laudes optreden tijdens de Eerste Wereldoorlog. Zijn uitgegeven reisverslag, *Mes Vacances au Congo* (1923), droeg de oud-premier op aan zijn 'waarde reisgenoot Luitenant N. Laude, die zo dapper streed aan de IJzer en in Oost-Afrika, als hulde van erkentelijke sympathie'.⁷³

Afb. 2: Norbert Laude (uiterst rechts) samen met zijn vrouw in juli 1922 te Oostende, voor zijn vertrek naar Congo. Het is niet duidelijk wie de twee andere personen naast hen zijn.

Aan de hand van Laudes agenda's en het reisverslag van Carton de Wiart kan worden afgeleid dat het gezelschap op 19 juli per schip vertrok richting Kaap de Goede Hoop om van daaruit over land verder te reizen naar de kolonie. Hun schip hield tussenstoppen in onder meer Las Palmas en Sint-Helena, waarna ze op 15 augustus aankwamen in Kaapstad. Na Pretoria en Johannesburg te hebben bezocht trokken ze via Rhodesië naar de Belgische kolonie. De entourage van Carton de Wiart reisde doorheen de belangrijkste Congolese steden zoals

⁷² LAUDE, *L'action sociale du Maréchal Lyautey*, IV.

⁷³ CARTON DE WIART, *Mes vacances au Congo*, 3. Eigen vertaling.

Elisabethstad, Lualaba, Bukama, Stanleystad en Albertstad.⁷⁴ Verder bezochten zij onder meer missieposten, legerkampen, scholen, landbouw- en nijverheidsondernemingen maar bovenal observeerden zij er - aldus Cartons uitgegeven reisverslag - de Congolezen en hun leven in de kolonie.⁷⁵ Ze documenteerden de veranderingen die het koloniaal beleid en de aanwezigheid van de Belgen teweeg bracht, bijvoorbeeld op vlak van onderwijs.

Eind oktober scheepten Laude en Carton de Wiart in op de *Albertville* die hen terug naar België moest brengen.⁷⁶ Tijdens de tussenstop in Casablanca op 5 november, verliet Laude het schip om af te reizen naar Rabat waar hij de kans kreeg het koloniaal beleid van Maarschalk Lyautey te observeren. Omdat België zelf weinig tot geen koloniale ervaring had, toonden de Belgische koloniale leiders en theoretici veel interesse in hoe andere Europese landen hun kolonies bestuurden.⁷⁷ Als het voorbeeld bij uitstek gold het Franse kolonialisme, waarvan Hubert Lyautey een van de hoofdfiguren was. Als generaal had hij al koloniale ervaring opgedaan in Indochina, Madagaskar en Algerije alvorens hij in 1912 benoemd werd tot eerste resident-generaal van het Franse protectoraat Marokko. Zijn koloniale politiek was gebaseerd op pacificatie maar ook op respect voor de lokale tradities, gewoontes en politiek. Het was vooral door de intensiteit en de vaardigheid waarmee hij die principes toepaste dat Lyautey geroemd werd.⁷⁸ Vooral in Marokko, dat als protectoraat niet bestuurd werd door het ministerie van Koloniën, kon hij een grote persoonlijke stempel drukken op het beleid.⁷⁹ Laudes gesprekken met Lyautey in 1922 zouden een sterke invloed hebben op de ontwikkeling van zijn persoonlijke standpunten over het koloniaal bestuur. Zo geraakte hij ervan overtuigd dat België in zijn koloniale politiek niet overhaast of ondoordacht te werk mocht gaan. Lyautey raadde hem aan slechts een beperkt aantal Belgen naar de kolonie te sturen en een massale kolonisatie te voorkomen. Niet iedereen was immers geschikt om het koloniale werk te dienen. Een 'ongelukkige klasse' van blanke kolonials zou alleen maar in het nadeel zijn van de inlanders.⁸⁰ Om die reden zou Laude zich in zijn propaganda van de daaropvolgende jaren sterk richten op een elite met de juiste morele, intellectuele en fysieke kwaliteiten om het koloniale project uit te bouwen. Tijdens deze ontmoeting moet Laude danig onder de indruk geweest zijn van de persoonlijkheid en het intellectualisme van Lyautey. In het overgrote deel van zijn latere publicaties zijn verwijzingen naar de verwezenlijkingen, ideeën of werken van de Fransman terug te vinden. In 1935, een jaar na het overlijden van Lyautey, publiceerde Laude zijn eerbetoon aan de Maarschalk met het werk *L'action sociale du Maréchal Lyautey*.

Zijn reis naar de kolonie gaf Laude, die nog steeds de functie van directeur aan de *Dienst voor Voordrachten en Informatie* bekleedde, nieuwe stof en stimulansen voor zijn propagandawerk. In 1923 gaf hij, net zoals drie jaar daarvoor, opnieuw een conferentie aan de *Société belge des Ingénieurs et des Industriels*. De voordracht was deze keer gebaseerd op zijn persoonlijke observaties tijdens zijn recente reis naar de kolonie. Hij hechtte daarbij

---

⁷⁴ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Agenda, juli 1922.

⁷⁵ CARTON DE WIART, *Mes Vacances au Congo*, 84.

⁷⁶ CARTON DE WIART, *Mes Vacances au Congo*, 133.

⁷⁷ CRAWFORD YOUNG, 'Het koloniale tijdperk in Congo in vergelijkend perspectief', 63.

⁷⁸ SINGER, 'Lyautey. An Interpretation of the Man and French Imperialism', 136.

⁷⁹ TJEPKEMA, 'Lyautey en de inktvlek', 690.

⁸⁰ LAUDE, *Problèmes Coloniaux d'après guerre*, 12.

belang aan de vergelijking tussen de situatie in Congo en in andere kolonies. Uit zijn waarnemingen kon Laude besluiten dat ‘onze Congo’ niet alleen rijk was, maar ook dat geen enkele andere kolonie zich sneller ontwikkelde.⁸¹ Deze stelling vormde de rode draad doorheen zijn vertelling. Verder had hij in zijn voordracht lof voor het werk dat Leopold II al in de kolonie had verricht, maar concludeerde hij dat de tijd was gekomen voor een uitgekiend economisch beleid. Hij doelde daarbij vooral op de uitbouw van de infrastructuur en de inschakeling van Congo in de ‘wereldeconomie’, zaken die na de oorlog prioriteit waren geworden voor de regering.⁸² Laude merkte daarbij nog op dat hij zich ergerde aan de desinteresse van de Belgische industriëlen en de aanwezigheid van buitenlandse handelaars, voornamelijk Duitsers, in de kolonie.⁸³ Daarmee representeerde hij opnieuw de visie van de regering die zich inzette voor een meer Belgische kolonisatie en buitenlandse invloeden probeerde te vermijden. Verder was Laude van mening dat een zo groot mogelijk deel van de geïnde belastingen naar de kolonie moest terugkeren in de vorm van onderricht en onderwijs.⁸⁴ Dat onderwijs, dat zich volgens hem duidelijk beter ontwikkelde dan in andere kolonies, was nodig om ‘het hart en de geest van de zwarten te vormen’.⁸⁵ Dit was volgens Laude de kern van de beschavingsmissie. Ten slotte schonk hij in zijn conferentie nog heel wat aandacht aan de *Force Publique*. Tijdens zijn reis had hij quasi alle legerkampen bezocht en hij kon alleen maar bevestigen dat de Weermacht meer dan voldoende was uitgerust en blijk gaf van een sterke discipline.⁸⁶ In deze conferentie benadrukte Laude kortom de vooruitgang die de kolonie had gemaakt, maar ook de problemen en moeilijkheden die er waren. De kolonie had Belgisch kapitaal en een elite van landgenoten met zowel de theoretische als de praktische kennis nodig om dit werk te vervolmaken. Laude sloot zijn conferentie af met de opmerking dat het leven in deze ‘terre d’énergie’ de horzion van de jongeren zou verbreden en hen zou laten kennismaken met de grootsheid en de schoonheid van de kolonie.⁸⁷

De observaties en de documentatie die Laude tijdens zijn reis naar de kolonie verzameld had, verwerkte hij niet enkel in voordrachten. In 1924 publiceerde hij zijn eerste werk *Allez-y & faites comme eux*, dat in hetzelfde jaar in het Nederlands verscheen onder de titel *Naar Congo! Wat arbeid aldaar vermag*. Dit werk was uitdrukkelijk bedoeld om de Belgen te stimuleren naar de kolonie te trekken: ‘Het is van belang dat de Europeanen - en de Belgen in de eerste plaats - Congo beter leren kennen en in grootere mate er den weg heen vinden’.⁸⁸ Met zijn werk poogde Laude via een ontleding van de verschillende arbeidstakken zoals landbouwkolonisaties en nijverheidsondernemingen aan de bevolking te tonen wat zij in de kolonie konden verwachten. Laude besprak onder meer het klimaat, de arbeidsomstandigheden en de kostprijs van de gronden voor de verschillende provincies. Naast deze feitelijke informatie behandelde hij vooral voorbeelden van Belgen die zich in de

---

⁸¹ LAUDE, *Le Congo, terre d’énergie*, 1.

⁸² VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 40.

⁸³ LAUDE, *Le Congo, terre d’énergie*, 26.

⁸⁴ LAUDE, *Le Congo, terre d’énergie*, 6-7.

⁸⁵ LAUDE, *Le Congo, terre d’énergie*, 4-7.

⁸⁶ LAUDE, *Le Congo, terre d’énergie*, 17.

⁸⁷ LAUDE, *Le Congo, terre d’énergie*, 32.

⁸⁸ LAUDE, *Naar Congo! Wat arbeid aldaar vermag*, I.

kolonie gevestigd hadden en er een bedrijf uitbaatten. Hij had het daarbij over de moeilijkheden die ze gekend hadden, de bijstand die ze van de regering kregen en de factoren die uiteindelijk voor hun succes zorgden. Een van de voorbeelden die Laude gaf was de landbouwhoeve van de West-Vlaamse gebroeders Moyaerts. In 1913 hadden zij zich in Katanga gevestigd waar zij een aantal gronden kochten. De eerste maanden ontvingen zij een geldelijke toelage van de regering en werd hen gereedschap ter beschikking gesteld. In hun beginjaren hadden de broers het echter vrij moeilijk door de beperkte transportmogelijkheden en moesten ze vaak zelf hun goederen vervoeren door het woud. Laude benadrukte dat zij echter hardnekkig waren geweest en blij hadden gegeven van een groot aanpassingsvermogen, waardoor ze nu een welstand hadden bereikt ‘welke hen voorzeker onbekend was gebleven indien zij België niet hadden verlaten’.⁸⁹ Een ander voorbeeld was dat van de meubelmaker Van Craenenbroeck, die in 1911 een handel in meubelen opzette in Elisabethstad. In een gesprek met Laude verklaarde Van Craenenbroeck dat, indien hij kon herbeginnen, hij zich nog eerder in de kolonie had gevestigd. Hij stelde dat hij in België nooit zo’n prachtige woning en groeiende onderneming had kunnen verwerven.⁹⁰

Aan de hand van dergelijke voorbeelden trachtte Laude de vereiste voorwaarden voor een succesvol leven in de kolonie te omschrijven. Naast een ondernemende en hardwerkende mentaliteit was er ook kennis van het beroep en doorzettingsvermogen vereist. De kolonist moest er verder toe bereid zijn zich in te werken in de taal, de zeden en de gewoontes van de inlanders.⁹¹ Laude herhaalde echter wel voortdurend dat het leven in de kolonie niet voor iedereen was weggelegd, maar dat de juiste morele en fysieke kwaliteiten vereist waren, een discours dat al eerder gebruikt werd tijdens vroegere periodes van arbeidsmigratie, naar bijvoorbeeld de VS:

*Er valt in Congo voor hen die in het hedendaagsche Europeesch leven niet gelukten, niets te doen; ook niet voor onbekwamen, of voor hen waarvan het leven zich in deze vijf woorden kan samenvatten: versleten zonder te hebben gediend.*⁹²

In de algemene toon van zijn conferentie en van het werk *Naar Congo! Wat arbeid aldaar vermag* trad Laude naar voren als een principieel persoon waarbij hij zijn leuze zelf omschreef als *vita militia est* – het leven is een ridderschap.⁹³ Naar zijn mening was het de plicht van een bepaalde elite aan deze ‘vaderlandse, zedelijke, maatschappelijke en economische taak’ van kolonialisme bij te dragen. Uit de twee teksten blijkt eveneens dat Laude zich nadrukkelijk schaarde achter het migratiebeleid van de koloniale administratie in Brussel, dat absoluut wilde vermijden dat er een groep van arme blanken zou ontstaan in de kolonie. De Belgische gemeenschap moest daar immers een eliteklasse vormen tegenover de Congolezen en daarom werden de zogenaamde ‘poor whites’ nadrukkelijk afgeraden naar de kolonie te vertrekken.⁹⁴ Bovenstaand fragment uit *Naar Congo! Wat arbeid aldaar vermag* toont hoe Laude als medewerker van het ministerie die beleidsrichtlijnen in de praktijk bracht.

⁸⁹ LAUDE, *Naar Congo! Wat arbeid aldaar vermag*, 8.

⁹⁰ LAUDE, *Naar Congo! Wat arbeid aldaar vermag*, 37.

⁹¹ LAUDE, *Naar Congo! Wat arbeid aldaar vermag*, 59.

⁹² LAUDE, *Naar Congo! Wat arbeid aldaar vermag*, 59.

⁹³ LAUDE, *Naar Congo! Wat arbeid aldaar vermag*, IV.

⁹⁴ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 54.

Dat Louis Franck, minister van Koloniën van 1918 tot 1924, in zijn werk *Belgisch Congo* een gelijkaardige passages liet optekenen, toont eveneens aan dat Laude met zijn visie geen uitzondering vormde:

*Doch om een succes te worden eischt de koloniale loopbaan schrandere koppen, mannen gezond van hart en geest, met wilskracht en voortvarendheid: de besten alléén zijn goed genoeg voor de kolonie.*⁹⁵

De regering keek dus nauwlettend toe op wie naar de kolonie immigreerde en in de Belgische wetgeving trad het idee van een blanke elite duidelijk naar voren. Zo werd vanaf 1922 een borgsom geëist van toekomstige immigranten, die op die manier moesten bewijzen over voldoende financiële reserve te beschikken om hun verhuis naar de kolonie te overbruggen. Immigrant konden ook uit de kolonie gezet worden omwille van bijvoorbeeld ontucht of bepaalde misdrijven.⁹⁶ Nochtans onthaalde niet iedereen het migratiebeleid dat door de regering werd gevoerd en door Laude werd verkondigd met evenveel enthousiasme. Zeker de aanmoediging van blanken om zich in Congo als zelfstandigen te vestigen, zoals duidelijk aan bod kwam bij *Naar Congo! Wat arbeid aldaar vermag*, werd vaak betwist. Een aantal kolonials zag immers liever een groep van zwarte middenstanders ontstaan.⁹⁷

Naast een elitair project moest het kolonialisme zich, volgens de Belgische regering, eveneens ontwikkelen tot een nationaal project. Zowel in *Naar Congo! Wat arbeid aldaar vermag* als in de conferentie *Le Congo, terre d'énergie* werd het belang van Belgische werknemers in de kolonie benadrukt. Daarmee ondersteunde Laude de actieve 'belgiciseringspolitiek' van minister van Koloniën Louis Franck, die op die manier probeerde de Belgische betrokkenheid in de kolonie te versterken.⁹⁸ Volgens de historica Vita Foutry, die haar licentiaatsverhandeling wijdde aan het koloniale immigratiebeleid in het interbellum, kan dit fenomeen als een vorm van xenofobie bestempeld worden. De koloniale beleidsmakers wilden de buitenlandse invloeden zo veel mogelijk inperken en compenseren met Belgische werkkrachten. Zo haalde Laude in zijn conferentie aan geërgerd te zijn door het groot aantal buitenlandse handelaars in Congo.⁹⁹ Deze xenofobe karakteristieken zijn volgens Foutry te plaatsen binnen de nationalistische heropleving na de Eerste Wereldoorlog.¹⁰⁰ Het discours en de propaganda van de overheid kreeg hierdoor een paternalistisch en idealistisch karakter. Een uiting hiervan kan gezien worden bij het aanwenden van het possessieve 'notre Congo' of 'onze kolonie' in reisverslagen en koloniale werken.¹⁰¹ Bovendien waren de Belgen de zware internationale kritiek op de Kongo Vrijstaat van Leopold II nog niet vergeten. De Belgische beleidsmakers wilden aan de buitenlanders bewijzen dat zij wel degelijk in staat waren om een positief kolonialisme te voeren.¹⁰² Voor Laude en heel wat andere kolonials was een van

---

⁹⁵ FRANCK, *Belgisch Congo*, 52.

⁹⁶ FOUTRY, 'Belgisch-Kongo tijdens het interbellum', 467.

⁹⁷ FOUTRY, 'Belgisch-Kongo tijdens het interbellum', 470; VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 55.

⁹⁸ CEUPPENS, *Congo made in Flanders*, 80.

⁹⁹ LAUDE, *Le Congo, terre d'énergie*, 26.

¹⁰⁰ FOUTRY, 'Belgisch-Kongo tijdens het interbellum', 463.

¹⁰¹ FOUTRY, 'Belgisch-Kongo tijdens het interbellum', 465.

¹⁰² VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 38.

de doelstellingen van het kolonialisme dat het zou bijdragen aan het nationale prestige van België. Zowel het boek als de voordracht van Laude zijn dus typische voorbeelden van werken uit de nationalistische propagandagolf in de jaren '20 en geven inzicht in de tijdsgeest van het moment. Het xenofobe discours zou geleidelijk aan verdwijnen naarmate de Belgische aanwezigheid in Congo overheersend werd ten opzichte van de gediversifieerde groep buitenlanders.¹⁰³

Als directeur van de *Documentatie- en Vulgarisatiedienst* had Laude zich sinds 1920 ingeschakeld binnen het propagandaproject van het ministerie van Koloniën. Daarnaast vervulde Laude echter nog een tweede functie, die specifiek gericht was op het civiliseren van de kolonie. In juni 1920 werd hij immers aangesteld als algemeen commissaris van de *Belgian Catholic Scouts* (B.C.S.). De B.S.C. was een katholieke Belgische scoutsbeweging die zich in het jaar van Laudes aanstelling afsplitste van zijn moederorganisatie, de *Baden Powell-Belgian Boy Scouts* (B.P.B.B.S.). De reden voor de opdeling lag in het feit dat voor een aantal leden de B.P.B.B.S. de katholieke waarden niet sterk genoeg aan bod bracht.¹⁰⁴ De B.C.S. was dus de jongste en zeer katholieke beweging van de Belgische scouts en Laude zou de uitbouw ervan op zich nemen. *Le Boy-Scout*, het officiële tijdschrift van de B.C.S., stelde zijn nieuwe commissaris-generaal voor in een bewierokend artikel. Daarbij ging de aandacht vooral naar zijn oorlogsverleden en zijn actieve engagementen op katholiek vlak. Aan het einde van het artikel werd Laude een waar voorbeeld genoemd voor de Belgische jeugd, omdat hij 'het christelijk en patriottisch ideaal' vertolkte.¹⁰⁵

Het is moeilijk te achterhalen hoe Laude precies in contact was gekomen met de principes van het scoutisme. Het scoutisme of de padvinderij was gebaseerd op de ideeën van de Britse militair Robert Baden Powell, die in 1908 het werk *Scouting for Boys* publiceerde.¹⁰⁶ Op basis van zijn militaire ervaringen in de Tweede Boerenoorlog had Baden Powell een educatieve en pedagogische formule ontwikkeld gericht op de vorming van de jeugd tot goede en actieve burgers die hun land van dienst konden zijn.¹⁰⁷ Deze vernieuwde ideeën gingen zich al snel over Europa verspreiden en in 1910 maakte de scouting zijn intrede in België onder de vorm van een neutrale federatie. Een aantal jaren later ontwikkelde gestaag ook een katholieke scoutsorganisatie, ondanks het initiële wantrouwen van de katholieke wereld.¹⁰⁸ De scoutbeweging behield steeds zijn vrij elitaire imago. Belangrijke elementen waren opleiding, patriottisme, burgerschap, liefde voor de natuur, samenwerking, karakter en fysieke training, het uniform en de dagelijkse goede daad.¹⁰⁹ Vermoedelijk waren het deze principes die Laude aanspraken in het scoutisme. Toch is het niet duidelijk hoe of wanneer Laude betrokken raakte bij de Belgische scouts. De reden van zijn aanstelling lag hoogstwaarschijnlijk in het feit dat hij zowel binnen de katholieke als de militaire wereld, twee domeinen die nauw verbonden waren aan de B.C.S., een gekend figuur was. Volgens de historicus Samuel

---

¹⁰³ FOUTRY, 'Belgisch Kongo tijdens het interbellum', 465.

¹⁰⁴ TILMAN, 'L'implantation du scoutisme au Congo belge', 106.

¹⁰⁵ EEMAN, 'Notre Commissaire Général : le lieutenant Laude', 119.

¹⁰⁶ TILMAN, 'Le scoutisme au Congo belge', 364.

¹⁰⁷ TILMAN, 'L'implantation du scoutisme au Congo belge', 103.

¹⁰⁸ TILMAN, 'Le scoutisme au Congo belge', 365.

¹⁰⁹ VAN ROMPAEY, 'The Development of the Catholic Youth in the Belgian Congo', 196.

Tilman, die onderzoek deed naar het ontstaan van de katholieke padvinderij in België en in Congo, sloot het profiel van Laude perfect aan bij dat van de pioniers van de katholieke scouting.¹¹⁰

Afb. 3: Portret van Norbert Laude, algemeen commissaris van de Belgian Catholic Scouts (1920).

In het tijdschrift *Le Boy-Scout* werden verschillende verslagen gepubliceerd van de evenementen waar Laude als algemeen commissaris aanwezig was. Een van zijn eerste publieke optredens vond plaats tijdens de zomer van 1920, tijdens de viering van de nationale feestdag op 21 juli. Na de kerkdienst werd de delegatie van hoogwaardigheidsbekleders, waaronder commissaris-generaal Laude, door de scoutstroepen begroet op de tonen van het nationale volkslied. Vervolgens nam Laude zelf het woord. In zijn toespraak herinnerde hij het publiek aan het lijden van de soldaten aan de IJzer en in Afrika tijdens de Eerste Wereldoorlog, een voorbeeld van patriottisme voor de scouts. Aan het eind van de dag zou Laude nog een tweede conferentie geven, dit keer over Congo. Tijdens die voorstelling maakte hij gebruik van filmmateriaal.¹¹¹ Tijdens de vele vieringen die Laude voor de B.C.S.

¹¹⁰ TILMAN, *Le scoutisme au Congo belge*, 31.

¹¹¹ 'Fête nationale', 170.

bijwoonde, waren heel wat figuren uit de katholieke wereld aanwezig. Zo was onder meer kardinaal Mercier nauw betrokken bij de B.C.S.. Op vier januari 1921 stuurde Mercier Laude en de voltallige katholieke scouts zijn gelukwensen voor het nieuwe jaar. Hij sloot zijn brief af met de woorden: ‘Les scouts catholiques belges sont sous bonne direction. Leur commissaire général a fait ses preuves au service de la patrie et de l’église.’¹¹² Dat deze brief veel voor Laude betekende, blijkt uit het feit dat de brief bewaard is gebleven bij het beperkte privé-materiaal van Laude. Daarnaast stuurde hij de brief door aan de redactie van *Le Boy-Scout*, die hem publiceerde.¹¹³

‘Le debut du scoutisme dans la colonie belge doit avant tout être associé à un nom, Norbert Laude.’¹¹⁴ Met deze zin vatte Tilman het engagement van Laude als commissaris-generaal van de katholieke scouts samen. Door zijn pioniersrol bij de invoering van de katholieke scouts in Congo ondernam Laude, naast het propageren van de kolonie, ook civiliserende actie. In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt was de introductie van het scoutisme in Congo niet het gevolg van het initiatief van missionarissen, maar wel van onafhankelijke figuren zoals Norbert Laude.¹¹⁵ Deze persoonlijkheden steunden op de overtuiging dat de invoering van dergelijke jeugdbeweging in Afrika, net zoals in Europa, een elite zou kunnen vormen die zich in dienst kon stellen van het land.¹¹⁶ De eerste aanzet werd gegeven op initiatief van Kardinaal Mercier. Die nodigde een ‘koloniaal comité’ uit op audiëntie en besprak met hen de mogelijkheid van een katholieke scouts in Congo. Laude was algemeen commissaris van dit comité.¹¹⁷ Onder de gedelegeerden in Afrika bevond zich onder meer Père de la Kethulle, een Belgische missionaris en scheutist die in 1919 al de *Association Sportive Congolaise* had opgericht.¹¹⁸ Kardinaal Mercier gaf zijn goedkeuring aan het initiatief, waar hij een grote voorstander van was. De invoering van het scoutsideaal paste immers bij de motivatie om in de kolonie de jeugd te vormen en hetatholicisme te verspreiden. Zijn rol bij de introductie van de scouts in de kolonie doet vermoeden dat Laude misschien niet alleen omwille van zijn militaire en katholieke contacten was aangesteld tot commissaris-generaal van de B.C.S.. Met zijn functie aan het ministerie van Koloniën, zijn kennis over Congo en zijn overtuigingen leek Laude immers een geschikt figuur om de scoutsbeweging te introduceren in de kolonie.

Zijn functie als commissaris-generaal van het koloniaal comité van de B.C.S. leidde ertoe dat Laude op zijn reis naar de kolonie een dubbele agenda had. Enerzijds assisteerde hij Carton de Wiart bij het maken van observaties en aantekeningen in functie van het koloniaal beleid. Anderzijds voerde hij in naam van de B.C.S. propaganda uit voor het scoutisme. Hij slaagde erin verschillende missionarissen, zowel in steden als in de brousse, te overtuigen van de kwaliteiten en de voordelen die de invoering van de scoutsactiviteit in Belgisch Congo zou hebben. Laude besepte immers dat het koloniaal scoutisme zou kunnen profiteren van de

---

¹¹² Prive-archief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van kardinaal Mercier aan Laude, 4/1/1921.

¹¹³ ‘Communications officielles des Belgian Catholic Scouts’, 1.

¹¹⁴ TILMAN, *Le scoutisme au Congo belge*, 30

¹¹⁵ TILMAN, *Le scoutisme au Congo belge*, 31.

¹¹⁶ TILMAN, ‘Le scoutisme au Congo belge’, 367-368.

¹¹⁷ WEVERBERGH, ‘Organisation du Scoutisme au Congo’, 125.

¹¹⁸ RENSON en PEETERS, ‘Sport als missie’, 203.

betrokkenheid en de structuur van de missieposten.¹¹⁹ Tilman vraagt zich in zijn licentiaatsverhandeling af of Laude deze taak had gekregen van het comité of dat het hier toch eerder ging om een persoonlijk actie. Hij oordeelde immers dat het comité nog geen sterk gestructureerde organisatie was waar moeilijk sprake kon zijn van een weldoordacht en geprogrammeerd scoutspropaganda. Daarom ging hij er ook van uit dat Laude tijdens zijn reis naar de kolonie op eigen initiatief had besloten de voordelen van de scouts te verkondigen. Laude ging echter verder dan het propageren alleen. In 1922 stichtte hij in samenwerking met Père de la Kethulle de eerste koloniale scoutsgroep te Leopoldstad. De troep kreeg de naam ‘Saint Norbert’ en zou al meteen een eerste keer defileren voor het oog van Carton de Wiart. Laude vertelde in *Le Boy Scout* hoe ontroerd hij bij dit defilé was omdat dit voor hem het duidelijkste bewijs was van de morele vooruitgang van ‘onze mooie kolonie’.¹²⁰ In 1928 zou de ‘Troupe Saint-Norbert’ opnieuw defileren tijdens het bezoek van koning Albert.¹²¹

Naast Laudes initiatief te Leopoldstad slaagden de Belgen Henri Durant en Robert Clajot er in om in 1924 een gelijkaardige organisatie op te zetten in Elisabethstad. De B.C.S. had nu voet aan de grond gekregen in de kolonie en het scoutisme zou zich de volgende jaren verder ontwikkelen rond deze twee steden. In 1929 was het aantal koloniale scoutsgroepen gegroeid tot vijftientig. Toch zou het scoutisme in Congo tot 1945 een marginaal en lokaal gegeven blijken te zijn, dat in totaal nooit meer dan 1500 leden zou bereiken.¹²² Dit was vooral te wijten aan de strenge selectieprocedures die gehanteerd werden, zoals bijvoorbeeld kunnen lezen en schrijven, kennis van het Frans, materiële welstand, fysieke en ‘morele’ ontwikkeling.¹²³ Deze strenge voorwaarden waren volgens de blanken nodig om een elite te kunnen vormen die in staat zou zijn verantwoordelijkheid op te nemen, ten dienste van het land. Pas vanaf 1945, maar vooral in de jaren ‘50, zou het aantal leden van de scouts explosief stijgen. In die tijd was het onderwijsnet in de kolonie sterk uitgebreid en voldeden meer inlandse kinderen aan de strenge vereisten van de scouts.¹²⁴ Heel wat van de Congolese *évolués* die in het onafhankelijkheidsproces een belangrijke rol zouden spelen, waren gevormd door koloniale scoutsbewegingen. Opvallend is dat het scoutisme slechts een beperkte invloed onderging van de rassenkwestie. In eerste instantie was de padvinderij in Congo opgedeeld in Europese en Afrikaanse of inlandse groepen, maar in de praktijk bleek dit niet erg lang stand te houden. Vanaf de jaren ‘30 werden de kaders geafricaniseerd en vanaf de jaren ‘40 waren bepaalde activiteiten gemeenschappelijk georganiseerd voor zowel de Europeanen als de autochtone bevolking. Op die manier zorgde de padvinderij voor een toenadering tussen zwart en blank in de maatschappij.¹²⁵

Het officiële tijdschrift van de B.C.S., *Le Boy-Scout*, had de reis van Laude doorheen de kolonie en de invoering van het scoutisme in Congo op de voet gevolgd. Zo maande het in verschillende edities zijn lezers aan in hun gebeden te denken aan hun commissaris-generaal en publiceerde de redactie de postkaarten en brieven die hij hen toestuurde. Op 22 augustus

---

¹¹⁹ TILMAN, *Le scoutisme au Congo belge*, 32.

¹²⁰ ‘Le voyage au Congo du Lieutenant Laude’, 9.

¹²¹ TILMAN, *Le scoutisme au Congo belge*, 33.

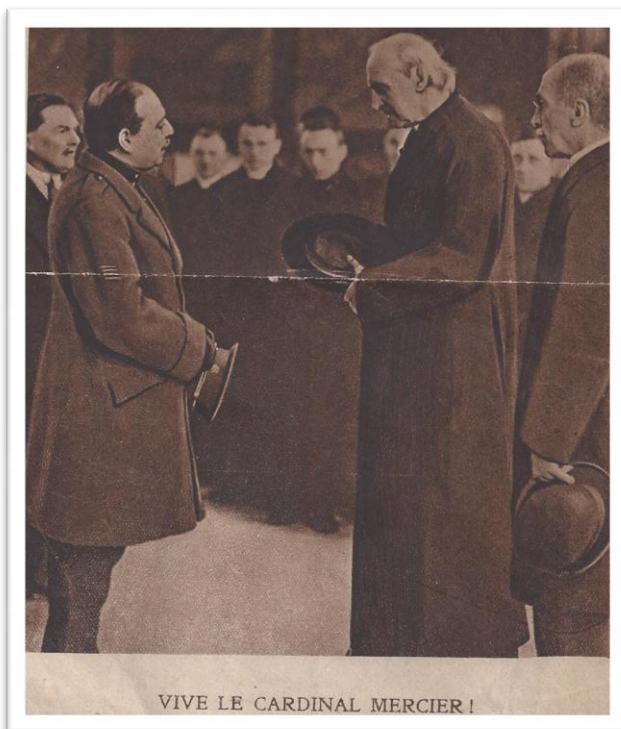
¹²² TILMAN, ‘Le scoutisme au Congo belge’, 368.

¹²³ TILMAN, ‘Le scoutisme au Congo belge’, 369-370.

¹²⁴ TILMAN, ‘Le scoutisme au Congo belge’, 369.

¹²⁵ TILMAN, ‘Le scoutisme au Congo belge’, 403.

schreef Laude onder meer dat hij in Zuid-Afrika de verschillende slagvelden bezocht had waar Baden Powell, de oprichter van de scouts, nog gevochten had. Verder deelde hij een aantal eenvoudige spelletjes mee die hij bedacht had, zoals bijvoorbeeld het ‘jeu de bouteilles’ of ‘course aux pommes de terre’.¹²⁶ Een laatste postkaart verstuurde hij op 18 november 1922 vanuit Lourdes, waar hij in de grot tot God gebeden had om de scouts en de toegewijde priesters te beschermen.¹²⁷ Ook na Laudes terugkeer uit de kolonie bleef *Le Boy-Scout* regelmatig verwijzen naar de koloniale scoutsgroepen. Zo lanceerde Laude in de editie van januari 1923 een oproep aan de Belgische scouts om zich te engageren voor de koloniale padvindergroepen, die kampten met een tekort aan materialen en uniformen. Hij stelde voor dat elke troep van de B.C.S. een lid van de koloniale groep zou ‘adopter’ om die vervolgens regelmatig te schrijven en een uitrusting te kopen.¹²⁸ De contactpersoon voor deze regelingen was Père de la Kethulle. Die laatste stuurde regelmatig foto’s op van de ‘Troupe Saint-Norbert’, die dan gepubliceerd werden in *Le Boy-Scout*. Het ging om foto’s van bijvoorbeeld jonge Congolezen die voetballen of toneel speelden.¹²⁹ In de zomer van 1923 werden Laude en de la Kethulle samen met een aantal andere pioniers van de koloniale scouting uitgenodigd op audiëntie bij kardinaal Mercier. Daar werden ze door de kardinaal gefeliciteerd omwille van hun engagement en de bereikte resultaten.¹³⁰ Een aantal maanden later was Laude aanwezig bij de viering van het jubileum van de kardinaal. Dat Laude een bijzondere relatie had opgebouwd met de kardinaal blijkt uit het feit dat hij na zijn dood in 1926 als één van de weinigen aanwezig mocht zijn bij zijn kisting.¹³¹

*Afb. 4: Norbert Laude, algemeen commissaris van de Belgian Catholic Scouts, in gesprek met Kardinaal Mercier tijdens diens bezoek aan het Museum van Tervuren in 1924. De foto werd gepubliceerd op de voorpagina van *Le Boy-Scout* in mei 1924.*

¹²⁶ ‘Le voyage au Congo du Lieutenant Laude’, 167.

¹²⁷ ‘Le voyage au Congo du Lieutenant Laude’, 216.

¹²⁸ ‘Le voyage au Congo du Lieutenant Laude’, 9.

¹²⁹ ‘Foto’s: Troupe Saint-Norbert à Kinshasa’, 32.

¹³⁰ ‘Le cardinal Mercier a reçu en audience’, 106.

¹³¹ ‘Le Capitain Norbert Laude’.

Met zijn functie bij de B.C.S. was Laude dus opnieuw sterk verankerd in de katholieke wereld. Op 28 november 1924 had hij de eer om ontvangen te worden op privéaudiëntie bij Paus Pius XI. Dit feit besloeg het voorblad van *Le Boy-Scout* bij de uitgave van januari 1925. In naam van de federatie B.C.S. had Laude aan de paus zijn diepe gevoelens van respect overgebracht. Volgens het tijdschrift toonde de paus een grote interesse in de activiteiten van de B.C.S. in Congo.¹³² Een brief van de secretaris-generaal van de minister van Koloniën toont aan dat Laude in de periode van zijn audiëntie reeds aanwezig was in het Vaticaan in opdracht van het ministerie van Koloniën. Hij was er belast met de organisatie van een Belgische missie naar de Vaticaanse expositie, waar een aantal objecten uit het museum van Tervuren werden tentoongesteld. Het vertrek van Laude was gepland op 15 november, wat doet vermoeden dat hij op die manier zijn privéaudiëntie bij de paus kon inlassen.¹³³ Het is verrassend dat, behalve *Le Boy-Scout*, geen andere bronnen melding maken van deze gebeurtenis, die voor een diep gelovig man als Laude toch belangrijk geweest moet zijn. Over het algemeen zijn er echter weinig herinneringen aan Laudes scoutsverleden bewaard gebleven. In zijn latere publicaties of brieven verwees hij hier zelden naar. Ook de verschillende biografische notities over Laude maken geen enkele melding over zijn functie bij de *Belgian Catholic Scouts*, die hij nochtans bleef uitoefenen tot 1927, het jaar waarin de B.C.S. zich opnieuw herenigde met zijn moederorganisatie, de B.P.B.B.S. .¹³⁴ Wel is het zo dat Laude in zijn latere reisverslagen telkens weer veel aandacht zou besteden aan de evolutie en de ontwikkeling van de padvinderij in de kolonie. Zo schreef hij in 1960 dat het op de scoutingmethodes gebaseerde educatieve systeem van de kolonie veelbelovende resultaten gaf, zoals bijvoorbeeld een vooruitgang in het onderwijs en een betere discipline. De methode van Lord Baden Powell was volgens Laude dan ook een van de beste bij het perfectioneren van de persoonlijkheid en de burgerlijke verantwoordelijkheidszin van de jongeren.¹³⁵

Laude slaagde erin sinds 1920 zijn engagement voor de B.C.S. te combineren met zijn functie aan de *Dienst voor Voordrachten en Informatie*. In maart 1924 maakte hij verder opgang binnen de rangen van het ministerie van Koloniën met zijn benoeming tot adjunct-chef op het kabinet van de nieuwe katholieke minister, Henri Carton de Tournai.¹³⁶ Carton de Tournai was een advocaat die enige politieke ervaring had opgedaan als senator maar verder vrij onbekend was binnen het politieke milieu. Het was echter niet toevallig dat gekozen werd voor een onervaren politicus. Het ministerie van Koloniën werd beschouwd als één van de minder belangrijke ministeries en als een opstapje voor beginnende politici.¹³⁷ In mei 1925 stelde Carton de Tournai Laude aan als directeur op het ministerie van Koloniën. Met deze functie bevond Laude zich bij de hogere ambtenaren aan het ministerie, net onder de zes directeuren-generaal en de secretaris-generaal.¹³⁸ Hij leek dus sterk op weg een carrière uit te

---

¹³² 'Le lieutenant Laude a été reçu en audience privée par S.S. le Pape Pie XI', 2.

¹³³ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, brief van de secretaris-generaal van de minister aan Laude, 2/11/1924.

¹³⁴ TILMAN, 'L'implantation du scoutisme au Congo belge', 107.

¹³⁵ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 535.

¹³⁶ AA, *INUTOM*, 3938, Biografisch document over Laude, datum onbekend.

¹³⁷ COOLSAET, *België en zijn buitenlandse politiek*, 402.

¹³⁸ SCHAMPAERT, 'Edouard De Jonghe, 1878-1950', 105.

bouwen aan het ministerie van Koloniën, tot eind 1925 de vacature voor het directeurschap van de Koloniale Hogeschool te Antwerpen vrij kwam.

C. De Koloniale Hogeschool van Antwerpen

Als ambtenaar aan het ministerie van Koloniën volgde Laude de ontwikkelingen binnen het koloniaal beleid op de voet. Vooral de immigratiepolitiek naar de kolonie hield hem bezig. Met de benoeming van de Antwerpse liberaal Louis Franck als minister van Koloniën in 1918 werd het beleid op dat punt sterk gerationaliseerd en geïntensifieerd.¹³⁹ Zo besteedde Franck onder meer aandacht aan de administratieve uitbouw van de kolonie. Die was vrij hiërarchisch georganiseerd. Aan het hoofd van de kolonie stond een gouverneur-generaal die de uitvoerende macht vertegenwoordigde en werd bijgestaan door vijf gouverneurs, een per provincie. De provincies waren verder opgedeeld in verschillende districten waar een districtscommissaris het bestuur waarnam. Die districten bestonden uit kleinere gewesten met aan het hoofd een gewestambtenaar die dit gebied beheerde met behulp van agenten.¹⁴⁰ De uitvoering van deze functies was grotendeels afhankelijk van de persoonlijkheid en de opleiding van de ambtenaar in kwestie.¹⁴¹ De vraag naar ‘elitepersoneel’ was dan ook groot. In de praktijk merkte de koloniale beleidsmakers dat de voorbereiding voor dergelijke ambten nog vaak ontoereikend was.¹⁴² Inzake koloniaal onderwijs liep België in de vroege twintigste eeuw achter ten opzichte van landen als Frankrijk en Nederland. Tot 1920 beschikte België slechts over een koloniale onderwijsinstelling, de Koloniale School in Brussel. Dit instituut bouwde voort op de school die Leopold II in 1904 had opgericht voor de opleiding van zijn koloniaal personeel. Vanaf 1910 werd de instelling opnieuw geopend door het ministerie van Koloniën, die besliste dat iedereen die naar de kolonie wilde trekken een diploma van de Koloniale School moest bezitten. Het ging slechts om een beperkte opleiding van drie maanden waarin enkel de basisprincipes van vakken zoals etnografie, boekhouding en inlandse taal gedoceerd werden. De nadruk lag vooral op de opleiding van officieren van de *Force Publique* en gerechtelijk personeel.¹⁴³ Geleidelijk aan werd de koloniale materie ook onderwezen aan de Belgische universiteiten maar hier ging het hoofdzakelijk om een aantal kleinere en losstaande vakken.¹⁴⁴ Heel wat koloniale intellectuelen en beleidsmakers waren het erover eens dat er een adequatere voorbereiding en een strengere selectie voor de ambtenaren van de gewestdienst nodig was.¹⁴⁵ Daartoe richtte Franck in november 1919 een commissie in die de oprichting van een nieuwe koloniale school moest voorbereiden.¹⁴⁶

Op 11 januari 1920 kon met behulp van een dotatie van tien miljoen Belgische Frank vanwege de *Commission for Relief in Belgium*, een overwegend Amerikaanse stichting die tijdens de Eerste Wereldoorlog de voedselvoorziening in het bezette België had

¹³⁹ MERTENS, ‘Franck, Louis’, 222.

¹⁴⁰ VANTHEMSCHÉ, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 58.

¹⁴¹ ANSTEY, *King Leopold’s legacy. The Congo under the Belgian rule 1908-1960*, 77.

¹⁴² DE VLIÉGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 12-18.

¹⁴³ COLMAN, *Naar een elite voor de gewestdienst van Belgisch-Kongo en Rwanda-Urundi*, 106.

¹⁴⁴ PONCELET, *L’invention des sciences coloniales belges*, 166.

¹⁴⁵ FRANCK, *Belgisch Congo*, 59.

¹⁴⁶ DE VLIÉGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 52.

georganiseerd, de Hogere Koloniale School opgericht worden. De stad Antwerpen deed een bijdrage van een miljoen Belgische Frank en daarnaast stelde ze bouwgrond ter beschikking in de omgeving van het Middelheimpark.¹⁴⁷ Voor Antwerpen was de komst van de school een prestigeslag aangezien de stad, in tegenstelling tot Gent, Brussel en Leuven, nog geen belangrijke onderwijsinstelling had. De commissie die Franck had ingesteld, stelde de duur van het onderwijs vast op drie jaar. In het eerste jaar werden vrij algemene en universele vakken gedoceerd, zoals recht, geschiedenis en literatuur. De laatste twee jaar hadden de vakken specifiek betrekking op het koloniale leven, zoals plantkunde, inlandse talen (Swahili) en inheemse gewoonten. Om te kunnen toetreden tot de school moest de studenten niet alleen in het bezit zijn van een humanioradiploma maar ook slagen voor zowel een theoretisch als een medisch ingangsexamen. Op die manier wilde het instituut enkel nog de ‘besten’ onder de kandidaten overhouden. Bij de keuze voor een directeur van zijn onderwijsinstelling opteerde Franck voor Charles Lemaire, een militair die reeds een lange koloniale carrière achter de rug had. Lemaire had in de jaren 1890 verschillende expedities ondernomen naar de kolonie en verzamelde er cartografische en bodemkundige informatie. Hij had volgens Franck de juiste wetenschappelijke en pedagogische kwaliteiten om de Hogere Koloniale Hogeschool uit te bouwen tot een volwaardig instituut.¹⁴⁸

Tijdens een conferentie over de Congolese industrie in 1920 loofde Laude, die toen net in dienst was getreden bij het ministerie van Koloniën, het initiatief van Minister Franck. Hij achtte de oprichting van de Hogere Koloniale School noodzakelijk om de koloniale ambtenaren met een gepaste opleiding te kunnen voorbereiden op hun ‘hoge missie’.¹⁴⁹ De eerste jaren van het instituut verliepen echter niet zonder problemen. De bestaansreden ervan werd vaak in vraag gesteld en de school had moeite om professoren te rekruteren. Franck speelde op dit probleem in door het instituut een universitaire naam te geven, in de hoop dat ze op die manier aantrekkelijker zou worden voor docenten en studenten.¹⁵⁰ In 1923 wijzigde een Koninklijk Besluit de naam van de Hogere Koloniale School officieel in de Koloniale Hogeschool (in het Frans *Université Coloniale*). Er werd tevens vastgelegd om een instituut te creëren dat drie faculteiten zou groeperen, verbonden aan drie verschillende instellingen. Ten eerste zou de Faculteit Staats- en Bestuurlijke Wetenschappen gevormd worden door de Hogere Koloniale School. De faculteit Tropische Geneeskunde en de faculteit Natuurwetenschappen zouden dan verbonden worden aan respectievelijk het Instituut voor Tropische Geneeskunde, toen nog gelokaliseerd in Brussel, en het Museum van Tervuren. Franck hoopte een soort van samenwerkingsverband creëren tussen deze instellingen om op die manier een Belgisch centrum van koloniale wetenschappen en onderwijs uit te bouwen. In de praktijk zou echter alleen de eerste faculteit een volwaardige afdeling worden. Het Koninklijk Besluit betekende in feite dan ook niet meer dan een naamswijziging want de

---

¹⁴⁷ COUTTENIER, *Congo tentoongesteld*, 254; DE VLIÉGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 67.

¹⁴⁸ DE VLIÉGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 77.

¹⁴⁹ LAUDE, *Séance cinématographique relative à l'industrie du Congo Belge*, 26.

¹⁵⁰ DE VLIÉGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 87.

diploma's van de Koloniale Hogeschool zouden geen wettelijk universitair statuut verkrijgen.¹⁵¹

In oktober 1925 besloot Charles Lemaire wegens ziekte afstand te doen van zijn functie als directeur. Twee kandidaten meldden zich aan voor zijn opvolging: Majoor Borgerhoff en Luitenant Norbert Laude. Op 16 januari 1926 werden zij uitgebreid voorgesteld aan de Administratieve Raad van de Koloniale Hogeschool.¹⁵² Beide kandidaten konden rekenen op sympathie. Het feit dat Laude, in tegenstelling tot Majoor Borgerhoff, bovenop zijn militaire ervaring in het bezit was van een universitair diploma vonden een aantal leden een bijkomend voordeel. Borgerhoff daarentegen had als voormalig districtcommissaris de praktische ervaring van een koloniaal ambtenaar. Dit laatste woog sterk door want de eerste stemming van de Administratieve Raad wees vier stemmen toe aan Borgerhoff en slechts twee aan Laude.¹⁵³ Desondanks was het uiteindelijk deze laatste die een drietal weken later werd aangeduid als opvolger van Lemaire.¹⁵⁴ Zijn benoeming was te danken aan de inspraak van Henri Carton de Tournai, die als minister van Koloniën steeds de uiteindelijke beslissingen over het instituut kon nemen. Als directeur van de koloniale propagandadienst en als zijn adjunct-chef had Laude Carton de Tournai kunnen overtuigen van zijn capaciteiten. Bovendien was het voor de minister van belang een bestuurder aan te stellen die vertrouwd was met het ministerie.¹⁵⁵ Toch was niet iedereen de beslissing van de minister genegen. Volgens een journalist bij de Brusselse liberale krant *L'Indépendance belge*, die op 21 januari 1926 berichtte over Laudes benoeming, miste hij de juiste koloniale ervaring en de noodzakelijke wetenschappelijke kennis voor de directeursfunctie¹⁵⁶:

*Le lieutenant Laude est très obligeant, très dévoué à la propagande coloniale, mais on voit difficilement en lui l'homme ayant à la fois la longue pratique de la colonie et l'ensemble des connaissances scientifiques nécessaires pour diriger la plus haute école d'enseignement colonial de notre pays...*¹⁵⁷

In verschillende koloniale kringen werd echter over het algemeen positief gereageerd op de benoeming van Laude. Wel vroegen een aantal van hen zich af of Laude zich niet nuttiger kon maken als propagandist voor het koloniale werk. Ze hoopten dat hij in zijn vrije uren toch nog tijd zou kunnen vrijmaken voor de propaganda op het publieke forum.¹⁵⁸ Dit toont aan dat Laude geapprecieerd werd omwille van zijn inzet voor de koloniale propagandadienst.

---

¹⁵¹ NIYIHANGEJEJE, *Université Coloniale de Belgique*, 34.

¹⁵² De Koloniale Hogeschool werd bestuurd door een Administratieve Raad enerzijds en een Academische Raad anderzijds. De Administratieve Raad bestond uit zes leden, waaronder de directeur, een afgevaardigde van de stad Antwerpen en van het ministerie. De Academische Raad werd samengesteld uit zes professoren en de directeur. De leden van beide raden werden benoemd door de minister van Koloniën.

¹⁵³ AA, *INUTOM*, 3919, Conseils d'Administration, 16/1/1926.

¹⁵⁴ AA, *INUTOM*, 3919, Conseil d'Administration, 12/2/1926.

¹⁵⁵ DE VLIÉGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 103.

¹⁵⁶ BERTELSON, *La presse d'information*, 56.

¹⁵⁷ AA, *B.M.C.*, nr. CDU 201. 38.501, *L'Indépendance belge*, 21/1/1926.

¹⁵⁸ AA, *INUTOM*, 3891, krantenartikel 'Le lieutenant Laude va partir...', 14/2/1926.

Afb. 5: Norbert Laude als directeur in de Koloniale Hogeschool van Antwerpen (datum onbekend).

Het is opvallend dat met Laude opnieuw gekozen werd voor een directeur met militaire en koloniale ervaring . Dit is enigszins te wijten aan het feit dat Leopold II in eerste instantie zijn toevlucht had gezocht tot militairen om zijn koloniale project in de praktijk te brengen. Zij leken het best geschikt om het beleid in het verre, onbekende Congo op zich te nemen en vaak hadden zij de passende royalistische en patriottische ingesteldheid. Zij vormden een groep met de nodige aanzien om het project ter hand te nemen.¹⁵⁹ Bovendien toonden de militaire bevolkingsgroep zich over het algemeen erg geïnteresseerd in het koloniale project, dat hun zin voor avontuur prikkelde. Het kolonialisme werd op die manier sterk verbonden met het militarisme.¹⁶⁰ Na de overname van de kolonie door België verminderde het aantal militairen in het koloniale bestuur, onder meer door de kritiek die het beleid van Leopold II had gekregen en door de inrichting van een grondige schoolopleiding voor gewestbeheerders, zoals aan de Koloniale Hogeschool. De militaire invloed kon echter nooit volledig geweerd worden. Heel wat kolonials bleven er immers van overtuigd dat militairen de juiste elitekenmerken en discipline vertoonden voor het werk in de kolonie. Deze kenmerken waren eveneens van belang in de Koloniale Hogeschool, waar militaire aspecten sterk geïntegreerd werden in de opleiding, zowel onder het directeurschap van Laude als van Lemaire.¹⁶¹ Zo werd er groot belang gehecht aan morele vorming, discipline, etiquette en fysieke training.

---

¹⁵⁹ COLMAN, *Naar een elite voor de gewestdienst van Belgisch-Kongo en Rwanda-Urundi*, 79.

¹⁶⁰ DE VLIETGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 22.

¹⁶¹ DE VLIETGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 21.

Laude had in zijn eerdere conferenties al duidelijk gemaakt een helder beeld te hebben van de Belgische kolonisator in Congo. Het ‘voorrecht’ om naar de kolonie te trekken was volgens hem beperkt tot een goed voorbereide jeugdige elite die de roeping had die ‘waardige taak’ te vervullen. Laude zou gedurende zijn directeurschap steeds proberen zijn studenten bewust te maken van die visie. De opleiding aan de Koloniale Hogeschool werd onder zijn invloed doordrongen van idealisme en elitarisme. Hij herhaalde in zijn voordrachten en in zijn lessen deontologie steevast de eer die de studenten gegund was maar ook de zware verantwoordelijkheid die op hun schouders rustte.¹⁶² De kolonials zouden in Congo immers een voorbeeldfunctie moeten vervullen. De focus van de opleiding moest liggen op de wetenschappelijke kennis over de kolonie maar het was evenzeer nodig dat de gewestbeheerder tijdens zijn vrije uren in Congo interesse toonde in muziek, literatuur of schilderkunst.¹⁶³ Verder had Laude het vooral over de karaktervorming en morele opleiding van de toekomstige ambtenaren. Die moesten getuigen van een sterke wil, zelfvertrouwen, zelfbeheersing, beslissingsvermogen en optimisme. Het was voorts belangrijk vertrouwd te zijn met de gebruiken en gewoontes van de autochtone bevolking om op een gepaste manier met hen te kunnen omgaan. Onder elkaar moesten de Europeanen dan weer blijk geven van sociabiliteit en welgevormdheid om op die manier hun elitepositie te vertolken.¹⁶⁴ Met die onderwijsvisie ondersteunde Laude de belangrijkste beleidsideeën van het koloniaal beleid in Brussel. Louis Franck vertegenwoordigde dezelfde mening in zijn werk *Belgisch Congo* (1930), wanneer hij het had over de doelstellingen van de Koloniale Hogeschool:

*Nevens de verstandelijke ontwikkeling is de karaktervorming der jonge lieden het hoofddoel. Wie de morele hoedanigheden voor het koloniale leven niet bezit kan zodoende tijdig worden geweerd.*¹⁶⁵

Tijdens zijn beginjaren als directeur zou Laude onmiddellijk zijn stempel drukken op het instituut en aantal veranderingen doorvoeren, gebaseerd op de principes die hij en het ministerie voorstonden. De Koninklijke Militaire School gold als een belangrijk voorbeeld bij het bepalen van zijn beleid. Een van de eerste zaken die Laude dan ook zou bepleiten, was de invoering van het verplicht uniform en het internaatsregime. Het uniform was bedoeld om de elitefunctie die de studenten in de kolonie zouden moeten vervullen te representeren. In een interview met de krant *Le Matin* stelde Laude, verwijzend naar de geschriften van de Britse admiraal Horatio Nelson uit de achttiende eeuw, dat ‘elke administrator die geen gentleman is nooit meer zal zijn dan een middelmatige ambtenaar’.¹⁶⁶ Het uniform kan dus verbonden worden met het elitarisme dat Laude voorstond. Zo werd een student die in zijn uniform iets ging drinken in een Berchems café op aandringen van de directeur onmiddellijk geschorst.¹⁶⁷ Daarnaast verdedigde Laude tijdens de vergadering van de Administratieve Raad op acht oktober 1926 de invoering van het internaatsregime.¹⁶⁸ Hij beseftte dat dit grotere financiële

---

¹⁶² LAUDE, ‘Introduction aux carrières coloniales’, 271.

¹⁶³ LAUDE, ‘Introduction aux carrières coloniales’, 273.

¹⁶⁴ LAUDE, ‘Introduction aux carrières coloniales’, 272.

¹⁶⁵ FRANCK, *Belgisch Congo*, 129.

¹⁶⁶ AA, *INUTOM*, 3909, Incidents de presse.

¹⁶⁷ AA, *INUTOM*, 3930, Conseil Académique, 24/4/1929.

¹⁶⁸ AA, *INUTOM*, 3919, Conseil d’Administration, 8/10/1926.

inspanningen van de instelling zou vergen maar toch was hij van mening dat het internaatsregime cruciaal was voor de morele en fysieke ontwikkeling van de studenten. Bovendien zou het meer cohesie en gemeenschapsgevoel brengen onder de groep van toekomstige kolonialen.¹⁶⁹ Het internaatsregime dat Laude voorstelde was vrij strak. Zo mochten de studenten de school slechts op bepaalde dagen verlaten tussen 19u en 22u.¹⁷⁰ Poncelet, auteur van *L'invention des sciences coloniales belges*, vergeleek het regime van de Koloniale Hogeschool met dat van de scouting.¹⁷¹

Verder voerde Laude een aantal wijzigingen door bij de toelatingsproeven van de school. Onder zijn impuls besloot de Beheerraad om het ingangsexamen te organiseren onder leiding van een jury van docenten. Door zelf de selectie van studenten in handen te nemen, hoopte het instituut de kritiek op de kwaliteit van de studenten te ondermijnen.¹⁷² Ten slotte zou Laude het lesprogramma uitgebreid hervormen. Er zouden veel meer lessen worden gegeven en het aantal verplicht te volgen conferenties steeg. De directeur verwachtte van de studenten een maximale inzet voor de opleiding. Vooral aan de voordrachten hechtte Laude veel belang en hij nodigde daartoe gerenommeerde koloniale figuren uit op de school, zoals onder meer Carton de Wiart, oud-minister van Koloniën, en de Fransman Maarschalk Lyautey.¹⁷³ Die laatste had een lange koloniale carrière achter de rug en toonde een bijzondere interesse voor het koloniaal onderwijs. Net als Laude gaf hij vaak redevoeringen om studenten warm te maken voor het koloniale werk. Bovendien had Laude zich in de vroege jaren '20 sterk laten inspireren door de koloniale ideeën van de Maarschalk. In 1926 werd op vraag van de directeur tevens een voordrachtenreeks over de *Force Publique* georganiseerd. Laude, die zelf met de *Force Publique* had gestreden tijdens de Eerste Wereldoorlog in onder meer Tabora, zou gedurende zijn hele carrière een groot bewonderaar blijven van dit Congolese leger. Door middel van voordrachten over de successen van deze Weermacht wilde Laude gevoelens van trots en patriottisme overbrengen naar zijn studenten.¹⁷⁴ Verder pleitte Laude nog voor de invoering van vakken waarvan de kennis volgens hem elementair was voor de gewestbeheerder, zoals Economische Aardrijkskunde van Congo en fotografie.¹⁷⁵ Dit laatste vak behoorde tot de zogenaamde 'praktische leervakken'. Laude was van mening dat het, naast het uitvoeren van de administratieve taak, eveneens de functie was van de gewestbeheerders om etnografische, zoologische of botanische kennis vast te leggen en te verzamelen. Die documentatie kon dan gebruikt worden voor wetenschappelijk onderzoek.¹⁷⁶ De historica Foutry zag de verhoging van de vakken echter als negatief. Het versnipperde het curriculum tot een opeenvolging van korte basiscursussen en het gaf te weinig diepgaande voorbereiding of vorming. Ze wees er op dat de klachten over de gebrekkige kwaliteit van het personeel, de reden waarom Franck het instituut had opgericht, bleven bestaan.¹⁷⁷ Poncelet betoogde eveneens dat het theoretisch programma te multidisciplinair was en dat er weinig

---

¹⁶⁹ AA, *INUTOM*, 3909, Le Matin : 'Le carrière colonial', 17/5/1933.

¹⁷⁰ AA, *INUTOM*, 3930, Conseil Académique, 6/3/1926.

¹⁷¹ PONCELET, *L'invention des sciences coloniales belges*, 279.

¹⁷² AA, *INUTOM*, 3930, Conseil Académique, 22/11/1926.

¹⁷³ AA, *INUTOM*, 3919, Conseil d'Administration, 26/5/1926.

¹⁷⁴ AA, *INUTOM*, 3930, Conseil Académique, 31/7/1926.

¹⁷⁵ AA, *INUTOM*, 3930, Conseil Académique, 8/3/1926 en 28/10/1926.

¹⁷⁶ LAUDE, 'Introduction aux carrières coloniales', 273.

¹⁷⁷ FOUTRY, 'Belgisch-Kongo tijdens het interbellum', 486.

aandacht werd besteed aan zelfstandig academisch onderzoek.¹⁷⁸ Laude meende echter dat een brede vorming de juiste voorbereiding was voor het uitvoeren van de gevarieerde functies en voor het representeren van een blanke, intellectuele elite in de kolonie.

Om zijn prestige als directeur te verhogen, had Laude tijdens zijn eerste vergaderingen meteen de wens geuit zelf een vak te mogen doceren. De Academieraad ging hiermee akkoord en stelde hem aan als docent van de cursus Economische Aardrijkskunde van Congo.¹⁷⁹ Laude had al sinds zijn aanstelling de noodzaak van dit vak benadrukt. De geografie werd vaak als ‘de moeder van de koloniale wetenschappen’ aangeduid omdat die kennis broodnodig was voor de economische uitbouw van de kolonie.¹⁸⁰ Als handboek voor dit vak koos Laude voor het werk *Onze kolonie* of *Notre colonie*, dat hij samen met Albert Michiels had samengesteld. Dit werk verscheen voor de eerste keer in 1920 en werd verschillende malen herwerkt. In 1938 werd het bekroond met de Rouveroy-prijs. Het bood een geschiedkundig en aardrijkskundig overzicht voor zowel Congo als Ruanda-Urundi. De bibliografie van het werk toont aan dat het handboek vooral steunde op werken van belangrijke koloniale intellectuelen, vaak professoren, die gespecialiseerd waren op bepaalde domeinen. Zo werden de studies van Jean Stengers en Emile Verleyen geraadpleegd voor het opstellen van het geschiedkundig overzicht van Belgisch-Congo. De publicaties van Edouard De Jonghe, hoogleraar aan de koloniale sectie van Leuven, werden dan weer gebruikt voor het hoofdstuk onderwijs. Verder werden ook nog archivalische uitgaven zoals de verslagen van de Koloniale Raad, het Bestuursblad Belgisch-Congo en missieverslagen opgenomen in de bibliografie

Ondanks het feit dat het hier gaat om een handboek dat gehanteerd werd aan een hogere onderwijsinstellingen, kunnen er toch een aantal kritische bemerkingen gesteld worden bij de wetenschappelijkheid ervan. Zo paste de titel, die gebruik maakt van het possessieve ‘onze’, eerder bij een propagandawerk dan bij een academisch handboek. Verder bevatte het werk een aantal stereotiepe voorbeelden van de heersende opvattingen over het kolonialisme. Over de verstandelijke vermogens van de Congolezen stond bijvoorbeeld geschreven dat ze ‘zich ontwikkeld hebben binnen de enge grenzen van het milieu waarin zij sedert eeuwen opgesloten bleven’.¹⁸¹ Het was typerend voor die tijd dat in leerboeken dergelijke opvattingen over de Congolese psychologie omschreven werden alsof ze wetenschappelijk waren. Laude gebruikte die ‘wetenschappelijk geconstrueerde denkbeelden’ hoofdzakelijk om de studenten te overtuigen van de noodzaak en het nut van het koloniaal civilisatiewerk.¹⁸² In de verschillende herdrukken werd het boek vooral qua cijfermateriaal vernieuwd. Terwijl er in de tweede uitgave van 1936 geschreven stond dat 400 000 inlandse kinderen onderwijs genoten, was dat in de vijfde uitgave van 1954 1 400 000 geworden.¹⁸³ In deze laatste versie werden ook een aantal zaken aangevuld, zoals bijvoorbeeld een bespreking van de stichting van de universiteit Lovanium, die in 1954 was opgericht. Verder is er een opmerkelijke aanpassing

---

¹⁷⁸ PONCELET, ‘Overzeese Wetenschappen’, 243.

¹⁷⁹ AA, *INUTOM*, 3930, Conseil Académique, 22/2/1926.

¹⁸⁰ LAGAE, ‘Het echte belang van de kolonisatie valt samen met wetenschap’, 134.

¹⁸¹ LAUDE en MICHIELS, *Onze Kolonie*, 5de uitg., 77.

¹⁸² DEPAEPE, VINCK en HERMAN, ‘Van wildemannen, brave zwartjes en geëvolueerden’, 140.

¹⁸³ LAUDE en MICHIELS, *Onze Kolonie*, 2de uitg., 251; LAUDE en MICHIELS, *Onze Kolonie*, 5de uitg., 255.

terug te vinden in de bespreking over de rol van Leopold II tijdens de periode van het kroondomein van de Congo-Vrijstaat (1885-1908). In de versie van 1936 stond hierover het volgende te lezen:

*Hierdoor ontstond een politiek van tot het uiterst gedreven opbrengst, die veel kritiek uitlokte, welke nochtans allen niet onbaatzuchtig waren. De campagne tegen de ergerlijke handelswijze van den Congostaat woedde geweldig, zoowel in het land als in den vreemde en vooral in Engeland.*¹⁸⁴

Deze passage is in de uitgave van 1954 volledig geschrapt. Er zijn geen verwijzingen naar de gecontesteerde misbruiken onder Leopold II meer opgenomen en er werd niet verklaard om welke reden België in 1908 de kolonie van zijn vorst overnam. Vermoedelijk is dit deels te wijten aan de naoorlogse context waarin deze vijfde uitgave verscheen. Het kolonialisme werd op dat moment internationaal steeds luider bekritiseerd door landen als de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. België daarentegen bleef zich sterk aan zijn kolonie hechten en het minimaliseren van de misbruiken van Leopold II was een van de manieren van de Belgische diplomatie om de kritiek op zijn kolonialisme te weerleggen.¹⁸⁵

Als geografisch werk bevatte *Onze Kolonie* verder nog een groot aantal kaarten, waarvan de meeste getekend waren door Laude zelf. De cartografie had zich als koloniale wetenschap ontwikkeld in het kielzog van de geografie, waar het een noodzakelijk onderdeel van was.¹⁸⁶ In zijn latere carrière zou Laude nog verscheidene economische en politieke kaarten over Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi publiceren. Zo meldde *Le Matin* in 1934 de uitgave van een nieuwe kaart waar de zes koloniale provincies, de vijftien districten en de vijfentwintig gewesten op waren aangeduid.¹⁸⁷ In oktober 1939 feliciteerde de Beheerraad van de Koloniale Hogeschool Laude met zijn economische kaart van Congo op schaal van 1: 3 000 000. Heel wat van zijn kaarten werden weggegeven aan de missieposten en scholen in Congo of aan de verschillende provincie-, district- en gewestcommissariaten.¹⁸⁸ Ook in het leslokaal waarin Laude het vak Economische Aardrijkskunde doceerde hing een kaart van Afrika die hij in samenwerking met Schaepmeester, de cartograaf van het ministerie van Koloniën, had getekend. De kaart was ooit uitgesteld op de koloniale tentoonstelling in het Franse Vincennes in 1931.¹⁸⁹ Overigens publiceerde Laude, op deze kaarten en het werk *Onze Kolonie* na, geen verdere academische studies meer over de Congolese of Afrikaanse geografie. Aangezien Laude hiertoe geen gepaste opleiding genoten had, is het opvallend dat hij werd aangesteld als docent voor dit vak. Bovendien had hij geen ervaring met het lesgeven in het hoger onderwijs. Een aantal voorvallen wijzen erop dat de wetenschappelijke capaciteiten van Laude af en toe betwist werden. Zo weigerden de leden van de Academische Raad in oktober 1926 Laudes

---

¹⁸⁴ LAUDE en MICHIELS, *Onze Kolonie*, 2de uitg., 251.

¹⁸⁵ VANTHEMSCHÉ, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 37.

¹⁸⁶ NICOLAÏ, 'Het cartografisch beeld van Congo', 149.

¹⁸⁷ AA, *INUTOM*, 3909, *Le Matin*, 28/8/1934.

¹⁸⁸ AA, *INUTOM*, 3921, *Conseil d'Administration*, 8/10/1939.

¹⁸⁹ AA, *INUTOM*, 3909, *Le Matin*: 'Le carrière colonial', 18/3/1933; CORNELIS, 'De tevreden kolonisator, of hoe Congo in België werd voorgesteld', 160.

voorstel om een inleidende cursus geografie te organiseren en benadrukten zij tegenover hem dat het vak op universitair niveau moest blijven.¹⁹⁰

De eerste jaren van Laudes directeurschap verliepen niet zonder problemen. Een aantal professoren had er moeite mee dat Laude een strenger beleid voerde dan Lemaire, die zijn studenten en docenten steeds veel vrijheid had gegeven.¹⁹¹ Laude had door zijn ervaring aan het ministerie van Koloniën echter meer administratieve kennis en nam duidelijker de rol van bestuurder op zich. Louis Verlaine doceerde al sinds het ontstaan van de school het vak Biologie en was een belangrijk contactpersoon geweest van directeur Lemaire. In 1927 echter nam Verlaine, zonder de Administratieve Raad van de Koloniale Hogeschool op de hoogte te brengen, een functie op aan de universiteit van Luik. In een brief aan de Raad liet hij weten niet te kunnen functioneren in de heersende ‘atmosphère défavorable’.¹⁹² Vermoedelijk had hij er problemen mee dat Laude hem had laten vervangen als lid van de Academische Raad. Ook Emile Deladrier, die sinds 1922 vakken over de Congolese Fysische Geografie doceerde, verweerde zich tegen het nieuwe en strengere beleid. Via een systeem van aanwezigheidsblaadjes had Laude immers vastgesteld dat Deladrier slechts 46 uur had lesgegeven in plaats van de vooropgestelde 60 uur. Wanneer hij daarover aangesproken werd, reageerde hij dat de directeur niet het recht had hem op die manier te controleren.¹⁹³ In 1927 vond er eveneens een akkefietje plaats toen professor Georges van Langenhove, die Linguïstiek doceerde, tijdens de Beheerraad opmerkte dat hij het eens was met de klacht die de vader van een student had geuit over de schoolmaaltijden. Volgens de notulen van de vergadering protesteerde Laude heel energiek tegen deze stelling en haalde hij verschillende argumenten aan waarmee hij de klacht verwierp. Hij benadrukte dat Van Langenhove, in tegenstelling tot zichzelf, zelden de maaltijden met de studenten mee at en dus weinig recht van spreken had. Van Langenhove excuseerde zich onmiddellijk en verklaarde dat het absoluut niet in zijn bedoeling lag de keuken of de directeur te bekritisieren.¹⁹⁴

Naast deze professionele problemen werd Laude een aantal jaar na zijn benoeming geconfronteerd met ernstig infrastructurele problemen. De directeur had er al in februari 1926 op gewezen dat de gebouwen, die voor een groot deel uit hout bestonden, niet brandveilig waren.¹⁹⁵ Zijn waarschuwing bleek niet ongegrond want op 1 maart 1929 brak er brand uit in het hoofdgebouw van de Koloniale Hogeschool. In de Raad prees Laude het initiatief en de betrokkenheid van de studenten die de hele nacht bij de brandweermannen gebleven waren, hoewel de temperatuur gezakt was tot tien graden onder nul. De studenten konden terecht in de villa van de directeur, gelegen op veilige afstand van het hoofdgebouw. Daar werden ze voorzien van dikke kledij en warme koffie. Verder had de directeur ook geregeld dat de brandweperlui de volgende nachten zouden patrouilleren bij de overgebleven lokalen van de universiteit, tot de brandoorzaak bekend was.¹⁹⁶ Al snel na de brand gingen hardnekkige geruchten de ronde dat de Koloniale Hogeschool, die het voordien al financieel zwaar had, de

¹⁹⁰ AA, *INUTOM*, 3930, Conseil Académique, 8/3/1926.

¹⁹¹ NIYIHANGEJEJE, *Université coloniale de Belgique. 1920-1945*, 90.

¹⁹² AA, *INUTOM*, 3920, Conseil d'Administration, 22/10/1927.

¹⁹³ AA, *INUTOM*, 3920, Conseil d'Administration, 4/10/1928

¹⁹⁴ AA, *INUTOM*, 3919, Conseil d'Administration, 8/2/1927.

¹⁹⁵ AA, *INUTOM*, 3919, Conseil d'Administration, 16/3/1926.

¹⁹⁶ AA, *INUTOM*, 3920, Conseil d'Administration, 2/03/1929.

deuren zou sluiten of zou fusioneren met de Koloniale School in Brussel.¹⁹⁷ Onder impuls van Laude zette de Raad van Beheer alles op alles om het voortbestaan van het instituut te verzekeren. De vernielde gebouwen moesten daarom zo snel mogelijk gerenoveerd worden en de overgebleven gebouwen volledig brandveilig gemaakt. Laude voelde zich in die opgave gesterkt door de vele steunbetuigingen die het instituut na de brand had ontvangen, onder meer in een telegram van Maarschalk Lyautey.¹⁹⁸ Op 1 februari 1931 was het grootste deel van de reconstructiewerken afgerond. Naar aanleiding van die gelegenheid waren de leden van de Beheerraad samengekomen om een dankmanifestatie te organiseren voor de directeur en hem een souvenir te overhandigen.¹⁹⁹

Als bestuurder van de Koloniale Hogeschool stond Laude nu voortdurend in contact met het ministerie van Koloniën, dat het uiteindelijke gezag had over de belangrijke beslissingen. De nood aan toestemming van de minister weerhield Laude ervan de school volledig naar zijn hand te zetten. Zo had Laude in 1930 een conflict met het ministerie over de oprichting van een kapel op het domein van het instituut. Hij had dat voorstel gedaan omdat, naar eigen zeggen, een aantal studenten en hun ouders daarop hadden aangedrongen. Uit Laudes brief bleek dat hij als diep gelovig katholiek het idee zeer genegen was en het openlijk steunde. Hij meende dat er geen hoge kosten nodig zouden zijn en dat de versieringen en objecten via giften verkregen zouden kunnen worden. Tenslotte verwees hij nog naar het voorbeeld van de Militaire School in Brussel, dat reeds een kapel op zijn domein had ingericht.²⁰⁰ De directeur-generaal van de minister van Koloniën meende echter dat de kapel overbodig was aangezien de Kerk van Berchem vlakbij het schoolterrein lag. Laude bracht daar tegen in dat sommige lessen heel vroeg gegeven werden, soms zelfs om zeven uur 's ochtends en dat de studenten zo de misviering niet konden bijwonen. Volgens de directeur-generaal was dit geen argument omdat het uurrooster zo geregeld kon worden dat de lessen niet vroeger begonnen dan negen uur. Hij benadrukte dat het instituut niet vergeleken mocht worden met een militaire school. Daarnaast wees hij er nog op dat hij vreesde dat de oprichting van een kapel een polemiek teweeg zou brengen in de pers. De Koloniale Hogeschool was immers geen katholieke maar wel een neutrale instelling. De minister van Koloniën, de christendemocraat Paul Tschoffen, volgde het advies van zijn directeur-generaal op en de kapel kwam er niet.²⁰¹ Bij dit incident leek de directeur-generaal van de minister met zijn argumenten een verborgen vorm van kritiek te geven op de kadaverdiscipline aan het instituut. Die kwam niet alleen tot uiting in de vroege lessen, maar ook in de zware fysieke trainingen, het verplicht uniform en het internaatsregime, maatregelen die eerder door Laude waren ingevoerd. Volgens Pieter-Jan De Vlieger, die zijn licentiaatsverhandeling wijdde aan de aan de Koloniale Hogeschool, lag het instituut enigszins op de 'kruising tussen een Militaire School en een universiteit'.²⁰² Het standpunt van de directeur-generaal lijkt echter aan te tonen dat er geen algemene goedkeuring bestond over dit regime.

---

¹⁹⁷ AA, *INUTOM*, 3920, Conseil d'Administration, 23/4/1929.

¹⁹⁸ AA, *INUTOM*, 3920, Conseil d'Administration, 2/03/1929.

¹⁹⁹ AA, *INUTOM*, 3920, Conseil d'Administration, 30/4/1931.

²⁰⁰ AA, *INUTOM*, 4752, Brief van Laude aan de minister van Koloniën Tschoffen, 14/2/1930.

²⁰¹ AA, *INUTOM*, 4752, Brief van de directeur-generaal van de minister van Koloniën aan Laude, 27/2/1930.

²⁰² DE VLIJGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 92.

Een ander heikel punt was de erkenning van de Koloniale Hogeschool als academisch instituut. De school kon immers, ondanks de naamswijziging van 1923, geen kandidaat- of licentiaatdiploma's afleveren. Nochtans was dit een belangrijke vereiste om elitestudenten te kunnen aantrekken. In 1934 stelde de Administratieve Raad van de Koloniale Hogeschool een programma samen om de opleiding uit te breiden tot vier jaar. Na de goedkeuring ervan vroeg de Raad de minister van Koloniën om de academische titel van het diploma van de Koloniale Hogeschool te bevestigen en wettelijk te beschermen.²⁰³ De aanvraag werd afgekeurd, net zoals dat in 1939 opnieuw gebeurde. Het ministerie was van mening dat het onderwijs van de Koloniale Hogeschool voornamelijk beroepsgericht was en dus niet vergeleken kon worden met het onderwijs aan de universiteit.²⁰⁴ In 1938 had Laude de minister eveneens gevraagd om bij officiële gelegenheden de professoren van de Koloniale Hogeschool een toga te laten dragen, net zoals dat ook in andere universiteiten de gewoonte was. De minister gaf hier eveneens een negatief advies omdat hij vond dat dit gebruik een voorrecht hoorde te zijn voor de oudere universiteiten.²⁰⁵ In zijn mening werd de minister bijgetreden door de Belgische universiteiten in Leuven, Brussel, Gent en Luik. Vooral de Katholieke Universiteit van Leuven verweerde zich fel tegen de erkenning van de diploma's van de Koloniale Hogeschool omdat ze vreesde voor een dalende aantrekkingskracht van haar eigen koloniale opleiding.²⁰⁶ Het is niet onwaarschijnlijk dat dit een grote invloed heeft gehad op de opeenvolgende ministers van Koloniën, die voor het merendeel afkomstig waren uit de Katholieke Partij.²⁰⁷ Een aantal medewerkers aan het ministerie van Koloniën, zoals bijvoorbeeld directeur-generaal Edouard De Jonghe, waren ook nauw betrokken bij de uitbouw van de koloniale sectie in Leuven.²⁰⁸ Laude zou echter gedurende zijn hele carrière blijven strijden voor universitaire erkenning van zijn instituut, die hij uiteindelijk pas in 1949 zou verkrijgen.

Een van de grootste oorzaken van de miskening van de Koloniale Hogeschool was het feit dat het bestaansrecht ervan al sinds zijn oprichting gecontesteerd werd door verschillende instanties. Een journalist van de krant *La Libre Belgique* schreef in de uitgave van vier juni 1927: 'Nous avons émis, lors des débuts de l'Université Coloniale, des doutes sur la nécessité de cette institution'.²⁰⁹ De kritiek werd voornamelijk gestuurd vanuit de andere Belgische universiteiten die vreesden dat het monopolie voor de vorming van de territoriale gewestbeheerders opgeëist zou worden door de Koloniale Hogeschool. Ook andere instellingen boden intussen licentiaatopleidingen in de Koloniale Wetenschappen aan en in opleidingen zoals Geschiedenis, Recht, Economie en Natuurwetenschappen werden steeds meer vakken gegeven die betrekkingen hadden op de kolonie. De mogelijkheid dat deze studenten effectief een functie in de kolonie zouden kunnen betrekken was echter vrij onzeker omdat het aantal functionarissen in de administratie beperkt was.²¹⁰ Voor de leerlingen van de Koloniale Hogeschool lag dat anders omdat de minister van Koloniën elk jaar een contingent

---

²⁰³ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil Académique, 19 juni 1934.

²⁰⁴ DE VLIAGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool van Antwerpen*, 145.

²⁰⁵ AA, *INUTOM*, 3934, Brief van Laude aan de minister van Koloniën, 1938.

²⁰⁶ MANTELS, *Geleerd in de tropen*, 93.

²⁰⁷ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 59.

²⁰⁸ SCHAMPAERT, 'Edouard De Jonghe, 1878-1950', 104.

²⁰⁹ AA, *INUTOM*, 3909, *La Libre Belgique*: 'L'université coloniale', 4/6/1927.

²¹⁰ MANTELS, *Geleerd in de tropen*, 90.

vastlegde. Dit was een quotum van het maximale aantal studenten van wie het vertrek naar de kolonie verzekerd kon worden. Op die manier kregen de studenten van de Koloniale Hogeschool, die dus zeker waren van een plaats in de koloniale administratie, in feite voorrang op de studenten van andere universiteiten.²¹¹ In de praktijk voelde het bestuur van de Koloniale Hogeschool zich echter in het nauw gedreven door de maatregelen van het ministerie van Koloniën. Het contingent werd immers elk jaar tot een minimum beperkt. Zo werd het aantal toegelaten studenten door de crisis van de jaren '30 teruggeschroefd van twintig naar vijftien plaatsen.²¹² De verklaring van de minister luidde dat de moeilijke economische situatie niet toeliet dat er meer administratoren naar de kolonie gestuurd zouden worden. Hij stelde dat het nooit de bedoeling was geweest dat alle ambtenaren door de Koloniale Hogeschool gevormd zouden worden.²¹³ Het protest van de andere universiteiten klinkt hier door.

De tegenwerkingen vanuit het ministerie van Koloniën werkten Laude danig op de zenuwen. Zo merkte hij in een brief aan Louis Franck op dat de nieuwe minister van Koloniën, Paul Charles, zich vijandig opstelde tegenover de Koloniale Hogeschool.²¹⁴ In een aantal gevallen stuurde Laude de minister brieven met de vraag om meer uitleg maar verder kon hij weinig weerwerk bieden tegen zijn beslissingen. In de hoop om minder afhankelijk te zijn van het ministerie besloot de Beheerraad om in het eerste jaar meer studenten toe te laten aan de Koloniale Hogeschool en pas in het tweede jaar het contingent te volgen. De studenten met de beste resultaten zouden geselecteerd en contractueel verplicht worden op zijn minst drie jaar de functie van koloniaal ambtenaar uit te voeren. Dit systeem zorgde ervoor dat de school meer inkomsten ontving maar ook dat een deel van de leerlingen na een jaar afviel.²¹⁵ Laude had het vaak moeilijk met de weigering van studenten. Zo vroeg hij in 1935 aan de minister of het per uitzondering mogelijk zou zijn een elfde student toe te laten tot het tweede jaar, ondanks het feit dat het contingent ondertussen al verlaagd was tot tien. De directeur vond echter dat de student wel degelijk de juiste 'morele kwaliteiten' had getoond. Laude doelde daarmee op het feit dat de leerling het gedrag en de discipline had om het civilisatiewerk ter hand te nemen. Bovendien, zo merkte Laude op, was hij de oudste van een familie van vijf kinderen en hadden de ouders grote inspanningen geleverd om de studies van hun zoon te bekostigen. De student wilde na zijn opleiding zijn ouders financieel ondersteunen.²¹⁶ De minister ging akkoord met de toelating van de student, op voorwaarde dat het volgend academiejaar slechts negen in plaats van tien studenten tot het tweede jaar werden toegelaten.²¹⁷ Met tegenzin zag Laude hiervan af omdat hij de studenten van het volgende jaar niet wilde benadelen. Aan het eind van zijn brief voegde hij er nog aan toe dat hij een verlaging van negen naar tien studenten niet nodig vond omdat er door de overschakeling van een drie- naar vierjarige opleiding in 1938 geen studenten zouden afstuderen.²¹⁸ De minister

---

²¹¹ MANTELS, *Geleerd in de tropen*, 91-93.

²¹² AA, *INUTOM*, 3920, Conseil d'Administration, 15/10/1931.

²¹³ AA, *INUTOM*, 3920, Conseil d'Administration, 20/4/1932.

²¹⁴ AA, *INUTOM*, 3916, brief van Laude aan voorzitter Franck, 20/2/1935.

²¹⁵ DE VLIAGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 133.

²¹⁶ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, brief van 20/6/1935.

²¹⁷ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, brief van 3/8/1935.

²¹⁸ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, brief van 27/8/1935.

gaf geen gevolg aan die laatste brief. Dit voorbeeld wijst opnieuw op het grote belang dat Laude hechtte aan het karakter en de moraal van zijn studenten. Wie het juiste gedrag tentoonstelde verdiende het, volgens de directeur, om tot die beperkte elite te horen die effectief naar de kolonie zou kunnen vertrekken. Dit incident toont eveneens aan dat Laudes ideeën van ‘sociale actie’, die hij tijdens zijn studentenjaren had ontwikkeld onder invloed van bijvoorbeeld Albert de Mun, zich nog steeds manifesteerden in de vorm van steun aan zij die het moeilijk hadden.

De kritiek op de Koloniale Hogeschool werd niet alleen geuit vanuit ministeriële of universitaire hoek. Pierre Ryckmans, die van 1929 tot 1934 docent was aan de Koloniale Hogeschool maar ook aan de Rechtenfaculteit in Leuven, uitte enige twijfel over het instituut. Ryckmans was er weliswaar van overtuigd dat de Koloniale Hogeschool een goede voorbereiding gaf op een carrière in de kolonie maar hij vroeg zich af of het geen al te groot risico was voor een opleiding te kiezen die zich uitsluitend richtte op het koloniale. Hij vreesde dat het diploma nutteloos zou worden voor wie, door bijvoorbeeld gezondheidsredenen, zijn carrière in Congo niet zou kunnen vervolmaken. Volgens Ryckmans bood vooral een juridische opleiding de beste voorbereiding. Hij baseerde zich daarbij op zijn persoonlijke ervaring als ambtenaar in Urundi.²¹⁹ Het is opvallend dat Ryckmans deze uitspraken liet noteren op het moment dat hij zelf les gaf aan het instituut. Het is mogelijk dat zijn kritiek geplaatst kan worden binnen de strijd om erkenning van de diploma’s van de Koloniale Hogeschool. Zolang het diploma geen academisch statuut kreeg, was het inderdaad zo dat de student weinig alternatieve werkmogelijkheden had buiten een carrière in de kolonie.²²⁰ In zijn vele andere voordrachten wist Ryckmans overigens nog heel wat positieve zaken over de Koloniale Hogeschool te vermelden. Hij was dus zeker geen tegenstander van het instituut maar hij meende wel dat het huidige statuut en de structuur van de school verder ontwikkeld en uitgebreid moesten worden.²²¹

In de jaren ‘30 onderging de Koloniale Hogeschool tevens invloed van de communautaire spanningen. Hoewel het instituut zich in Antwerpen bevond, was in de statuten van de Koloniale Hogeschool bepaald dat beide landstalen, Frans en Nederlands, op ‘gelijke voet’ gesteld moesten worden.²²² Het lag immers in de bedoeling van de school om functionarissen af te leveren die perfect tweetalig waren. De lessen werden dus deels in het Frans en deels in het Nederlands gegeven. Het bestuur van de school achtte de studenten in staat lessen in beide landstalen te kunnen volgen, al werd er in het eerste jaar wel een cursus Nederlands georganiseerd voor de Waalse studenten, die hier vaak nog onvoldoende kennis van hadden.²²³ Laude, die zelf Franstalig was en vanuit zijn functie als directeur inspanningen moest leveren om zich ook in het Nederlands te kunnen uitdrukken, besefte het belang van de tweetaligheid. Vanaf 1929 zou hij regelmatig de taalkwestie aankaarten tijdens de zittingen van de Academische en Administratieve Raad.²²⁴ Zowel de directeur als verschillende

---

²¹⁹ RYCKMANS, ‘Carrières administratives coloniales’, 311.

²²⁰ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d’Administration, 13/12/1937.

²²¹ DE VLIAGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 137.

²²² DE VLIAGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 56.

²²³ DE VLIAGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 74.

²²⁴ AA, *INUTOM*, 3930, Conseil Académique, 24/4/1929.

professoren merkten immers steeds duidelijker op dat de studenten onvoldoende kennis hadden over de tweede landstaal om de lessen te kunnen volgen. Laude wees daarbij met beschuldigende vinger naar de secundaire scholen, die volgens hem te vaak Engels of Duits onderwezen als tweede taal.²²⁵ Vooral de Franstalige studenten bleken moeite te hebben om de Nederlandstalige lessen te kunnen volgen, wat tot gevolg had dat het aantal Franstalige studenten gevoelig daalde. Om dit tegen te gaan had de Raad besloten meer vakken in het Frans te doceren, ten nadele van de Vlaamse studenten.²²⁶ In 1936 werd deze maatregel bekritiseerd in het parlement, waardoor de minister van Koloniën de directeur aanspoorde de taalkwestie voorgoed op te lossen. De Administratieve Raad besliste uiteindelijk om in de eerste twee jaren van de opleiding alle vakken zowel in het Nederlands als in het Frans aan te bieden, zodat de studenten de vakken in hun eigen moedertaal konden volgen. Voor de laatste twee jaren, waar alle studenten dus lessen in het Nederlands en Frans zouden moeten volgen, beloofde de Raad aan de minister om het aantal Nederlandstalige vakken op te trekken.²²⁷ Die belofte kon ze slechts deels nakomen: in 1950 verscheen een artikel in *De Standaard* waarin een journalist de taaltoestand aan de Koloniale Hogeschool aan de kaak stelde. Hij haalde aan dat het overgrote deel van de vakken van het derde en vierde jaar nog steeds gedoceerd werden in het Frans, en dat de Waalse studenten op die manier bevoordeeld werden.²²⁸ De Administratieve Raad besprak het artikel in zijn zitting en er werd beslist om maatregelen te treffen om een evenredige verdeling van beide landstalen te bekomen voor de vakken van het derde en het vierde jaar.²²⁹

Over de benoeming van Laude als directeur schreef Pieter-Jan Devlieger in zijn licentiaatverhandeling over de Koloniale Hogeschool het volgende: ‘Laude zou nu niet langer de rol van propagandist moeten vertolken, maar van beheerder’.²³⁰ Toch bleken beide activiteiten in de praktijk opvallend goed samen te gaan. Door de voortdurende contestatie van de Koloniale Hogeschool voelde Laude zich geroepen de instelling op het publieke forum te verdedigen. Tevens wilde hij met zijn voordrachten nog steeds jongeren aanzetten zich voor het koloniale project te engageren. Al tijdens zijn eerste maanden als bestuurder werd Laude door de Raad van Beheer geprezen om zijn propaganda-inspanningen. In februari en maart 1926 had hij drie grote conferenties gegeven in Namen (voor achthonderd leerlingen), in Luik (voor drieduizend leerlingen) en in Leuven (voor duizend toeschouwers, waaronder Prins Leopold en de minister van Koloniën).²³¹ In die voordrachten benadrukte Laude het bestaansrecht van het instituut: ‘De stichting, in 1920, van de Koloniale Hogeschool beantwoordde aan een onbetwistbare noodzakelijkheid’.²³² Hij herhaalde ook dat de opleiding tot koloniaal ambtenaar een delicate opdracht was. Zij moesten immers in staat zijn zowel leiders als opvoeders te zijn voor de autochtone bevolking.²³³ Via deze conferenties gaf Laude

---

²²⁵ AA, *INUTOM*, 3321, Conseil d’Administration, 15/3/1934.

²²⁶ DE VLIÉGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 139-140.

²²⁷ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d’Administration, 22/4/1937.

²²⁸ AA, *INUTOM*, 3923, Conseil d’Administration, Artikel van de Standaard, 14/1/1950.

²²⁹ AA, *INUTOM*, 3923, Conseil d’Administration, 31/5/1950.

²³⁰ DE VLIÉGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 104.

²³¹ AA, *INUTOM*, 3919, Conseil d’Administration, 16/4/1926.

²³² LAUDE, *De opleiding van gewestbeheerders voor Belgisch Congo*, 3.

²³³ LAUDE, *De opleiding van gewestbeheerders voor Belgisch Congo*, 5.

de Koloniale Hogeschool heel wat publiciteit. Daarnaast liet Laude vijfhonderd brochures en tweehonderd affiches van het instituut drukken. Die zouden bezorgd worden aan verschillende onderwijsinstellingen over het hele land.²³⁴

De financiële crisis aan het begin van de jaren '30 en de daaropvolgende koloniale hervormingen die een reductie van het aantal ambtenaren inhield, hadden een sterke weerslag op de publieke opinie over het koloniale project in het algemeen en over de Koloniale Hogeschool in het bijzonder.²³⁵ Het contingent was teruggedrongen tot tien studenten en de bestaansreden van het instituut werd steeds vaker in vraag gesteld. Om de kritiek te pareren probeerde Laude zijn instituut positief in de aandacht te brengen. Bovenal wilde hij duidelijk maken waar zijn instituut precies voor stond om op die manier toekomstige studenten aan te spreken. Zo nodigde hij in 1933 de Antwerpse krant *Le Matin* uit om een reportage te maken over het instituut. Daartoe werd een uitgebreid interview afgenomen met de directeur. De vragen gingen voornamelijk over het programma van de school, de toelatingsvoorwaarden, het uniform en de functie van koloniaal ambtenaar zelf. Opnieuw maakte Laude het doel van de school als volgt duidelijk: 'former une élite'.²³⁶ Hij benadrukte dat het werk in de kolonie slechts voor een beperkt aantal jongeren was weggelegd. Laude verwees verder ook naar Maarschalk Lyautey, die na onderzoek te hebben gedaan in meerdere koloniale onderwijsinstellingen, het systeem van de Koloniale Hogeschool een van de betere vond. Verder probeerde Laude nog in te gaan tegen het idee dat het werk in de kolonie gevaarlijk zou zijn. Hij stelde dat slechts twee van zijn oud-studenten in de kolonie waren omgekomen, waarvan één in een toevallig ongeluk. In zijn epiloog besloot de journalist van *Le Matin* dat er aan de Koloniale Hogeschool een sfeer van familiariteit en orde heerste en dat de studenten er grondig werden gevormd: 'Nous avons l'impression que tous les étudiants comprennent les responsabilités qu'ils devront assumer et s'y préparent sérieusement'.²³⁷

Naast de publiciteit via kranten vroeg Laude in 1932 aan het *Nationaal Instituut voor de Radio-omroep* (N.I.R.) om een aantal radio-uitzendingen te wijden aan diverse koloniale problemen, die besproken zouden worden door professoren van de Koloniale Hogeschool. De negentien voordrachten kwamen vanaf januari 1933 op de radio. De eerste van de reeks werd ingesproken door oud-minister van Koloniën en oprichter van de Koloniale Hogeschool, Louis Franck. Pierre Ryckmans, toen nog docent aan de Koloniale Hogeschool, sprak in zijn radiovoordracht over de inheemse politiek in Belgisch Congo.²³⁸ In de vergadering van tien februari 1933 deelde Laude aan de Administratieve Raad mee dat de conferenties aan het N.I.R. een succes waren en dat hij al heel wat programma-aanvragen en vragen tot inlichtingen over de Koloniale Hogeschool had ontvangen.²³⁹ Terwijl Laude met de reportage in *Le Matin* geprobeerd had om de doelstellingen en het karakteristieken van de Koloniale Hogeschool duidelijk te maken, waren de radio-uitzendingen eerder bedoeld om het wetenschappelijk karakter van het instituut in de verf te zetten. Dat Laude gebruik maakte van

---

²³⁴ AA, *INUTOM*, 3919, Conseil d'Administration, 7/5/1926.

²³⁵ ANSTEY, *King Leopold's legacy*, 78-79.

²³⁶ AA, *INUTOM*, 3909, *Le Matin*: 'Le carrière colonial', 16/5/1933.

²³⁷ AA, *INUTOM*, 3909, *Le Matin*: 'Le carrière colonial', 18/5/1933.

²³⁸ VANDERLINDEN, *Pierre Ryckmans 1891-1959*, 237.

²³⁹ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, 10/2/1933.

de radio mag bovendien als vernieuwend bestempeld worden, aangezien de N.I.R. pas in 1931 was opgericht.²⁴⁰ Net zoals hij tijdens zijn periode aan de *Dienst voor Voordrachten en Documentatie* met nauwgezetheid het koloniale werk had gepropagandeerd, zette Laude zich als directeur in om het belang van de Koloniale Hogeschool te verkondigen.

Laude was er zich tevens van bewust dat buitenlandse aandacht en erkenning het prestige van zijn instituut konden verhogen. Daartoe besloot hij de banden met buitenlandse instellingen aan te halen. Vooral met de Franse koloniale school *L'Ecole nationale de la France d'Outre-Mer* (ENFOM) lukte dat bijzonder goed. Met betrekking tot het koloniaal beleid had België altijd al betere relaties onderhouden met Frankrijk dan met Engeland, dat vaak zijn twijfels omtrent de Belgische kolonisatiecapaciteiten had geuit.²⁴¹ Het ENFOM was opgericht in 1889 maar kreeg zijn huidige naam in 1934. Net als de Koloniale Hogeschool schipperde het instituut tussen enerzijds een universitaire en anderzijds een beroepsopleiding. Het legde eveneens een sterke nadruk op de vorming van een elite met de roeping het koloniale werk op zich te nemen.²⁴² Laude werd als directeur van de Koloniale Hogeschool verschillende malen uitgenodigd om in Parijs, de stad waar hij zelf gestudeerd had, lessen en conferenties te geven. Die voordrachten bespraken vaak de opleiding van koloniale ambtenaren, met specifieke aandacht voor de Antwerpse methode, maar konden ook over de kolonisatie in het algemeen gaan.²⁴³ Zo gaf Laude in mei 1935 aan het ENFOM zes lessen over de politieke en economische organisatie van Congo en een publieke conferentie over vijftig jaar Belgische kolonisatie.²⁴⁴ In 1937 hield Laude opnieuw een voordracht aan het ENFOM, ditmaal op vraag van de Franse regering. Het onderwerp was het Nationaal Park Albert in Belgisch-Congo, het eerste Nationale Park van Afrika, en de organisatie van *L'Institut des Parcs Nationaux*.²⁴⁵ Dit instituut was opgericht in 1934 vanuit het idee dat de Congolese fauna en flora, maar ook de bedreigde diersoorten, beschermd moesten worden. Op dat moment was België een pionier op dit domein.²⁴⁶ De uitnodigingen voor dergelijke conferenties bewijzen de interesse die Franse koloniale gezaghebbers toonden voor het Belgische systeem en de trots waarmee Congo aan het buitenland werd voorgesteld. Voor de Beheerraad benadrukte Laude de sympathie en de bewondering die de Koloniale Hogeschool genoot in de Franse middens. Zo verklaarde de Franse minister van Koloniën Pierre Laval dat hij, na een onderzoek en vergelijking van verschillende Europese koloniale onderwijsinstellingen, moest besluiten dat de Koloniale Hogeschool één van de best georganiseerde instituten was.²⁴⁷ Het ENFOM zelf zou jarenlang pleiten voor de invoering van een uniform en een internaatsregime, zoals in België, maar de voorstellen werden nooit in de praktijk gebracht.²⁴⁸

---

²⁴⁰ VRT: 'Geschiedenis van de openbare omroep'.

²⁴¹ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 110.

²⁴² ENDERS, 'L'Ecole Nationale de la France d'Outre-Mer', 280-283.

²⁴³ LAUDE, 'L'enseignement colonial'.

²⁴⁴ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, 18/6/1935.

²⁴⁵ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, 20/5/1937.

²⁴⁶ VAN SCHUYLENBERGH, 'De nationale parken van Belgisch-Congo', 158.

²⁴⁷ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, 19/6/1934.

²⁴⁸ ENDERS, 'L'Ecole Nationale de la France d'Outre-Mer', 285

De voorzitter van de Administratieve Raad feliciteerde Laude geregeld met het succes van zijn voordrachten.²⁴⁹

Door de verbeterde relaties met het ENFOM kregen de studenten meerdere keren de kans op uitwisseling te gaan. Het instituut verbond zich op die manier nog meer met de Europese koloniale elites en met vooraanstaande koloniale verenigingen.²⁵⁰ In mei 1934 trok een groep van zeventien leerlingen onder leiding van de directeur en een aantal professoren naar Parijs. De studenten bezochten Versailles, *L'Ecole nationale supérieure d'agriculture coloniale* in Nogent-sur-Marne en de voornaamste Parijse musea. De directeur maakte van de gelegenheid gebruik om, naast het geven van voordrachten, gesprekken te voeren met Franse koloniale hoogwaardigheidsbekleders en bestuurders over het programma van de Koloniale Hogeschool.²⁵¹ De uitwisseling gebeurde ook in omgekeerde richting: in juli 1938 bezochten een aantal studenten van het ENFOM de Antwerpse instelling.²⁵² Eerder had de Frans minister van Koloniën Louis Rollin op uitnodiging van Laude de Koloniale Hogeschool bezocht en zijn werking bestudeerd.²⁵³ Laudes initiatieven op dit internationale vlak tonen aan dat hij het belangrijk vond om kennis en ervaring over de landsgrenzen heen uit te wisselen. In een brief naar aanleiding van Laudes emeritaat bedankte de toenmalige directeur van het ENFOM hem voor de hartelijke ontvangsten van hem, zijn professoren en zijn leerlingen, en de daarop volgende fijne samenwerking.²⁵⁴ De positieve commentaar op de organisatie van zijn instituut leverden Laude eveneens argumenten op om het bestaan ervan te verdedigen. Overigens was het niet ongebruikelijk dat de studenten van de Koloniale Hogeschool studiereizen maakten. Tijdens de opleiding bezochten de studenten eveneens het Museum van Tervuren en de Koloniale Tuin te Laken, waar sinds 1905 exotische planten uit Congo waren ondergebracht voor wetenschappelijke doeleinden.²⁵⁵ Er werden verder nog rondleidingen georganiseerd in de haven van Antwerpen, onder meer om het hydrografische systeem te bestuderen.²⁵⁶ In 1936 werd er tijdens een van de studiedagen tijd vrijgemaakt om de Koninklijke Crypte in Laken te bezoeken en bloemen neer te leggen op het graf van Koning Albert en Koningin Astrid, die respectievelijk in 1934 en 1935 overleden. Dit duidt op de goede relaties die het bestuur van de Koloniale Hogeschool onderhield met het Koningshuis. In 1928 had Prinses Astrid, samen met Prins Leopold, de Koloniale Hogeschool bezocht. Koningin Elisabeth en Koning Boudewijn zouden later nog te gast zijn aan het instituut.²⁵⁷

---

²⁴⁹ AA, INUTOM, 3921, Conseil d'Administration, 20/5/1937.

²⁵⁰ PONCELET, *L'invention des sciences coloniales belges*, 279.

²⁵¹ AA, INUTOM, 3921, Conseil d'Administration, 19/6/1934.

²⁵² AA, INUTOM, 3921, Conseil d'Administration, 20/5/1937.

²⁵³ AA, INUTOM, 4752, Brief van Laude aan de minister van Koloniën Rubbens, 18/5/1935.

²⁵⁴ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, brief van de directeur van het ENFOM aan Laude, 1958.

²⁵⁵ *Stad Brussel: Parken en tuinen*, 'Koloniale Tuin'.

²⁵⁶ AA, INUTOM, 3921, Conseil d'Administration, 5/6/1936.

²⁵⁷ AA, INUTOM, 3921, Conseil d'Administration, 5/6/1936.

Afb. 6: Het bezoek van Prins Leopold en Prinses Astrid aan de Koloniale Hogeschool van Antwerpen op 20 mei 1928. Directeur Norbert Laude, in gesprek met de Prins, begeleidt hen terug naar hun wagen.

Als hoofd van een koloniale instelling die beoogde een centrum van koloniale wetenschappen te zijn, was Laude zich dus bewust van zijn grensoverschrijdende publieke functie. In België en aan het ENFOM, maar ook in onder meer Oxford, Straatsburg, Lissabon en Madrid propageerde hij de vooruitgang die Congo onder Belgische bewind had gemaakt, niet alleen op het economische maar evenzeer op het morele domein.²⁵⁸ Het doel van die conferenties kan gerelateerd worden aan de officiële Belgische retoriek ten aanzien van het buitenland. Al sinds de overname van Congo door België in 1908 hadden verschillende mogendheden en bij uitstek Engeland hun twijfels geuit over de ‘koloniale geschiktheid’ van België, zowel op materieel als op moreel vlak.²⁵⁹ Zo zou Londen Belgisch Congo pas in 1913 officieel erkennen. De Belgische politici en beleidsmakers wilde tegenover de andere naties aantonen dat zij wel degelijk in staat waren een positieve kolonisatie te voeren. Het paternalistisch koloniale beleid werd sterk bewierookt en Congo werd voorgesteld als een oord van stabiliteit in vergelijking met de andere Afrikaanse kolonies.²⁶⁰ De koloniale leiders negeerden elke vorm van kritiek.²⁶¹ De historicus Guy Vanthemsche duidde in zijn werk *Congo. De impact van de kolonie op België* op de kwalijke gevolgen van dit discours. Het voortdurend herhalen ervan vertroebelde volgens hem de kijk van de Belgische kolonialen zelf. Zij gingen zonder meer geloven in het Belgische succesverhaal dat ‘een zaak van grandeur en nationale eer was geworden’.²⁶² Laude blijkt Vanthemsches stelling enigszins te verpersoonlijken. Zijn

²⁵⁸ LAUDE, *Belgium in Africa*, 1.

²⁵⁹ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 97-99.

²⁶⁰ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 135.

²⁶¹ ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 17.

²⁶² VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 102.

voordrachten schuwen kritische bedenkingen bij het koloniale beleid en hebben het vooral over de verwezenlijkingen die België reeds in Congo had bereikt.²⁶³

Tot het officiële discours van de Belgische diplomatie behoorde ook de cultus rond koning Leopold II, die internationaal bekritiseerd was geweest wegens de misbruiken die in de Congo-Vrijstaat hadden plaatsgevonden. Al onmiddellijk na 1908 zouden Belgische propagandisten en beleidsmakers de misbruiken tijdens het vorstelijke bewind zowel in binnen- als buitenland ontkennen of minimaliseren. Dit discours kwam het sterkst tot uiting na de Eerste Wereldoorlog en werd vooral gevoerd door kolonialen die de jaren van de Congo-Vrijstaat niet bewust hadden meegemaakt.²⁶⁴ Zo publiceerde Henri Jaspar, eerste minister en minister van Koloniën van 1927 tot 1929 en van 1930 tot 1931, een artikel in het werk *Belgisch Congo* van Louis Franck waarin hij alleen maar lof had voor de Belgische vorst: ‘Het leven van Leopold II is uit politiek oogpunt een meesterwerk, beheerscht door een geniale daad: de oprichting van een koloniaal rijk’.²⁶⁵ Dat ook Laude, als royalist, Leopold II publiekelijk verdedigde mag daarom geen verrassing heten. Volgens hem had de koning in zijn instructies wel degelijk geprobeerd om geweld te vermijden maar was dat onmogelijk geweest. Laude vond het jammer dat door het overdrijven van die misdaden een schaduw was geworpen over de grote verworvenheden van de vorst.²⁶⁶ Hij benadrukte dat het eigentijdse koloniale beleid van België zich hoofdzakelijk focuste op de civilisatie en op het verbeteren van de sociale condities van de autochtone bevolking.²⁶⁷ Dergelijke vertogen konden in het interbellum op heel wat bijval rekenen. Zo bestempelde de voorzitter van de *Société belge d’Etudes et d’Expansion* de voordracht als ‘une parfaite leçon de patriotisme donné par un maître réputé’.²⁶⁸ Voor deze conferenties ontving Laude in naam van het hof een felicitatiebrief waarin zijn toewijding aan de dynastie, het land en de kolonie erkend werd.²⁶⁹

Bij Laudes aanstelling als directeur hadden een aantal instanties vraagtekens geplaatst bij zijn bekwaamheid vanwege zijn beperkte wetenschappelijke achtergrond en zijn gebrek aan ervaring met het ambtenarenwerk in de kolonie. Toch slaagde Laude er geleidelijk aan in om via zijn conferentievvaardigheden en via zijn groot enthousiasme zijn gezag als directeur te laten gelden.²⁷⁰ Meer dan ooit tevoren kwam hij nu in contact met de belangrijkste koloniale figuren, zoals de minister van Koloniën en de docenten van het instituut. Heel wat van die professoren fungeerden nog in allerlei andere koloniale instellingen. Zo was Léon Anciaux, docent van het vak Cartografie, secretaris-generaal van het Instituut voor Tropische Geneeskunde en Joseph Maes, hoogleraar Technologie van de Inheemse industrie, was conservator van het Museum van Tervuren. Daarnaast waren een aantal docenten werkzaam binnen het ministerie van Koloniën of binnen de Koloniale Raad, het adviesorgaan van de minister. Vaak combineerden de professoren hun functie aan de Koloniale Hogeschool met een betrekking aan een andere universiteit. Bij de openingsvieringen aan het begin van het

---

²⁶³ LAUDE, *Belgium in Africa*, 8.

²⁶⁴ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 37.

²⁶⁵ JASPAR, ‘Leopold II’, 131.

²⁶⁶ LAUDE, *Belgium in Africa*, 4.

²⁶⁷ LAUDE, *Belgium in Africa*, 9.

²⁶⁸ LAUDE, *L’œuvre coloniale de la dynastie*, 2.

²⁶⁹ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van het Koninklijk Paleis aan Laude, 15/9/1950.

²⁷⁰ GREVISSE, ‘Norbert Laude’, 46.

academiejaar waren voorts heel wat prominente figuren uit de koloniale wereld aanwezig. In de jaren '20 verwelkomde het instituut Prins Leopold III en Prinses Astrid, en via de uitwisselingen met het ENFOM bezochten een aantal Franse ministers van Koloniën de Antwerpse school. Laude slaagde er echter niet volledig in om de kritiek op zijn wetenschappelijke capaciteiten de kop in te drukken. Het academisch onderzoek door professoren van de Koloniale Hogeschool werd bijvoorbeeld nauwelijks aangemoedigd. Ook hadden niet alle docenten een passende opleiding genoten. Een aantal vakken werden gegeven door missionarissen of militairen die wel ervaring hadden met het werk in de kolonie maar niet met lesgeven op universitair niveau.²⁷¹ Laude behoorde eveneens tot die groep. Uit een enquête die Pieter-Jan De Vlieger uitvoerde in functie van zijn licentiaatsverhandeling, bleek dat heel wat oud-studenten van de Koloniale Hogeschool Laudes lessen Economische Aardrijkskunde van 'middelbaar niveau' vonden.²⁷²

Laudes directeurschap had voorts nog persoonlijke gevolgen. Korte tijd na zijn benoeming verliet hij met zijn gezin het Brusselse arrondissement om zijn intrek te nemen in de directeursvilla op het domein van de Koloniale Hogeschool in Antwerpen. Pas na enige tijd kon Laude zich enigszins integreren in het Antwerpse milieu.²⁷³ Marie-Thérèse Detaille, de vrouw van Laude, zou op de achtergrond betrokken blijven bij de school. Ze was bijvoorbeeld aanwezig op de vieringen ter gelegenheid van de opening van het academiejaar of bij het bezoek van Koningin Astrid. In overeenstemming met de Administratieve Raad had Laude bepaald dat zij zou toezien op onder meer het onderhoud van het gebouw en de betalingen bij afwezigheid van de directeur.²⁷⁴ Het is sprekend dat in heel wat brieven aan Laude expliciet felicitaties overgemaakt worden aan zijn vrouw. Zo wenste de directeur van het ENFOM in zijn brief naar aanleiding van Laudes emeritaat ook mevrouw Laude een aangenaam en lang pensioen toe.²⁷⁵ Léon Bruneel, kabinetschef aan het ministerie van Koloniën en vanaf 1948 docent aan de Koloniale Hogeschool, wees er op dat Mevrouw Laude aan het instituut 'une atmosphère sociable' had gegeven.²⁷⁶ In een handgeschreven testament uit 1963 bedankte Laude zijn vrouw voor haar raadgevingen gedurende zijn carrière.²⁷⁷

Bovenstaande beschrijving toont aan hoe Laude tijdens zijn eerste decennium als directeur optrad als een sterk figuur die zich onmiddellijk actief engageerde voor de uitbouw van de school. Met zijn voortdurend vertoog van de koloniale roeping en de elitetaak bracht hij een sterk idealisme in de opleiding. Dat ideaal kan omschreven worden als het brengen van een hoger niveau van civilisatie in Belgisch-Congo door een beperkte en voorbeeldige elite. Die civilisatiemissie moest bijdragen aan het prestige van België op internationaal vlak. Laude wilde niet alleen dat ideaal maar ook zijn drijfkracht voor het koloniale project doorgeven aan zijn studenten. Zo verwelkomde hij de leerlingen aan het begin van elk academiejaar met een krachtige speech waarin hij hen een belangrijk koloniaal figuur voorstelde dat zij als

---

²⁷¹ DE VLIETGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 238.

²⁷² DE VLIETGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 228.

²⁷³ GREVISSE, 'Norbert Laude', 46.

²⁷⁴ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, 9/10/1939.

²⁷⁵ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van de directeur van het ENFOM aan Laude, 1958.

²⁷⁶ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van Léon Bruneel aan Laude, 1958; DE VLIETGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 272.

²⁷⁷ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Handgeschreven testament van Laude, 6/6/1963.

voorbeeld moesten aannemen. Telkens weer benadrukte hij hun patriottisme, elitarisme en hun krachtdadigheid. Laude verbond zich er verder toe zijn instituut en het Belgisch kolonialisme positief in de aandacht te brengen door het in binnen- en buitenland te propageren, net zoals hij dat tijdens zijn periode aan het ministerie had gedaan. Toch groeide de Koloniale Hogeschool niet uit tot het beoogde wetenschappelijk instituut. Zo voerden de docenten zelden academisch onderzoek in naam van de school.²⁷⁸ Dit is deels te wijten aan het feit dat voor Laude het verkondigen en het verwezenlijken van de civilisatiemissie het allerhoogste was. Dit ging ten koste van een progressieve wetenschappelijke uitbouw van het instituut, dat net als zijn directeur het officiële, paternalistische en idealistische kolonisatieverhaal van het ministerie van Koloniën volgde. Het was dit conservatisme dat ervoor zorgde dat de Koloniale Hogeschool moeilijk kon reageren op de optredende veranderingen na de Tweede Wereldoorlog.

---

²⁷⁸ PONCELET, 'Overzeese Wetenschappen', 243

II. Wetenschappelijke ambities en de confrontatie met veranderingen (1940-1960)

L'après-guerre fut pour Norbert Laude l'occasion de grandes joies. La plus forte fut certes de retrouver son cher Congo et ses anciens étudiants, de se rendre compte au milieu d'eux des progrès que la colonie avait faite malgré la tourmente, de se pencher avec eux sur les problèmes de toute nature, sociaux surtout(..).²⁷⁹

Fernand Grévisse, oud-student en docent van de Koloniale Hogeschool, schreef dit fragment naar aanleiding van Laudes dood in 1974. De Tweede Wereldoorlog had een grote impact op Laudes carrière. Zijn verzetsactiviteiten zorgden ervoor dat hij alom geroemd werd om zijn patriotisme en dat opende deuren. In 1946 werd Laude lid van de prestigieuze Koloniale Raad, het adviesorgaan van het ministerie van Koloniën. Samen met zijn functie als directeur van de Koloniale Hogeschool leidde dit ertoe dat Laude circuleerde in de meest vooraanstaande koloniale kringen. Beide bevoegdheden gaven hem de kans de kolonie frequenter te bezoeken: na de oorlog kon hij een zevental keer naar Afrika afreizen. In zijn reisverslagen vestigde Laude de aandacht op de, voornamelijk sociale, problemen van Belgisch-Congo. Veel meer dan voor de oorlog zou hij nu gaan nadenken over de situatie en de doelstellingen die het beleid moest nastreven. Op de Koloniale Hogeschool probeerde hij eveneens de discussie op gang te trekken, maar niettemin bleef hij vasthouden aan het idee van de civilisatiemissie. Uiteindelijk zou Laude aan het einde van zijn carrière met pijn in het hart het verlies van de kolonie aanschouwen.

A. De impact van de Tweede Wereldoorlog

Laudes activiteiten als directeur van de Koloniale Hogeschool werden vanaf de zomer van 1939 grondig verstoord door de algemene oproep van de regering tot mobilisatie. De vijandige toon van Hitler en de Duitse invasie in Polen hadden de dreiging in West-Europa doen toenemen.²⁸⁰ Ook in de Koloniale Hogeschool werden de nodige maatregelen getroffen. Directeur Laude stelde zich ondanks zijn zware oorlogsverwondingen, die hem voor tachtig procent invalide hadden gemaakt, onmiddellijk ter beschikking voor de legerdienst.²⁸¹ In de vergadering van de Administratieve Raad drong hij er op aan maatregelen te treffen voor het geval hij bij verdere mobilisatie voor lange tijd afwezig zou zijn.²⁸² Voor alles drukte hij de wens uit dat de lessen zo lang mogelijk bleven doorgaan. Indien ze uiteindelijk toch opgeschort zouden worden, moesten de gebouwen van de Koloniale Hogeschool ter beschikking gesteld worden van het Rode Kruis. De Raad ging ermee akkoord bij afwezigheid van de directeur de verantwoordelijkheid door te geven aan Mevrouw Laude. Zij kreeg de taak om, in geval van bezetting door het Rode Kruis of het leger, toe te kijken op de

²⁷⁹ GREVISSE, 'Norbert Laude', 56.

²⁸⁰ VAN DEN WIJNGAERT, *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, 25.

²⁸¹ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van Laude aan Gilson, 10/11/1942.

²⁸² AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, 9/10/1939

bescherming van de collecties, het onderhoud van de gebouwen, de regeling van de betalingen en het behartigen van de belangen van de Koloniale Hogeschool. Daarnaast legde Laude vast dat voor elke student een gasmasker aanwezig moest zijn en dat de kelders van de Koloniale Hogeschool in gereedheid gebracht moesten worden als schuilplaats bij eventuele bombardementen. Voorts wilde hij loopgraven inrichten in de tuin en moesten de studenten een opvallende blauwe armband dragen zodat zij niet verward zouden worden met de soldaten.²⁸³ Uit al deze schikkingen sprak de ervaring die Laude tijdens de Eerste Wereldoorlog had opgebouwd.

Al snel werd duidelijk dat de maatregelen van de directeur niet overbodig waren: op 10 mei 1940 viel het Duitse leger België binnen. Laude diende zich onmiddellijk aan bij het leger. Zoals was afgesproken in de Beheerraad, stelde mevrouw Laude de gebouwen van de Koloniale Hogeschool vanaf elf mei ten dienste van het Rode Kruis. De *Wehrmacht* maakte echter een snelle opmars doorheen de Lage Landen en door de grote dreiging besloot Marie-Thérèse Detaille al snel Antwerpen te verlaten. Zij wilde haar dochter Eliane en haar kleinzonen, de eenjarige Norbert en de bij de invasie twee dagen oude Gérald in veiligheid brengen.²⁸⁴ Monheim, die reeds lange tijd actief was als bibliothecaris binnen de Koloniale Hogeschool, zou het directeurschap waarnemen. Op 16 mei 1940 evacueerde het Rode Kruis onder grote vijandelijke dreiging in zeven haasten zijn opstelling in de Koloniale Hogeschool. Het Duitse leger zou niet veel later diezelfde gebouwen bezetten. Laude zelf was na de evacuatie van Antwerpen overgeplaatst naar Zuid-Frankrijk. Daar kreeg hij als reserve majoor de leiding over een instructiekamp voor Belgische gerekruteerden.²⁸⁵ Hij organiseerde er ook lessen, conferenties en medische hulp voor gevluchte landgenoten.²⁸⁶ Zijn Franse periode zou echter van korte duur zijn. Op 28 mei 1940 besliste de Belgische koning Leopold III, tegen de wil van de regering in, om te capituleren. In zijn agenda duidde Laude deze dag aan met een zwart kruis.²⁸⁷

Laude hernam zijn officiële functies als directeur vanaf 22 augustus 1940. Zijn eerste bekommernis was het vinden van gepaste lokalen en eventueel internaatsvoorzieningen, aangezien de vaste gebouwen van de school bezet werden door de Duitse soldaten. Laude stond er immers op de lessen te hervatten om op die manier aan de Duitse bezetter duidelijk te maken dat België zijn werk in de kolonie zou voortzetten.²⁸⁸ Dit bleek echter geen evidentie aangezien vele professoren nog in het buitenland verbleven of hun ontslag hadden ingediend.²⁸⁹ Uiteindelijk werden de lessen op 4 november hernomen. De stad Antwerpen had een aantal gebouwen, in de nabijheid van het station en met ruimte om een internaat in te richten, ter beschikking gesteld. Vanaf maart 1941 konden de studenten terug hun intrek nemen in de gebouwen aan de Middelheimlaan.²⁹⁰ Laude klaagde over de kosten die de bezetting had veroorzaakt. Een aantal gebouwen waren beschadigd en de Duitse soldaten

---

²⁸³ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, 9/10/1939

²⁸⁴ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, 12/9/1940.

²⁸⁵ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/4, Biografisch document door De Hasque, datum onbekend.

²⁸⁶ GREVISSE, 'Norbert Laude', 53.

²⁸⁷ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Agenda's, 28/5/1940.

²⁸⁸ *De roemrijke gebeurtenissen in en om de Koloniale Hogeschool*, 14.

²⁸⁹ DE VLIETGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 146-147.

²⁹⁰ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, 21/3/1941.

hadden keukengerei, tafellaken en bedlinnen meegenomen.²⁹¹ De Duitse administratie liet de Koloniale Hogeschool echter niet geheel ongemoeid. Om de rust in de school te verzekeren was een commissaris aangesteld die de gang van zaken zou controleren. Er werd geopteerd voor de hoogleraar Hans-Peter Ipsen, die Openbaar en Koloniaal Recht doceerde aan de Universiteit van Hamburg. Hij zou onder meer pleiten voor de invoering van een cursus Duits in het curriculum van de Koloniale Hogeschool en organiseerde ook een studentenuitwisseling met de universiteit van Hamburg. Hem zou Laude in een briefwisseling met de onderzoekers van het recentelijk opgerichte *Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, dat in 1969 onderzoek deed naar het Antwerps verzet, omschrijven als ‘correct’.²⁹²

Laudes activiteiten als directeur van de Koloniale Hogeschool zouden in de oorlogsjaren echter enigszins in de schaduw komen te staan van zijn clandestiene activiteiten. Net als tijdens de Eerste Wereldoorlog zette Laude zich actief in om zijn vaderland tot het uiterste te verdedigen. Onmiddellijk na zijn terugkeer uit Zuid-Frankrijk sloot hij zich aan bij Het Belgische Legioen, de pas opgerichte verzetsgroep van kolonel Paul Housmans, een militair die Laude al vaker had ontmoet tijdens zijn conferenties.²⁹³ De Koloniale Hogeschool werd al snel een van de hoofdkwartieren van deze verzetsgroep en fungeerde onder de naam K.H. – L.55 (Koloniale Hogeschool Lijn 55).²⁹⁴ In eerste instantie bestonden de verzetsactiviteiten uit het doorgeven van geheime brieven, het drukken van valse paspoorten en het verschaffen van (financiële) hulp aan families van gevangenen of gedeporteerden. Daarnaast zou de school in grote mate bijdragen aan de voorziening van onderduikadressen voor Joodse kinderen of personen die gezocht werden door de Gestapo.²⁹⁵ Daarbij werd handig gebruik gemaakt van een ruime grafkelder op het kerkhof van het nabijgelegen Berchem, die ingericht werd als schuilkelder.²⁹⁶ Laude maakte het verder mogelijk dat professor Mogenet, één van de leiders van de sabotagebeweging Groep G, na zijn ontsnapping uit een Duitse gevangenis terecht kon in de Koloniale Hogeschool. Hij werd er ingeschreven als de student Ghilain en kon vanuit die positie zijn verzet verder organiseren. In een dankwoord omschreef Mogenet Laude als ‘l’animateur et l’âme de la Résistance’.²⁹⁷ Verder richtte het instituut een geheime ruimte in, voorzien van een radiozender waar geallieerde parachutisten informatie konden uitwisselen met hun overzeese contacten.

Laude probeerde zich op alle mogelijke manieren te verzetten tegen de Duitse aanwezigheid, ook vanuit zijn functie als directeur van de Koloniale Hogeschool. Een treffend voorbeeld is de kwestie rond de student Gillard. Deze had zich in een Antwerps café brutaal gedragen tegenover een Duits officier waarna hij was opgepakt en veroordeeld tot een gevangenisstraf.

---

²⁹¹ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d’Administration, 21/3/1941.

²⁹² SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/4, brief van Laude aan het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, 3/12/1969.

²⁹³ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/4, brief van Laude aan het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, 3/12/1969; MAQUET, *Het Geheime Leger*, 29.

²⁹⁴ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/4, brief van Laude aan het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, 3/12/1969.

²⁹⁵ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/3, *Le Matin*, 19/9/1964.

²⁹⁶ *De roemrijke gebeurtenissen in en om de Koloniale Hogeschool*, 19.

²⁹⁷ *De roemrijke gebeurtenissen in en om de Koloniale Hogeschool*, 22.

Commissaris Ipsen eiste dat Laude de student eveneens een sanctie zou opleggen. De directeur besloot daartoe Gillard voor drie dagen te schorsen. Als motivatie gaf hij echter niet zijn ongepast gedrag maar wel het verlaten van de school zonder toestemming. Zijn subtiel verzet ging nog verder toen hij de schorsingsdagen voor Gillard vastlegde op dagen dat er helemaal geen lessen plaatsvonden.²⁹⁸ Daarnaast protesteerde Laude hevig tegen de maatregel van de Duitse overheid om studenten een jaar in Duitsland te laten werken. Hij haalde het argument aan dat die verplichte arbeid ten nadele was van de universitaire studies van de studenten, maar daar werd geen gehoor aan gegeven. De directeur probeerde daarna een formule te vinden waarbij de studenten zich niet in dienst van de vijandelijke bevoorrading zouden moeten stellen. Laude stelde aan commissaris Ipsen voor zelf een werkkamp in te richten waar de studenten kennis zouden kunnen opsteken voor hun verblijf in Congo, zoals bijvoorbeeld door de aanleg van wegen en huizen, timmerwerken, ... In een brief aan de studenten, gedateerd op 22 april 1943, plaatste de directeur hen voor de keuze: ofwel kozen zij voor de verplichte arbeid, ofwel voor het kamp Franc-Waret, in de buurt van Namen. Hij was ervan overtuigd dat de beslissing van de studenten 'uitsluitend zal ingegeven worden door uw vaderlandsliefde'.²⁹⁹ Uiteindelijk zouden alle studenten opteren voor een werkdienst in het kamp Franc-Waret. Laude zelf vergeleek het regime dat daar heerste met dan van de scouting.³⁰⁰ Het kamp bleek in de praktijk echter een dekmantel te zijn om de verzetsbewegingen in de Ardennen te bevoorraden met voedsel en munitie.³⁰¹

Wat was nu Laudes drijfveer om zich zo actief ten dienste te stellen van het verzet? Het feit dat hij zich inzette voor de bescherming van Joodse families, wijst er in zeker mate op dat hij geen aanhanger was van het antisemitisme dat het nationaalsocialisme kenmerkte. Het is echter niet duidelijk welk standpunt Laude nu precies innam tegenover de fascistische ideologie. Zijn grote engagement binnen de weerstand werd vooral gestuurd door zijn overtuigd patriottisme, een eigenschap die hij voor zichzelf maar ook voor zijn instituut hoog in het vaandel droeg. Toen Gilson als voorzitter van de *Cercle Africain*, een vereniging van vooraanstaande koloniale, tijdens een vergadering in 1943 verkondigd had dat de Koloniale Hogeschool een 'antipatriottisch brandpunt' was, reageerde Laude heel fel. Hij voelde zich persoonlijk aangesproken en benadrukte in een brief aan Gilson dat hij in 1940 onmiddellijk zijn dienst als officier terug had opgenomen, net zoals verschillende andere leden van de Academische en Administratieve Raad. Laude wilde niet toestaan dat er de geringste twijfel bestond over de Belgische gevoelens die hij wilde meegeven aan zijn studenten. Hij zou een kopie van zijn brief doorsturen naar alle leden van de *Cercle Africain*.³⁰² De voorzitter repliceerde vervolgens dat Laude zijn woorden verkeerd geïnterpreteerd had. Verder schreef hij ook nog dat hij al gehoord had over Laudes vurig karakter, wat nu bewezen was in de toon van zijn brief.³⁰³ Dit incident toont aan hoe belangrijk vaderlandse gevoelens voor Laude waren. Vermoedelijk was Gilson niet op de hoogte van Laudes belangrijke verzetspositie. Door zijn vele engagementen was de directeur intussen uitgegroeid tot commandant van het

---

²⁹⁸ AA, *INUTOM*, 4029, Rapport sur l'occupation, 1945.

²⁹⁹ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/2, Brief van Laude aan de studenten, 22/4/1943.

³⁰⁰ *De roemrijke gebeurtenissen in en om de Koloniale Hogeschool*, 18.

³⁰¹ DE VLIAGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in Antwerpen*, 162.

³⁰² Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van Laude aan dhr. Gilson, 10/11/1942.

³⁰³ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van dhr. Gilson aan Laude, 11/11/1942.

Geheime Leger. In 1944 werd hij tevens aangesteld als voorzitter van het Antwerps Coördinatiecomité. Dit comité zorgde voor een samenwerking van verschillende verzetsgroepen als het Geheime Leger, het Onafhankelijkheidsfront en de Witte Brigade. Het was opgericht met het doel een grootschalige destructieactie op poten te zetten, zoals de sabotage van Duitse communicatielijnen en het verstoren van het treinverkeer. Op die manier hoopten de verzetsleden, nu de geallieerde opmars vanuit Noord-Frankrijk een feit was, de Duitsers te destabiliseren en te verhinderen dat ze bij hun aftocht strategische plaatsen zou vernietigen.³⁰⁴ Vooral de vrijwaring van de haven van Anwerpen was van het grootste belang met het oog op de wederopbouw na de oorlog. Daartoe onderhield Laude intensief overleg met verschillende Engelse en Belgische geheime diensten.³⁰⁵ Het hoofdkwartier van het Comité bevond zich in de Koloniale Hogeschool.

Bij de uitvoering van al deze activiteiten moest uiterst voorzichtig te werk gegaan worden. De Duitse bezetter had immers sterke vermoedens van verzetspraktijken aan het instituut en er werden af en toe huiszoeken georganiseerd, waarbij gezocht werd naar wapens en documenten.³⁰⁶ Bovendien was Commissaris Ipsen, die de opdracht had te waken over het bestuur van de instelling, vaak aanwezig in de schoolgebouwen. Een Britse parachutist met de codenaam 'Charles' vertelde in een danktelegram aan de Koloniale Hogeschool hoe hij de mogelijkheid had in een speciaal daartoe uitgeruste cel belangrijke en geheime informatie uit te wisselen met Engeland, terwijl de Duitse commissaris meermaals aan zijn deur langsliep.³⁰⁷ Slechts drie personen, waaronder Laude, waren op de hoogte van zijn identiteit en zijn schuilplaats. Op 26 augustus 1944 liep het echter mis. De Koloniale Hogeschool en zijn directeur werden verkleit. In het archief van het Studie- en documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA) werd een handgeschreven, ongedateerd document teruggevonden waarin Laude terugblikte op zijn arrestatie. Hij beschreef hierin hoe hij om zes uur 's ochtends samen met zijn vrouw en zoon, die enkele jaren daarvoor tot priester was gewijd, uit zijn villa werd gesleurd. Na een grondige huiszoeking ontdekten de Duitse soldaten een aantal verzetsdocumenten. Onder de dreiging dat zijn vrouw en zoon iets zou worden aangedaan verklaarde Laude, volgens de terugblik die hij schreef, het volgende: 'Je suis le chef de l'Université et je prends seul toute la responsabilité'.³⁰⁸

Het document leert verder dat Laude samen met zijn zoon, vrouw en een aantal professoren werd weggevoerd voor een ondervraging door de Gestapo. Na de overhoring brachten zij Laude over naar de gevangenis, waar hij zwaar werd mishandeld. De ondervragers eisten hoofdzakelijk informatie over de Britse parachutist 'Charles'. Ondanks de martelingen en de talloze dreigementen weigerde Laude te spreken. De parachutist zelf omschreef dit in zijn dankbrief als 'an example of the high sense of patriotism and duty'.³⁰⁹ Op 2 september werd

---

³⁰⁴ VAN DE VIJVER e.a., *Het Verzet. Deel 2*, 74.

³⁰⁵ VAN DE VIJVER e.a., *Het Verzet. Deel 2*, 100.

³⁰⁶ AA, *INUTOM*, 3921, Conseil d'Administration, 21/4/1941.

³⁰⁷ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/1, Telegram van Kapitein 'CHARLES' aan de Koloniale Hogeschool, 1/3/1946.

³⁰⁸ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/1, Handgeschreven verslag door Laude, datum onbekend.

³⁰⁹ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/1, Telegram van Kapitein 'CHARLES' aan de Koloniale Hogeschool, 1/3/1946.

Laude voor de Oorlogsraad gebracht. Er werd hem gevraagd of hij de volledige verantwoordelijkheid voor zijn daden opnam. Hij antwoordde positief, waarop de rechter hem ter dood veroordeelde. Als laatste wens vroeg Laude de toestemming zijn zoon en vrouw te mogen zien. Dat verzoek werd verworpen. Laude liet de Raad verder nog weten geen blinddoek te willen dragen tijdens de executie, die uitgevoerd zou worden op 4 september. Op 2 en 3 september bereikten de geallieerden echter het bezette België. De volgende dag werd Antwerpen bevrijd, waardoor Laude op de valreep ontsnapte aan de dood. Mede dankzij de regelingen die hij eerder, als hoofd van het Coördinatiecomité had getroffen, bleef de Antwerpse haven grotendeels gevrijwaard. Zo had het comité via sabotageacties kunnen voorkomen dat de Duitse troepen bij hun terugtrekking vernielingen konden aanbrengen aan de haveninstallaties.³¹⁰ In de eerstvolgende Academische raad bracht de voorzitter hulde aan Laudes bijdrage aan de bevrijding van Antwerpen. Hij noemde het een mirakel dat de directeur en professor Van Deyck, een van Laudes belangrijkste verzetsvrienden, aan de dood waren ontsnapt. Laude was op dat moment nog herstellende van zijn verwondingen.³¹¹

Laudes optreden tijdens de Tweede Wereldoorlog riep heel wat lof en sympathiebetuigingen op. De professoren van de Koloniale Hogeschool waren hun directeur dankbaar voor het feit dat hij erin geslaagd was de eer van het instituut, zowel materieel als moreel, hoog te houden. In een gezamenlijke motie verklaarden de oud-studenten trots te zijn om te kunnen zeggen: ‘Nous sommes les dignes élèves du Commandant Laude’.³¹² Ook Maurice de Hasque, officier aan het Belgische leger en tevens verzetslid van het Geheime leger, drukte in een brief aan een militaire attaché van de Amerikaanse ambassade in Brussel zijn bewondering uit voor Laude. Voorts schreef hij dat Laude, zoals alle ‘echte helden’, zelden over zijn bewonderenswaardige daden sprak.³¹³ Bij uitzondering deed hij dat wel tijdens de huldeviering aan de Koloniale Hogeschool. In zijn voordracht zei hij het volgde over zijn beslissing om zich met het instituut aan te sluiten bij het verzet:

*La résistance était pour nous une nécessité morale. (...) Ils n'avaient qu'une passion : celle de luter pour le triomphe de notre commun idéal de liberté, d'humanité et pour que vive la Belgique.*³¹⁴

Over het verraad van 26 augustus 1944 sprak Laude slechts kort. Hij maakte gebruik van een Christelijke verwijzing en stelde dat, net zoals er zich onder de apostelen een Judas had bevonden, een aantal van zijn studenten beïnvloed was geweest door de aanwezigheid van de Duitsers. Toch was hij fier te kunnen zeggen dat geen enkele van zijn studenten of professoren direct of indirect voor de Duitsers had gewerkt.³¹⁵ Op het einde van zijn conferentie bedankte hij uitdrukkelijk iedereen die had bijgedragen aan de bevrijding en de overwinning van België:

---

³¹⁰ VAN DE VIJVER e.a., *Het Verzet. Deel 2*, 100-103.

³¹¹ AA, *INUTOM*, 3930, Conseil Académique, 13/11/1944.

³¹² AA, *INUTOM*, 3938, Nota van de oud-studenten 17/8/1945.

³¹³ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/1, Brief van De Hasque aan kolonel Armstrong, 16/3/1947.

³¹⁴ *De roemrijke gebeurtenissen in en om de Koloniale Hogeschool*, 15.

³¹⁵ *De roemrijke gebeurtenissen in en om de Koloniale Hogeschool*, 18-19.

*Et à vous, chers étudiants et chers amis,(...), nous disons du fond du cœur : Merci. Vous avez la plus noble satisfaction, la seule que nous désirons d'ailleurs : celle de pouvoir dire Bonum Certamen Certavi, fidem Servavi : j'ai mené le bon combat, j'ai servi fidèlement.*³¹⁶

Laude hechtte groot belang aan dergelijke uitspraken. Zoals ik al eerder aanhaalde, zag hij het leven als een 'militia', een dienst voor het vaderland, waaronder hij zowel België als de kolonie verstond. Een tekst naar aanleiding van het overlijden van Laudes zoon, die kort na de oorlog intrad in het Benedictijnenklooster van Sint-Andries te Loppem als Père Alain, toont aan dat hij diezelfde drang om iets te betekenen had. Zo zou hij, volgens een van zijn medebroeders, ooit gezegd hebben : 'Chacun devrait s'efforcer d'être un élément sans lequel le monde n'est pas le monde'.³¹⁷ Laude wilde die ingesteldheid ook doorgeven aan zijn kleinkinderen. Zo schreef hij in een handgeschreven testament uit 1963 dat hij hoopte dat zijn kleinzonen, Norbert en Gérald, de tradities van plicht zouden volgen zoals hun grootouders en ouders dat steeds hadden gedaan.³¹⁸

Voor zijn bijdragen aan het verzet ontving Laude een diploma en een gedenkpenning. Door de koning werd hij verheven tot grootofficier in de orde van Leopold II. Hij kreeg nu ook officieel de titel van ereluitenant-kolonel van het Belgisch leger.³¹⁹ In 1962 wijdde de *Gazet van Antwerpen* een artikel aan Laude en twee andere verzetsfiguren, Pilaet en Renier. Volgens de krant waren zij typerend voor de groep weerstanders die in de intimiteit leefden en anderen 'de eer en verdiensten lieten van daden waarvoor zij zich evenzeer hadden ingezet'. Zij werden omschreven als 'héros dans l'ombre'.³²⁰ In 1964, twintig jaar na de bevrijding van België, verscheen ook in *Le Matin* een artikel over de weerstand aan de Koloniale Hogeschool.³²¹ Hoewel Laudes verzetsactiviteiten niets te maken hadden met zijn kolonialistisch discours, had het wel een invloed op zijn verdere carrière. Laude zou tijdens zijn volgende conferenties voortdurend aangekondigd worden als 'een grote verzetsheld'. In heel wat van de brieven die naar hem verstuurd werden, ontving hij felicitaties om zijn patriottische houding en krantenartikels over de Koloniale Hogeschool verwezen steeds naar het optreden van de directeur tijdens de vier jaar na 1940.

---

³¹⁶ *De roemrijke gebeurtenissen in en om de Koloniale Hogeschool*, 20.

³¹⁷ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Journal des élèves du Collège St. Grégoire le Grand à Lubumbashi, 1967.

³¹⁸ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, handgeschreven testament van Laude, 6/6/1963.

³¹⁹ AA, *INUTOM*, 3890, Personeelsdossier over Laude, datum onbekend.

³²⁰ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/3, De *Gazet van Antwerpen*, 4/9/1962.

³²¹ SOMA, *Persoonsarchieven*, AA 761/3, *Le Matin*, 19/9/1964.

Afb. 7: Portret van Luitenant Norbert Laude in 1947. De eretekens aan zijn legeruniform getuigen van zijn diverse onderscheidingen.

In de nasleep van de Tweede Wereldoorlog werd Laude betrokken bij een conflict tussen het ministerie van Koloniën en de Koloniale Hogeschool. Spilfiguren hierbij waren Edouard De Jonghe, secretaris-generaal van het ministerie van Koloniën, en Georges Van der Kerken, sinds 1921 docent aan de Koloniale Hogeschool van Antwerpen. Na de bevrijding diende Van der Kerken een klacht in bij de *Onderzoekscommissie van het gedrag van secretarissen-generaal tijdens de Duitse bezetting*.³²² Hij betoogde dat De Jonghe, die tijdens de oorlog als secretaris-generaal plaatsvervanger was van de Minister van Koloniën, gecollaboreerd zou hebben met de Duitse bezetter. Van der Kerken steunde daarbij op een aantal verklaringen, onder meer van Laude. Volgens de directeur had De Jonghe, toen in de zomer van 1940 alles in het werk gesteld werd om de lessen aan de Koloniale Hogeschool te hervatten, de heropening van het instituut proberen te verhinderen. Hij zou zelfs gezegd hebben dat hij het instituut niet meer nuttig vond en dat hij voorstander was van een sluiting. Daarnaast beklagden Van der Kerken en Laude zich er over dat De Jonghe professor De Cleene aangesteld had als voorzitter van de Academische Raad, terwijl de raadsleden zelf professor Polinard hadden voorgesteld.³²³ De Jonghe zelf reageerde fel op deze beschuldigingen. Hij verklaarde dat hij er in 1940 inderdaad aan had gedacht om de Koloniale Hogeschool niet te heropenen omdat die zich in een erbarmelijke toestand bevond: de directeur was lange tijd afwezig geweest, heel wat professoren hadden hun ontslag ingediend en de gebouwen van de school waren bezet door Duitse soldaten.³²⁴ Daarnaast verantwoordde hij zijn keuze voor De Cleene door de argumentatie dat hij als plaatsvervanger van de minister van Koloniën het recht had de voorzitter te benoemen die hem het meest geschikt leek, ook al was dat tegen het

³²² SCHAMPAERT, 'Edouard De Jonghe. 1878-1950', 108.

³²³ AA, *INUTOM*, 3909, Incident Van der Kerken-Dejonghe.

³²⁴ SCHAMPAERT, *Edouard De Jonghe, 1878-1950*, 72.

voorstel van de Raad in. Overigens beweerde De Jonghe dat Laude hem op dat moment gechanteerd had: hij had gedreigd met het ontslag van alle professoren indien de benoeming van De Cleene niet ongedaan gemaakt werd. Uiteindelijk bleek deze maatregel niet nodig want het was de Duitse Commissaris Ipsen die het ontslag van De Cleene forceerde.³²⁵

Het is moeilijk te achterhalen waar die beschuldigingen nu precies vandaan kwamen. Vermoedelijk waren het vooral de twijfels die De Jonghe in 1940 had geuit omtrent de heropening van de Koloniale Hogeschool die Laude dwarszaten. Volgens De Jonghe kwam de klacht echter voort uit rancune omdat hij in 1940 een aantal leden van het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut (K.B.K.I.) had aangegeven bij de zuiveringscommissie. Die commissie was binnen het Koninklijk Instituut zelf opgericht omdat heel wat van zijn leden tijdens de oorlog in opspraak waren gekomen.³²⁶ Onder de leden die De Jonghe bij de commissie had gemeld, bevonden zich onder meer Van der Kerken en Laude. Die laatste vatte het onderzoek van de zuiveringscommissie op als een grote belediging omdat op die manier zijn patriottisme in vraag werd gesteld.³²⁷ De brief van Gilson toonde al aan hoe hevig Laude op dergelijke betwistingen kon reageren. Daarnaast waren deze twee figuren reeds eerder met elkaar in conflict gekomen. In 1930 had De Jonghe als directeur-generaal aan het ministerie van Koloniën zijn vriend Théophile Simar benoemd tot voorzitter van de *Comité de Propagande Scolaire Coloniale*, dat in de vroege jaren '20 mede door Laude was opgericht. Laude kon zich niet vinden in die benoeming en diende zijn eigen kandidatuur in. In zijn brief naar De Jonghe stelde Laude zich weinig bescheiden op en verklaarde hij dat zijn capaciteiten evenwaardig waren aan die van Simar. Hij betoogde dat die laatste slechts een jaar lid was van de *Commission* en dat hij nog maar bibliothecaris was op het moment dat Laude reeds adjunct-chef was aan het ministerie van Koloniën.³²⁸ De Jonghe, gesteund door minister Jaspar, diende hem echter van repliek en verwierp zijn kandidatuur. Hij drukte de wens uit geen vergelijking te maken tussen de waarde van Laude en die van Simar als voorzitter. De Jonghe eindigde zijn brief met een sneer richting Laude: 'Un directeur d'Université devrait faire preuve de plus de sérénité'.³²⁹

Op het moment dat de discussie tussen Van der Kerken en De Jonghe zijn hoogtepunt bereikte, leek Laude zich enigszins terug te trekken uit het conflict. Hij had immers nooit officieel klacht ingediend tegen De Jonghe. Van der Kerken had dat wel gedaan maar haalde daarbij meermaals aan dat hij de steun had van de directeur. In de vergaderingen van de Administratieve Raad van de Koloniale Hogeschool werd alleen maar gefocust op de verklaringen van Van der Kerken. Om op een rechtvaardige manier een einde te stellen aan het conflict besloten de raadsleden een onafhankelijke commissie te benoemen om de kwestie te onderzoeken. Laude kon echter niet door die commissie ondervraagd worden, omdat hij zich op dat moment, in de zomer van 1946, in Congo bevond.³³⁰ Nog voor zijn terugkeer in oktober 1946 deed de onderzoekscommissie een uitspraak: Van der Kerken had zich schuldig

---

³²⁵ SCHAMPAERT, *Edouard De Jonghe, 1878-1950*, 73.

³²⁶ SCHAMPAERT, *Edouard De Jonghe, 1878-1950*, 77.

³²⁷ AA, *INUTOM*, 3909, Brief van Laude aan Van Der Kerken, 7/2/1947.

³²⁸ AA, *INUTOM*, 4752, Brief van Laude aan de minister van Koloniën Tschoffen, 21/2/1930.

³²⁹ AA, *INUTOM*, 4752, Brief van directeur-generaal De Jonghe aan Laude, 26/2/1930.

³³⁰ AA, *INUTOM*, 3909, Brief van Van Der Kerken aan de voorzitter van de onderzoekscommissie, 12/9/1946.

gemaakt aan bezwarende en ongegronde aanklachten. De Administratieve Raad besloot unaniem dat Van der Kerken niet langer deel kon uitmaken van het academische personeel van de Koloniale Hogeschool.³³¹ In januari 1947 beklagde De Jonghe zich erover dat Van der Kerken nog steeds les gaf aan de Koloniale Hogeschool, ondanks de beslissing van de Administratieve Raad.³³² Hij zou uiteindelijk nog tot 1951 docent blijven aan het instituut.

Zoals al werd vermeld bevond Laude zich tijdens de zomer van 1946 in Congo. Die reis maakte hij vanuit zijn functie als directeur van de Koloniale Hogeschool. De minister van Koloniën had hem daartoe toestemming gegeven zodat hij zijn kennis over de kolonie terug kon opfrissen.³³³ De lange oorlogsjaren hadden immers ook op Congo zijn invloed gehad. In tegenstelling tot België was de kolonie niet onder de voet gelopen door de Duitse vijand, maar na de capitulatie van de Belgische vorst Leopold III, op 28 mei 1940, was het erg onduidelijk welke positie de kolonie moest innemen. In tegenstelling tot de koning had de Belgische regering immers beslist de oorlog verder te zetten vanuit ballingschap. Onder invloed van zijn gouverneur-generaal Pierre Ryckmans en de Britse autoriteiten, voerde de kolonie de strijd uiteindelijk aan de zijde van de geallieerden.³³⁴ Daarbij leverde het zware militaire en materiële inspanningen die het land en zijn bevolking uitputten.³³⁵ Enerzijds had de *Force Publique* de Britten bijgestaan bij de zware gevechten in Ethiopië, dat in 1935 door het Italiaanse leger was gekoloniseerd. In juni 1941 slaagden het Congolese en het Britse leger erin het land te bevrijden. Daarnaast maakten de geallieerden in grote mate gebruik van de erts en plantaardige producten die de Congolese economie produceerde. Naast de militairen werden dus ook de arbeiders en de infrastructuur tot het uiterste gedreven.³³⁶ Tegelijkertijd leidde de door de oorlog veroorzaakte inflatie tot een dalende inheemse levensstandaard. Het sociaal protest bleef bijgevolg niet uit en het Belgische beleid zette de Weermacht in om die stakingen en opstanden neer te slaan. De kolonie had kortom een grote *effort de guerre* geleverd.³³⁷ Het kon niet anders of dit zou zijn weerslag krijgen na de oorlog. Volgens auteurs als Van Reybrouck en Vanthemsche beseften de Congolezen maar al te goed dat zij sterker waren gebleken dan het moederland.³³⁸ Het deed de Congolezen, en de gekoloniseerde volkeren in het algemeen, hopen op veranderingen.

Daarnaast bracht de oorlog een nieuwe wereldorde teweeg. De nieuwe grootmachten, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, veroordeelden beide het kolonialisme. In 1946 ondertekende België het Handvest van de Verenigde Naties, dat de eis van autonomie voor de overzeese gebieden expliciet opnam in zijn artikel 73:

Leden van de Verenigde Naties die verantwoordelijkheid dragen of aanvaarden voor het bestuur van gebieden waarvan de bevolking nog een volledig zelfbestuur heeft

---

³³¹ AA, *INUTOM*, 3909, Rapport van de onderzoekscmissie, 2/10/1946.

³³² AA, *INUTOM*, 3923, Conseil d'Administration, 8/1/1947.

³³³ AA, *INUTOM*, 3890, Personneelsdossier over Laude, datum onbekend.

³³⁴ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 120.

³³⁵ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 189-206.

³³⁶ VANTHEMSCHE, 'Het tienjarenplan en de modernisering van Belgisch Congo', 104-105.

³³⁷ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 209.

³³⁸ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 217-218; VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 122.

verworven, (...) aanvaarden, als een heilige opdracht, (...), zelfbestuur te ontwikkelen.³³⁹

Onder invloed van dit veranderende klimaat sprak Ryckmans in zijn laatste speech als gouverneur-generaal van Congo, in 1946, dat ‘de dagen van kolonialisme voorbij zijn’.³⁴⁰ Met hem waren heel wat kolonials van mening dat het tijd was voor een nieuwe elan.³⁴¹ Ook Laude was er zich in 1946 wel degelijk van bewust dat er zich een aantal dringende problemen voordeden in Belgisch Congo en dat niet zonder meer teruggekeerd kon worden naar het vroegere kolonisatiebeleid. De zware oorlogsinspanning van de kolonie en de daaropvolgende inflatie, maar ook het handvest van de VN hadden spanningen teweeg gebracht. Volgens Laude lag een deel van de oplossing in een betere uitbouw van de sociale politiek. Er was geen tijd meer voor lange theoretische speculaties en overwegingen maar er moest onmiddellijk ingegrepen worden.³⁴² Onder meer om die reden trok hij in augustus 1946 naar de kolonie. Hij wou ter plaatse de situatie observeren. Het was de eerste keer sinds 1922, toen hij de kolonie had bezocht in het gezelschap van Carton de Wiart, dat Laude terugkeerde naar zijn geliefde land.

Bij zijn aankomst in de kolonie in augustus 1946 werd Laude ontvangen door de nieuwe gouverneur-generaal, Eugène Jungers en een twintigtal oud-studenten. De volgende morgen ontbeet hij in het gezelschap van oud-minister van Justitie Joseph Pholien en de gouverneur-generaal, waarna hij voor het eerst in lange tijd Père de la Kethulle, de scheutist met wie hij in 1922 de scoutsgroep te Leopoldville had opgericht, terugzag.³⁴³ In een brief aan zijn vrouw omschreef Laude Léopoldville als ‘admirable’. Hij begreep dat zij die er ooit geleefd hadden niet meer konden aarden in België. Daarnaast vroeg hij zijn vrouw ook een aantal praktische zaken voor hem te regelen. De *Confédération des anciens combattants du Congo* had hem een zending van negenhonderd exemplaren van zijn werk *Notre Colonie* gevraagd. Laude vroeg zijn vrouw dit zo snel mogelijk in orde te brengen. Verder moest zij de secretaris van de school, Guffens, eraan herinneren de examenresultaten op tijd te publiceren.³⁴⁴ Vanuit Leopoldstad reisde Laude door naar verschillende grote steden. Op 11 augustus stuurde hij zijn kleinzoon Norbert, op dat moment zeven jaar oud, een briefje vanuit Stanleyville. Van daaruit zou hij verder reizen naar onder meer Niangara en Dunga tot hij zou aankomen bij het Nationaal Park Albert, waar hij een aantal dagen zou verblijven.³⁴⁵ Op 15 augustus schreef Laude hem opnieuw vanuit Buta, een stad in het Noord-Oosten van Congo. Hij vertelde dat het hem goed deed de vooruitgang in de kolonie te zien: ‘les petits noirs étudient bien’. Hun schriftjes waren goed onderhouden en ze kenden allen de tafel van vermenigvuldiging. Hij had tijdens een bezoek aan een missiepost ook een defilé van de scouts bijgewoond waarin de zwarte kinderen voor hem gezongen en geturnd hadden. Een van de regimenten was naar hem genoemd. Daarna woonde hij een misviering bij geleid door een zwarte priester.³⁴⁶ Na zijn

---

³³⁹ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 218.

³⁴⁰ VANDERLINDEN, *Pierre Ryckmans, 1891-1959*, 604.

³⁴¹ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 219.

³⁴² LAUDE, *Problèmes coloniaux d'après guerre*, 5.

³⁴³ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief aan Marie-Thérèse Detaille, 1 augustus 1946.

³⁴⁴ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief aan Marie-Thérèse Detaille, 1 augustus 1946.

³⁴⁵ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van Laude aan Norbert De Bruyn, 11 augustus 1946.

³⁴⁶ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van Laude aan Norbert De Bruyn, 15 augustus 1946.

reis door Congo bezocht Laude nog Kameroen en Frans Equatoriaal Afrika.³⁴⁷ In oktober keerde hij terug naar België.

Afb. 8: Norbert Laude bij de scoutsafdeling 'Norbert Laude' van de Broeders Maristen in Stanleyville (1946). Over deze scoutsafdeling schreef Laude zijn kleinzoon in zijn brief van 15 augustus 1946.

In februari 1947 gaf Laude een conferentie over zijn reis door de kolonie, aan de *Société d'Economie Politique de Belgique*. De voordracht kreeg de titel *Problèmes coloniaux d'après guerre*. De voorzitter van de Société, Louis Camu, sprak over Congo als een 'buurland' waarvan de levensomstandigheden gelijk waren aan die van ons. Om te voldoen aan de nieuwe doelstellingen van de Verenigde naties moest België volgens hem niet breken met zijn verleden maar wel zijn plannen en idealen verder realiseren en intensifiëren.³⁴⁸ Dit discours stemde overeen met dat van de Belgische diplomatie. Vervolgens ging de voorzitter over tot de voorstelling van de spreker. Hij omschreef Laude als een oorlogsslachtoffer die zijn blijk van toewijding en civiele zin opnieuw bevestigd had tijdens de Tweede Wereldoorlog, als verzetslid bij het Geheime Leger.³⁴⁹ De toon en inhoud van Laudes eigenlijk conferentie bleken anders te zijn dan die van Camu. Laude benadrukte onmiddellijk dat de impact van de oorlog en het Handvest van de VN voor ernstige problemen hadden gezorgd, die enkel opgelost konden worden door meer focus te leggen op de sociale materie. Hij benadrukte dat die problemen zich over geheel Afrika voordeden, maar dat die in Congo prangender waren door de hoge economische ontwikkelingsgraad. Bovendien was Laude van mening dat de administratie in Brussel de kolonie nog zag zoals in 1940 en onvoldoende rekening hield met de eigentijdse sfeer aldaar.³⁵⁰ Hij was er zich ten volle van bewust dat er veranderingen

³⁴⁷ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Reis gevolgd door Norbert Laude tijdens zijn missie, 1946.

³⁴⁸ LAUDE, *Problèmes coloniaux d'après guerre*, 3-4.

³⁴⁹ LAUDE, *Problèmes coloniaux d'après guerre*, 5.

³⁵⁰ LAUDE, *Problèmes coloniaux d'après guerre*, 5-7.

hadden plaatsgevonden zowel bij de kolonials als bij de inlanders. Hij was ook van mening dat er meer interesse nodig was voor het koloniaal beleid. Er moest nagedacht worden over oplossingen voor bepaalde problemen, zoals de ondervoeding bij de autochtone bevolking. Zo verzetten heel wat Congolezen zich er tegen dat er niet voldoende gronden ter beschikking stonden voor de inlanders zelf.³⁵¹ Daarom wees Laude er opnieuw op dat slechts een beperkt aantal Belgen zich in de kolonie mocht vestigen. In de jaren '20 had Maarschalk Lyautey hem dit reeds duidelijk gemaakt, omdat hij zelf in Marokko had gemerkt hoe moeilijk het was de belangen van de Europeanen en van inlanders op gelijke voet te zetten. De Maarschalk zou het volgende tegen Laude hebben gezegd: 'Il est difficile de satisfaire les colons tout en restant juste et en défendant les intérêts de nos indigènes'.³⁵² Ten slotte had Laude het nog over het probleem van de *évolués*. Hij zag in dat er voorzichtig met hen omgegaan moest worden. Hij pleitte ervoor hen een rol te geven in de administratie en hen de materiële voordelen te geven van hun posities. Het was immers van belang 'hun vertrouwen te winnen'.³⁵³

Het is opvallend dat Laude zich in deze naoorlogse conferentie kritischer opstelde dan in zijn vroegere voordrachten, waar hij vaak niets dan lof had voor het Belgische kolonisatieproject. Hij bleef voorstander van kolonisatie en civilisatie maar was er zich van bewust dat bepaalde zaken moesten veranderen. Hij pleitte voor een voorzichtigere aanpak die meer aandacht schonk aan het lot van de Congolezen. Hij loofde de vele realisatie van de koloniale administratie maar vond dat de tijd was gekomen om meer focus te leggen op de bevolking dan op het aanleggen van bruggen en wegen.³⁵⁴ Onder impuls van kolonials als Laude die wezen op de economische en sociale problemen van de kolonie, zou het beleid in Brussel zich langzaam herpositioneren, althans in theorie. Zo legden de beleidsmakers zich toe op de ontwikkeling van een plan dat de economische en sociale ontwikkeling van Congo moest voorbereiden. Het werd in 1949 gepresenteerd als het 'tienjarenplan'.³⁵⁵ In de praktijk zouden de hervormingen moeilijk doorgevoerd worden. Laudes veranderende houding was enigszins geïnspireerd door zijn nieuwe positie in wetenschappelijke en politieke koloniale instellingen. De komende jaren zou hij meerdere rondreizen naar de kolonie ondernemen om zichzelf steeds opnieuw op de hoogte te stellen van de lokale situatie.

B. Activiteiten in koloniale instellingen

Na de Tweede Wereldoorlog werd Laude meer dan daarvoor erkend als koloniaal intellectueel. Hij ging zich meer op die manier uiten en zijn rol als propagandist vervaagde enigszins. In 1938 was Laude reeds lid geworden van het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut (K.B.K.I.). Dit instituut was opgericht op 4 september 1928 en had als doel academische studies te publiceren en discussies te voeren over koloniale onderwerpen om op

---

³⁵¹ LAUDE, *Problèmes coloniaux d'après guerre*, 10.

³⁵² LAUDE, *Problèmes coloniaux d'après guerre*, 11.

³⁵³ LAUDE, *Problèmes coloniaux d'après guerre*, 21.

³⁵⁴ LAUDE, *Problèmes coloniaux d'après guerre*, 21.

³⁵⁵ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 130.

die manier de interesse voor de kolonie te stimuleren.³⁵⁶ De oprichting van het instituut kan dus geplaatst worden binnen de ‘propagandagolf’ van de jaren ‘20. Deze propagandafunctie verdween echter vrij snel naar de achtergrond en het instituut werd voornamelijk een wetenschappelijke instelling. De leden bestonden uit de belangrijkste figuren van politieke machtsdomeinen als het ministerie, de Koloniale Raad en magistratuur, maar ook van de grote wetenschappelijke instellingen zoals de Koloniale Hogeschool, het museum van Tervuren en het Instituut voor Tropische Geneeskunde.³⁵⁷ Zo slaagde het instituut erin een zeker prestige en een wetenschappelijke uitstraling te verwerven, dat niettemin beperkt bleef tot een kring van Belgische, en in mindere mate buitenlandse, koloniale wetenschappers.³⁵⁸ Het instituut zelf omvatte drie grote secties die betrekking hadden op het kolonialisme: Morele en Politieke Wetenschappen, Natuur- en Medische Wetenschappen, en Techniekwetenschappen. Elke sectie bestond uit vijftien leden. Laude was sinds 1938 lid van de sectie Morele en Politieke Wetenschappen. In 1958 werd hij voor een jaar benoemd tot voorzitter van deze afdeling. Andere leden waren onder meer Natalis de Cleene, hoogleraar van de Koloniale Hogeschool en lid van de Koloniale Raad, Albert de Vleeschauwer, oud-minister van Koloniën, en Jean Stengers, docent Koloniale Geschiedenis aan de ULB. Het instituut publiceerde elke drie maanden een tijdschrift, *Mededelingen der Zittingen*. Het bevatte een beknopte versie van de notulen van de vergaderingen en de voorgestelde studies van de leden. Laudes agenda’s leren dat de vergaderingen een keer in de maand plaats hadden.

Ten tweede werd Laude in 1945 tevens benoemd tot lid van de prestigieuze Koloniale Raad, het adviserend apparaat van het ministerie van Koloniën. Dit betekende dat de Raad over elk decreet dat het ministerie voorstelde haar advies moest uitbrengen.³⁵⁹ De Raad bestond uit de minister van Koloniën en veertien bijkomende leden, waarvan acht benoemd werden door de koning en drie door zowel de Kamer van Volksvertegenwoordigers als de Senaat. Terwijl Laude zich in het K.B.KI. dus vooral bezighield met het opstellen en bediscussiëren van studies over Belgisch Congo, nam hij in de Koloniale Raad de functie van politiek adviseur op zich. Ondanks het feit dat deze instellingen zich op verschillende domeinen begeven, is het niet ondenkbaar dat Laudes lidmaatschap van het wetenschappelijke K.B.KI. een rol heeft gespeeld bij zijn benoeming voor de Koloniale Raad. De Raadsleden werden immers gekozen op basis van hun koloniale ervaring of kennis. Daarnaast moesten zij de drie pijlers van het Belgische beleid in Congo weerspiegelen: administratie, missies en grote ondernemingen. Als directeur van een instituut voor de opleiding van gewestbeheerders, vertegenwoordigde Laude de sectie van de administratie. Alleen vooraanstaande en gerenommeerde kolonialen kregen dus de kans toe te treden tot de Raad.³⁶⁰ Laude werd op zeven november 1945 door de Senaat aangewezen als vervanger voor het raadslid Charles Delannoy, die in 1941 was omgekomen in een auto-ongeluk. In de eerste naoorlogse zitting presenteerde de voorzitter van de Raad Laude als ‘le distingué directeur de l’Université Coloniale d’Anvers, dont l’attitude héroïque pendant la guerre a soulevé l’admiration du pays’.³⁶¹ Het is opvallend dat de voorzitter van de

---

³⁵⁶ PONCELET, *L’invention des sciences coloniales belges*, 264.

³⁵⁷ PONCELET, *L’invention des sciences coloniales belges*, 268.

³⁵⁸ FOUTRY, ‘Belgisch-Kongo tijdens het interbellum’, 477.

³⁵⁹ FRANCK, *Belgisch Congo*, 60.

³⁶⁰ LEYSEN, *Coloniser, c’est transporter*, 185.

³⁶¹ AA, PPA, 3354, Conseil Colonial. Installation du nouveaux membres, 1946.

Raad niet verwees naar Laudes talrijke koloniale conferenties en studies, maar wel naar zijn recente verzetsverleden. Dit staft de stelling dat zijn optreden tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn faam deed toenemen en nieuwe deuren voor hem opende. De toetreding tot de Raad was voor Laude een grote erkenning van zijn statuut als koloniaal, omdat slechts een select aantal de kans kreeg de rol van adviseur op zich te nemen. Hij bleek een geëngageerd lid dat actief deelnam aan de discussies en vergaderingen, die wekelijks plaatsvonden. De zittingen van de Raad waren niet publiek maar elk jaar werd een samenvatting van de verschillende vergaderingen en de gepresenteerde rapporten gepubliceerd.³⁶² Laude werd herhaaldelijk herverkozen als raadslid en zou dat uiteindelijk blijven tot aan de opdoeking ervan in 1960.

Zoals vermeld zorgde Laudes toetreding tot de Koloniale Raad ervoor dat hij nu werkelijk behoorde tot de kring van vooraanstaande intellectuelen met de nodige kennis over de kolonie om over het beleid te discussiëren. Die erkenning was voor hem een toegangspoort tot verschillende nationale en internationale organisaties. In 1949 werd Laude lid van de directieraad van het *Institut des Parcs Nationaux du Congo belge*, in 1934 opgericht ter bescherming van de natuur en de bedreigde diersoorten in Belgisch Congo, en later ook in Ruanda-Urundi.³⁶³ Tevens trad hij toe tot het Koninklijke Aardrijkskundige Genootschap van Antwerpen, opgericht in 1871. De belangrijkste bezigheid van deze instelling was het aantrekken van wetenschappers, hoofdzakelijk geografen, om conferenties te geven.³⁶⁴ Over de precieze rol van Laude binnen dit instituut is echter weinig terug te vinden. Sinds 1949 maakte hij eveneens deel uit van de genootschap voor internationale koloniale studies te Madrid. Daarnaast werd hij in 1952 benoemd tot corresponderend lid van de nationale genootschappen voor geografie van Lissabon, Madrid en de Verenigde Staten.³⁶⁵ Over zijn bijdragen aan deze instellingen is echter geen informatie teruggevonden.

Zowel in het Koninklijk Instituut als in de Koloniale Raad trad Laude op als pleitbezorger van het onderwijs en de *Force Publique*. In zijn betogen steunde hij vaak op de ervaringen van zijn reis door de Kolonie in 1946. In verband met de Weermacht sprak hij bijvoorbeeld over de kampen en opleidingscentra die hij had bezocht of over de officiers en inlandse soldaten waarmee hij had gepraat. Daarbij kon Laude niet anders dan concluderen dat niet alleen de militaire prestaties van de Weermacht maar ook hun activiteiten op maatschappelijk gebied bewondering verdienden.³⁶⁶ Voor de K.B.K.I. schreef Laude een boekbespreking over het werk *Histoire de la Force Publique* van A. Gillaert. Hij oordeelde dat het werk een legitiem eerbetoon vormde aan de Weermacht. Het moest niet alleen gelezen worden door de leden van het Koninklijk Instituut, maar eveneens door de buitenwereld en toekomstige generaties.³⁶⁷ Het moet opgemerkt worden dat Laude zich bij deze besprekingen niet erg objectief opstelde. Termen als ‘legitiem eerbetoon’ en ‘bewondering’ zijn geen wetenschappelijke categorieën maar horen eerder thuis in een propagandatekst. Hieruit blijkt

---

³⁶² FRANCK, *Belgisch Congo*, 60.

³⁶³ VAN SCHUYLENBERGH, ‘Nationale Parken van Belgisch Congo’, 158.

³⁶⁴ *Universiteit Antwerpen: Bibliotheek*, ‘Projecten en samenwerking’.

³⁶⁵ AA, *INUTOM*, 3938, Biografisch document over Laude, datum onbekend.

³⁶⁶ *Bepaling van het in 1949 voor de Weermacht aan te werven contingent*, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, 1949, 57.

³⁶⁷ LAUDE, ‘Histoire de la Force Publique’, 165.

dus dat Laude nog te veel gestuurd werd door zijn liefde voor de *Force Publique* en het koloniale project in het algemeen om een echte wetenschappelijke rol op zich te nemen. Een tweede interessedomein van Laude was het onderwijs in België. In 1945 publiceerde hij een aantal vaststellingen op basis van een door hem uitgevoerd kleinschalig onderzoek. Hij stelde dat er in het lager en middelbaar onderwijs onvoldoende aandacht besteed werd aan koloniale vakken zoals de Belgisch Congolese geografie of geschiedenis. Hij baseerde zich daarbij op de ingangsexamens van de Koloniale Hogeschool, waaruit hij kon concluderen dat zeventig procent van de studenten minder dan drie uur les hadden gekregen over de Congolese geografie. Laude hekelde dit als een tekort omdat hij van mening was dat het doel van het onderwijs lag in het doorgeven van trots aan de Belgische jeugd, onder meer door hen het belang van het koloniaal werk te onderrichten.³⁶⁸

Uit de verslagen van de vergaderingen van bovengenoemde instellingen blijkt duidelijk dat Laude, maar ook andere kolonialen, nadachten over de weg die het Belgisch koloniaal beleid moest opgaan. De periode na de Tweede Wereldoorlog was immers de periode van antikolonialisme en dekolonisatie. Terwijl in de Britse en Franse kolonies de onafhankelijkheidsstrijd al snel losbarstte, eerst in Azië en vervolgens in Afrika, bleef het in Belgisch Congo tot 1956 opvallend rustig.³⁶⁹ Desondanks werd Laude sterk beïnvloed door dit internationale antikolonialistisch discours en probeerde hij het traditionele paternalistische beleid van de administratie te herzien. Hij behoorde tot die groep van kolonialen die van mening was dat, zoals de historicus Vanthemsche het beschrijft, ‘de officiële houding van hun land tot een impasse leidde en dat men dringend het geweer van schouder moest veranderen’.³⁷⁰ Tijdens zijn eerste jaren als lid van de Koloniale Raad zou Laude meermaals op een kritische manier tussenkomen in bepaalde discussies over onder meer economische kwesties. Een groot aantal koloniale leiders, zoals de invloedrijke oud-gouverneur-generaal Pierre Ryckmans, waren het erover eens dat de economie gemoderniseerd moest worden na de uitputtingsslag tijdens de Tweede Wereldoorlog. De economie moest zich niet langer richten op een plaats in de wereldmarkt maar wel op het welzijn van de Congolezen zelf en op de verhoging van hun levensstandaard. Vanaf 1947 schaarde de regering zich achter dit idee en startte ze de voorbereiding van een tienjarenplan voor de economische en sociale ontwikkeling van de kolonie.³⁷¹ Het plan voorzag investeringen in functie van de verbetering van sociale basisbehoeften als huisvesting en medische zorg, een heikel punt waar Laude reeds in zijn conferenties op had gewezen. Op economisch vlak moest de koopkracht omhoog gestuwd worden en de Afrikaanse landbouw gesteund en versterkt worden.³⁷²

Ook in de Koloniale Raad werden economische kwesties fel bediscussieerd. Zo bespraken de leden in 1946 de goedkeuring van een grondconcessie aan Allard, een koloniaal veteraan. Alfred Marzorati, die in de jaren ‘20 vice-gouverneur-generaal van Congo was geweest en later aan de *Université Libre de Bruxelles* doceerde, stelde dat Allard een verdienstelijk

---

³⁶⁸ LAUDE, ‘À propos de l’enseignement colonial en Belgique’, 281-282.

³⁶⁹ CRAWFORD YOUNG, ‘Het koloniale tijdperk in Congo in vergelijkend perspectief’, 61.

³⁷⁰ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 133.

³⁷¹ VANTHEMSCHE, ‘Het tienjarenplan en de modernisering van Belgisch-Congo (1949-1959)’, 104.

³⁷² VANTHEMSCHE, ‘Het tienjarenplan en de modernisering van Belgisch-Congo (1949-1959)’, 104.

koloniaal was geweest en dat het dus niet passend was om zijn verzoek af te wijzen.³⁷³ Laude was het daar niet mee eens. Hij herinnerde de leden eraan dat Allard zijn eerder gekregen gronden nooit voldoende productief had kunnen maken. Over het algemeen beheerden de concessiehouders hun gronden niet genoeg als ‘goede huisvaders’, aldus Laude. Het was immers al meermaals duidelijk geworden dat ‘de planter’ doorgaans enkel in zijn eigen belang voorzag en dan nog met het oog op de nabije toekomst. Laude stelde dat een landbouwexpert aangesteld moest worden om na te gaan of de schenking van de grond aan Allard wel degelijk in het belang was van de inlandse maatschappij.³⁷⁴ Een aantal leden gaf aan zich te kunnen vinden in zijn stelling en zijn voorstel werd aanvaard. Tijdens een gelijkaardige discussie over het schenken van grond aan de vennootschap Tabacongo liet Laude zich eveneens kritisch horen. Hij merkte op dat er door de donatie drieduizend hectaren grond aan de bevolkingscultuur zou worden ontnomen, en dat terwijl goede gronden reeds erg schaars waren in Congo. Anderzijds was het volgens Laude wel mogelijk dat de inlanders eventueel als arbeiders voor de firma konden werken, maar hij vroeg zich af of de lonen dan wel hoog genoeg zouden zijn. Ondanks zijn protesten werd het voorstel aanvaard met negen stemmen tegen twee. Vier leden stemden blanco. Laude blijkt dus tijdens de discussies over kolonisatiebeleid te proberen het welzijn van de inlanders voor ogen te houden en voorstander te zijn van een economische afrikanisering.³⁷⁵ Het bleek echter dat de raad over de rol van blanken in de economie nog uiteenlopende meningen vertolkten.

Een tweede thema waarvoor Laude zich engageerde, was de kwestie van de veteranen. Hij zou er in de jaren na 1945 meermaals bij de minister van Koloniën op aandringen om de veteranen van de Afrikaanse veldtochten een vorm van erkenning te geven. Zo pleitte hij er onder meer voor om hen de titel van ‘oud-strijders’ te verlenen en hen de daarbij horende vergoeding toe te kennen. Laude had, als oud-militair, immers ingezien dat de behandeling van de veteranen een cruciale materie was. Deze soldaten hadden hun leven op het spel gezet in dienst van hun Belgische overheersers. Ze hadden zwaar geleden en konden zich moeilijk opnieuw integreren in het gewone burgerleven. Voor alles wat zij hadden doorstaan, verlangden zij iets terug, een blijk van erkenning en eer. Bovendien vormden zij een groep van inlanders die heel wat nieuwe indrukken te verwerken had gekregen. Ze hadden zij aan zij gevochten met het Britse koloniale leger, waar ze hadden gezien dat een aantal Afrikaanse officieren in de leiding aanwezig waren. Daarnaast hadden zij ook als eerste Afrikanen een ander Afrikaans land, Ethiopië, bevrijd van de kolonisatie. Het geheel van die ervaringen daagde het blanke gezag uit. De veteranen gingen zich vragen stellen bij de machtsverhoudingen die het Belgisch kolonialisme voortbracht.³⁷⁶ In 1951 keurde de Minister

---

³⁷³ WALRAET, ‘Marzorati’, 695; *Goedkeuring van den Kosteloozen afstand aan den hr. Allard en van de concessie in voorlopige bezitneming van een grond*, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, 1946, 109.

³⁷⁴ *Goedkeuring van den Kosteloozen afstand aan den hr. Allard en van de concessie in voorlopige bezitneming van een grond*, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, 1946, 109.

³⁷⁵ *Goedkeuring van de concessie van 3000hectaren aan de vennootschap Tabacongo*, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, 1947, 381.

³⁷⁶ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 217.

van Koloniën de vergoeding voor oud-strijders goed. Laude bedankte daarop de minister voor de ‘werkdadig welwillendheid’ waarvan hij ten opzichte van de oud-strijders blijk gaf.³⁷⁷

Een derde kwestie waarin Laude zich mengde was die van het onderwijs in de kolonie. Hij liet zich daarin opmerken als een groot voorstander van de oprichting van meer humaniorascholen in Belgisch-Congo. Vanaf 1938 waren de eerste middelbare instituten in Congo opgericht maar over het algemeen had het beleid hoofdzakelijk gefocust op het aanbieden van lager onderwijs.³⁷⁸ Toch was het naar Laudes mening noodzakelijk te investeren in middelbare scholen om de inlanders een hogere graad van kennis en opvoeding te kunnen meegeven. De humanioracolleges dienden als voorbereiding voor de universitaire studies die de Congolezen in staat zou moeten stellen om leidende posities waar te nemen. Laude stelde immers dat, zowel in het belang van Congo als van België, ook zwarte veeartsen, landbouwkundigen en gezondheidsofficieren nodig waren. Dat was volgens Laude de weg om de toekomst van Congo en België met vertrouwen tegemoet te zien, in de vorm van ‘een oprechte en loyale samenwerking’.³⁷⁹ Het is opvallend dat Laude deze inzichten aan het eind van de jaren ‘40 verwoordde. De Belgische diplomatie was er toen immers nog van overtuigd dat het beter was te investeren in een alfabetisering van de massa in plaats van in een elite.³⁸⁰ Dit was in tegenstelling tot landen als Groot-Brittannië en Frankrijk, die als reactie op de nationalistische uitingen na de Tweede Wereldoorlog reeds hadden besloten om universiteiten op te richten. In België ontbrak die visie en was er weinig sprake van emancipatorische hervormingen. Heel wat blanken dachten er nog niet aan om zwarten toe te laten tot de leidinggevende functies, laat staan om hen zelfbestuur te geven. Een onafhankelijk Congo was voor hen nog niet concreet denkbaar.³⁸¹ Dat blijkt eveneens uit de verdere discussie in de Koloniale Raad. Twee leden vond de oprichting van humanioracolleges voorbarig. Het was beter om ambachtslieden op te leiden dan ambtenaren en dus te investeren in technische scholen. Laude herinnerde de leden er echter aan dat ‘al de rechten van de inlanders nauwgezet gevrijwaard moeten blijven, onder meer het recht om een hoger ambt te bekleden’. Laude kreeg uiteindelijk zijn gelijk: het voorstel werd aangenomen.³⁸² In 1954 zou met Lovanium ook een eerste universiteit in Congo geopend worden, zij het niet zonder enige wantrouwen van de behoudsgezinde kolonialen.³⁸³ Het ging hier echter niet om een overheidsinstelling, maar wel om een privé-initiatief, verbonden aan de Katholieke Universiteit van Leuven.³⁸⁴

Laudes bijdragen aan de discussies in de Koloniale Raad wijzen erop dat hij herhaaldelijk probeerde het belang van de Congolezen voorop te zetten. Hij was een groot voorstander van het tienjarenplan voor de economische en sociale ontwikkeling van Congo en pleitte voor een sterke controle op de naleving ervan. Toch evolueerde er in de praktijk erg weinig in Belgisch

---

³⁷⁷ *Vraag om vergoeding voor oud-strijders*, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, 1951, 805.

³⁷⁸ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 235.

³⁷⁹ *Goedkeuring van de kosteloze afstand aan de vereniging van de Missionarissen van Afrika*, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, 1949, 285.

³⁸⁰ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 221.

³⁸¹ MANTELS, *Geleerd in de tropen*, 168.

³⁸² *Goedkeuring van de kosteloze afstand aan de vereniging van de Missionarissen van Afrika*, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, 1949, 281-293.

³⁸³ MANTELS, *Geleerd in de tropen*, 169.

³⁸⁴ MANTELS, *Geleerd in de tropen*, 167.

Congo. Sinds de lancering van het plan in 1949 was er wel in de kolonie geïnvesteerd, maar belangrijke sociale en politieke hervormingen bleven uit. De kloof tussen zwart en blank werd nauwelijks gedicht.³⁸⁵ Dat merkte ook de jezuïet en missionaris Joseph Van Wing. Deze laatste was net als Laude lid van de Koloniale Raad en de K.B.K.I. en volgde bijgevolg de ontwikkelingen in Congo op de voet. Hij stond bekend als een groot verdediger van de inlandse belangen.³⁸⁶ In 1951 gaf hij op basis van zijn recente reis doorheen de kolonie een lezing met de titel: *Le Congo déraille*, Congo ontspoot. In zijn bespreking is de jezuïet erg hard voor het Belgisch koloniale beleid. Hij veroordeelde de loze Belgische beloftes en de onverschilligheid van blanke industriëlen. Er moest dringend geïnvesteerd worden in het humanistische project. Hij benadrukte dat, ondanks het feit dat het racisme niet zo sterk was als in de Franse en Engelse buurlanden, er wel degelijk sprake was van discriminatie in Congo. De massale ontevredenheid van de zwarte inwoners uitte zich bijgevolg in toenemende agressie tegenover de blanken. Na zijn reis door de kolonie kon Van Wing niet anders dan te besluiten dat het optimisme van het Belgisch beleid na de investeringen in functie van het tienjarenplan, onterecht was.³⁸⁷ Uit Laudes reactie op dit stuk blijkt dat hij het er met Van Wing over eens was dat de kolonie nog te veel economisch ontwikkeld werd ten koste van de bevolking. Om die honger naar winst te beperken kwam het er volgens Laude op aan het tienjarenplan strikt in te voeren en de administratieve dienst te versterken, opdat de blanken in grotere mate in contact zouden kunnen treden met de zwarten.³⁸⁸ Met dat laatste pleitte hij vooral in hij in het voordeel van zijn eigen instituut, de Koloniale Hogeschool, dat gewestbeheerders voor de administratie opleidde.

In juli 1952 trok Laude opnieuw naar Congo, ditmaal in opdracht van het Ministerie van Koloniën en de Koloniale Raad, die zich op de hoogte wilde stellen van de toestand. Hij bezocht verschillende steden waaronder Léopoldville, Lisala, Stanleyville en Costermansville in Congo. In Ruanda Urundi ging hij onder meer naar Kigali en Astrida. Hij voerde er vele formele en informele gesprekken in missieposten en militaire kampen. Over zijn reis stelde hij voor de minister een verslag op waarin hij zijn observaties en analyses nauwkeurig beschreef. Eerst en vooral merkte Laude op dat er dringend werk gemaakt moest worden van een administratieve decentralisatie. Immers, er werden al te vaak beslissingen genomen vanuit de hoofdstad terwijl die niet toepasbaar waren voor plattelandsteden of andere provincies. Vervolgens bekritiseerde hij de gouverneur van de Oostprovincie. Die bezat volgens Laude geen leiderscapaciteiten en kon geen individuele beslissingen nemen, wat ten koste ging van de uitbouw van de provincie. Op economisch domein merkte hij op dat er onvrede heerste over de verdeling van de gronden. Heel wat van de beste percelen waren in concessie gegeven aan de Europeanen terwijl de inlanders het moesten stellen met de gronden die ofwel te verafgelegen ofwel niet rendabel waren. Dit was een van de misbruiken dat het tienjarenplan zou moeten verhelpen. Op vlak van onderwijs benadrukte Laude dat er rekening gehouden moest worden met de verschillende regio's. In bepaalde gebieden was het aangewezen om meer of minder uit te wijden over vakken als bijvoorbeeld landbouwkunde. Daarnaast meldde

---

³⁸⁵ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 221.

³⁸⁶ KWANTEN, 'Go-between tussen twee culturen', 289.

³⁸⁷ VAN WING, 'Le Congo déraille', 609-624.

³⁸⁸ LAUDE, 'À propos de la communication du R.P. J. Van Wing : Le Congo déraille', 627.

hij ook nog de misbruiken van bepaalde blanke onderwijsinspecteurs, die zich ongeduldig opstelden ten opzichte van de inlandse leerlingen, en het onderwijzend personeel eerder vernederden dan aanmoedigden.³⁸⁹ Laude gaf hier een voorbeeld van de denigrerende houding die een aantal koloniale aannamen ten aanzien van de Congolezen, een probleem dat volgens de historicus Etambala wijdverspreid was doorheen de kolonie.³⁹⁰

In een brief aan zijn vrouw schreef Laude hoe hij tijdens zijn reis op bezoek was geweest bij hun zoon Norbert. Die laatste was in 1945 ingetreden in het Benedictijnenklooster van Sint-Andries te Loppem. In het begin van de jaren '50 trok hij vanuit die functie als missionaris naar Katanga. Laude had zijn interesse voor de kolonie en de civilisatiemissie dus meegegeven aan zijn zoon.³⁹¹ Officieel eindigde Laudes missie doorheen Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi op één september. Volgens zijn agenda maakte hij echter van de gelegenheid gebruik om door te reizen naar Rhodesië, Mozambique en Zuid-Afrika. Hij bezocht onder meer de Victoria Watervallen en het nabijgelegen stadje Livingstone. In Rhodesië maakte hij een tussenstop bij het graf van de Britse kolonist Cecil Rhodes. Hij ging er ook langs verschillende militaire kampen, wat hem toeliet te concluderen dat die op vlak van sociale rol en militaire uitbouw inferieur waren aan de *Force Publique*. Met de sociale rol van de *Force Publique* bedoelde Laude vooral de invloed die het leger had bij de vorming van plichtsbewuste burgers.³⁹² Hij sprak vol trots over de houding en de discipline van de Congolese troepen en hun officiers.³⁹³ Verder hield hij gedurende zijn reis nog halt in Mafikeng, de stad waar Lord Baden-Powell tijdens de Tweede Boerenoorlog had gevochten. Het scoutisme bleef dus een belangrijk interesseveld voor Laude³⁹⁴ Op twintig september vertrok Laude vanuit Johannesburg terug naar België.

Zijn nieuwste reis naar Afrika had Laude opnieuw in staat gesteld de problemen van Congo in kaart te brengen en die te vergelijken met de andere kolonies die hij had bezocht. In de Koloniale Raad en in de zittingen van de K.B.K.I. zou hij regelmatig verwijzen naar zijn observaties en tijdens discussies probeerde hij zijn argumentatie steeds te ondersteunen met persoonlijke ervaringen of voorbeelden. Minister van Koloniën André Dequae omschreef Laude in 1951, naar aanleiding van de viering van zijn vijfentwintig jaar directeurschap aan het UNIVOG, als een ijverig en gewaardeerd lid van de Koloniale Raad.³⁹⁵ Een belangrijke erkenning van Laudes statuut als vooraanstaand koloniaal schuilde in zijn relatie met het koningshuis. In zijn functie als adviseur aan het ministerie van Koloniën werd hij geregeld uitgenodigd op officiële aangelegenheden aan het Koninklijk Paleis.³⁹⁶ Daarnaast stond de functie hem toe het hof op de hoogte te houden van de toestand in de kolonie. Dit was vooral van belang in het kader van de langverwachte reis naar Belgisch-Congo die Koning

---

³⁸⁹ AA, *Fonds Van den Abeele*, 3675, Rapport van Laude over de missie naar Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi, 1952.

³⁹⁰ ETAMBALA, *Congo '55-'65*, 41.

³⁹¹ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, brief aan Marie-Thérèse Detaille, 22 augustus 1952.

³⁹² VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 87; LAUDE, 'Histoire de la Force Publique', 165.

³⁹³ AA, *Fonds Van den Abeele*, 3675, Rapport van Laude over de missie naar Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi, 1952.

³⁹⁴ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Agenda's, september 1952.

³⁹⁵ *Hommage rendu au Lieutenant-Colonel Norbert Laude*, 11.

³⁹⁶ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Uitnodiging van het Hof aan Laude, 1958.

Boudewijn in mei 1955 zou ondernemen.³⁹⁷ Om de vorst zo goed mogelijk voor te bereiden, onderhield het hof contacten met een aantal koloniale specialisten aan wie gevraagd werd ‘hun waarheid’ over Congo te vertellen. Ook Laude, een overtuigd royalist die al eerder contact had gehad met Koning Boudewijn toen die in 1952 de Koloniale Hogeschool bezocht, werd geregeld gecontacteerd. In een brief aan hofdignitaris Gobert d’Aspremont-Lynden gaf hij zijn eigen analyse over de situatie in Belgisch Congo.³⁹⁸ Het bleek vooral een opsomming te zijn van recente problemen waarmee de kolonie te kampen had. Eerst en vooral stelde hij het toenemend gebruik van alcoholisme aan de kaak. Die was erg gestegen sinds de inlanders de toestemming hadden gekregen thuis en in danscafés alcoholische dranken te nuttigen. In de Koloniale Raad had Laude al tevergeefs gepleit voor een strengere inperking van dit gebruik. Daarnaast uitte hij zijn zorgen over de groeiende exodus van het platteland naar de stad. Belgisch-Congo was reeds uitgegroeid tot een van de meest geurbaniseerde landen van Afrika en Laude vreesde dat dit voor moeilijkheden zou zorgen, onder meer door de toenemende werkloosheid.³⁹⁹ Hij wees er eveneens op dat er op het platteland een groot tekort was aan geneesheren en andere sociale voorzieningen. Zo sprak hij onder meer schande over de bouwvalligheid van een aantal klaslokalen en schoolgebouwen. Vervolgens gaf Laude een overzicht van de belangrijkste problemen in de grote steden. Zo benadrukte hij dat er in Leopoldstad een tekort was aan gronden waar inlanders hun huizen op konden bouwen. Enerzijds was dit te wijten aan het tekort aan administratief personeel om de percelen op te meten maar anderzijds waren de lonen van de inlandse werknemers ook te laag om de prijs ervan te kunnen betalen.⁴⁰⁰

Afb. 9: Het bezoek van Koning Boudewijn aan de Koloniale Hogeschool van Antwerpen in 1952. Hij wordt naar het gebouw begeleid door onder meer directeur Norbert Laude, aan de linkerkant van de Koning.

³⁹⁷ ETAMBALA, *Congo '55-'65*, 19.

³⁹⁸ ETAMBALA, *Congo '55-'65*, 20.

³⁹⁹ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 250-251.

⁴⁰⁰ ETAMBALA, *Congo '55-'65*, 21.

De nota die Laude voor de koning neerschreef kan allesbehalve een lofzang op het koloniale werk genoemd worden. Zijn mederaadslid Octave Louwers duidde in zijn gesprek met de vorst eveneens op een aantal ernstige problemen in de kolonie. Andere leden van de Raad probeerden die elementen dan weer af te zwakken en sloten zich eerder aan bij het traditionele optimistische discours van de Belgische diplomatie.⁴⁰¹ Laude zag dit echter radicaal anders. Vooral de sociale en morele problematiek baarde hem zorgen. Al sinds de overname van Belgisch Congo had Laude geduid op het belang van de civilisatieplicht die verbonden was aan het kolonialisme. Hij had dit niet alleen verkondigd maar effectief ter hand genomen via de invoering van de scouts in Congo. De scouting moest de morele opvoeding van de inlandse jeugd op zich nemen en hen vormen tot verantwoordelijke en gedisciplineerde burgers met een grote vaderlandsliefde. Bovendien had hij er als directeur van de Koloniale Hogeschool voortdurend op gehamerd dat de studenten gedurende hun werkperiode in de kolonie het juiste gedrag moesten etaleren ten opzichte van de inlanders. Tijdens zijn reis naar Congo had Laude echter gezien hoe die morele waarden, waar hij zoveel belang aan hechtte, bedreigd werden. Tijdens zijn volgende reizen naar de kolonie, in 1955 en 1956, gaf hij speciale aandacht aan de kwestie.⁴⁰² Hij verwerkte zijn bevindingen in de studie *La délinquance juvénile au Congo belge et Ruanda-Urundi*. Hieruit bleek dat hij zich vooral ongerust maakte over de jeugdcriminaliteit in de Congolese steden, die aan een versneld tempo toenam. Het werk was over het algemeen vrij juridisch opgesteld, wat niet geheel onlogisch was vanwege Laudes achtergrond als jurist. Het overliep de wetgeving over jeugdcriminaliteit in respectievelijk de Franse en Britse kolonies in Afrika, België, en ten slotte in Belgisch-Congo.⁴⁰³ Daarbij maakte Laude een aantal keer gebruik van cijfermateriaal. Naast die wetgevende context was er ruimte voor individuele getuigenissen en analyses. Zo wees Laude op twee fenomenen die, naar zijn ervaring, de situatie in de hand werkten, namelijk het alcoholisme en de bioscoop. Op beide zaken moest volgens Laude een strengere controle komen. Wanneer hij het had over de filmvertoningen, citeerde Laude de getuigenis van een Congolees, zoals die verscheen in *La Voix du Congolais*:

*Het filmdoek lichtte op... Een cowboyfilm... Applaus... Vreugdekreten. Een liefdesavontuurtje... Overal kussen en 'ha!' in alle hoeken... Daarna kwamen de vechtpartijen en de pistolenschoten die een onbeschrijfelijke vreugde bij de jeugd opwekken... Twee slechte films... Na de voorstelling begon de herhaling van wat we de afgelopen twee uur op het scherm hadden gezien. Men viel jonge meisjes lastig die uit de voorstelling kwamen door hen op de wang te kussen... Men liep achter elkaar met een stok en deed het geluid van een pistool na, om de cowboys na te apen.. Ziedaar de morele lessen van de voorstelling van die avond.*⁴⁰⁴

Dat iemand als Laude, die zo veel belang hechtte aan hoogstaand gedrag, dergelijke filmvertoningen veroordeelde is niet geheel onlogisch. De katholieke wereld, waartoe hij behoorde, stond in het algemeen argwanend tegenover het fenomeen van de bioscoop en

---

⁴⁰¹ ETAMBALA, *Congo '55-'65*, 21.

⁴⁰² Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Reispas met stempels van 27/7/1955 en 16/7/1955.

⁴⁰³ LAUDE, *La délinquance juvénile au Congo belge et au Ruanda-Urundi*, 55.

⁴⁰⁴ LAUDE, *La délinquance juvénile au Congo belge et au Ruanda-Urundi*, 29. Geciteerd bij VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 252-253.

probeerde de inhoud van de films te controleren. Laude stelde dat, indien bepaalde films niet werden verboden, de bioscoop niets anders zou worden dan een ‘school voor gangsters’.⁴⁰⁵ Ook het probleem van de alcohol en openbare dronkenschap moest aangepakt worden. Laude wenste dat er minder cafés en bars aanwezig zouden zijn in de centra van steden als Léopoldville. Er moest verder een minimumleeftijd van twintig jaar vastgesteld worden voor de toelating tot clubs en danszalen.⁴⁰⁶ Dergelijke maatregelen tonen aan dat Laude op sociaal vlak toch nog enigszins een paternalistische, moralistische bekommernis vertoonde ten opzichte van de inlanders. Het bewijst verder hoe hij bleef vasthouden aan het belang van de civilisatiemissie.

Laude toonde zich in dit werk dus erg bezorgd om de situatie van de jongeren in de steden. Hij had tijdens zijn reis al opgemerkt dat zij zich steeds meer gingen onttrekken aan het traditionele gezag van hun ouders en de blanken. Dit zorgde voor spanningen in de steden en Laude vreesde dat, in combinatie met de armoede en werkloosheid, de situatie zou ontsporen. Daarom herhaalde hij dat het van het grootste belang was om te investeren in sociale voorzieningen en in de verbetering van de levensomstandigheden van de inlanders. Op legislatief vlak besloot hij dat Belgisch Congo wel al beschikte over een wetgeving die de jongeren beschermde, maar dat er, door de stijging van de jeugdcriminaliteit, verdergaande maatregelen nodig waren. Hij drong er dan ook op aan dat de regering zou reageren op de aanbeveling van de Raad om een commissie in te stellen voor de bescherming van de Congolese jeugd. Deze bevolkingsgroep was immers cruciaal voor de verdere ontwikkeling van de kolonie. Het wijst opnieuw op zijn paternalistische bezorgdheid. Verder wenste Laude dat de regering de mogelijkheid tot de oprichting van twee jeugdrechtsbanken in Congo zou onderzoeken.⁴⁰⁷ Ten slotte gaf Laude nog aan dat hij sterk geloofde in de mogelijkheid dat jonge misdadigers heropgevoed konden worden. Hij benadrukte bijvoorbeeld dat sportorganisaties, vakantiecampen en scoutsbewegingen uitstekende opvoedingsplaatsen waren.⁴⁰⁸ De *Force Publique* bood eveneens een uitweg voor deze jongeren: het leger gaf hen de mogelijkheid een beroep te leren en investeerde bovendien in hun morele opvoeding.⁴⁰⁹

Bovenstaande voorbeelden tonen aan dat, ondanks het feit dat de koloniale beleidsmakers een weinig innovatief beleid voerden, er wel degelijk nagedacht werd over een ander kolonialisme en over de verhouding tussen België en Congo.⁴¹⁰ Laude was een van die figuren die de situatie in de kolonie van nabij opvolgde. Zijn lidmaatschap van de Koloniale Raad liet hem toe meermaals naar de kolonie af te reizen om een zo goed mogelijk inzicht te krijgen van de toestand aldaar.⁴¹¹ Terwijl Laude voor de oorlog dus voornamelijk optrad als propagandist voor het koloniale werk, stelde hij nu vaak kritische vragen over het beleid. Bij de besprekingen van de sociale problemen van de kolonie nam hij vaak een moralistische houding aan. Hij vreesde dat fenomenen als bars en bioscopen de verspreiding van de civilisatie in Congo zou hinderen. Over een onafhankelijkheid sprak Laude niet, maar hij liet

---

⁴⁰⁵ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 253.

⁴⁰⁶ LAUDE, *La délinquance juvénile au Congo belge et au Ruanda-Urundi*, 30.

⁴⁰⁷ LAUDE, *La délinquance juvénile au Congo belge et au Ruanda-Urundi*, 49.

⁴⁰⁸ LAUDE, *La délinquance juvénile au Congo belge et au Ruanda-Urundi*, 50.

⁴⁰⁹ LAUDE, *La délinquance juvénile au Congo belge et au Ruanda-Urundi*, 51.

⁴¹⁰ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 66-67.

⁴¹¹ ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 386.

wel uitschijnen dat hij geloofde in de capaciteiten van de inlanders. Hij achtte hen in staat hun eigen bestuur in handen te nemen en leidinggevende functies te vervullen. Hij hechtte echter wel groot belang aan de verbintenis tussen België en Congo, die ook in de toekomst zou moeten blijven bestaan. Op die manier kan vermoed worden dat Laude voorstander was van een zogenaamde ‘Belgisch-Congolese gemeenschap’, een concept dat in 1952 gelanceerd was door gouverneur-generaal Pétillon waarin België en Congo op gelijke voet met elkaar zouden samenwerken. Pétillon had het begrip gelanceerd naar aanleiding van zijn bevindingen over de relatie tussen blanken en Congolezen, die nog al te vaak discriminerend was. Over wat hij nu precies met dit concept bedoelde, ontstond echter heel wat discussie. Enerzijds kon het een ‘gemengde gemeenschap’ met blanken en zwarten in Congo omvatten, maar anderzijds kon het eveneens betrekking hebben op de permanente band die België en Congo met elkaar moesten verzekeren. Voor Laude en heel wat andere, vooral christendemocratische koloniale waren beide zaken niet los van elkaar te zien: er waren nieuwe sociale, meer gelijkwaardige verhoudingen in de kolonie nodig om de bevoorrechte relatie met België te kunnen behouden.⁴¹² Volgens auteurs als Vanthemsche en Etambala bleek de koloniale administratie in de praktijk te gesloten om dit plan te verwezenlijken.⁴¹³ De kloof tussen zwart en blank bleef groot en in België had de koloniale materie geenszins prioriteit: het ministerie van Koloniën was geen doorwegende positie en het koloniaal budget, dat niet alleen moest voorzien in de investeringen in de kolonie maar ook in de subsidies van instellingen als de Koloniale Hogeschool, was te beperkt.⁴¹⁴ Het uitblijven van de zo verhoopte veranderingen brachten, vooral vanaf 1956, zichtbare spanningen teweeg. Het onafhankelijkheidsdiscours zou weldra zijn intrede doen in de kolonie.

C. De confrontatie met dekolonisatie

Naast zijn lidmaatschap van de Koloniale Raad en de K.B.K.I. bleef Laude actief als directeur van de Koloniale Hogeschool, een functie die hij sinds 1926 uitoefende. In eerste instantie engageerde hij zich na de oorlog verder op de domeinen die al eerder belangrijk waren: de uitwisseling van internationale contacten en de erkenning van het universitair statuut van de Koloniale Hogeschool. Bij dit eerste punt zouden de faam die Laude verworven had met zijn verzetsverleden en zijn toetreding tot de Koloniale Raad ervoor zorgen dat hij uitgenodigd werd voor het lidmaatschap van heel wat buitenlandse koloniale instellingen, hoofdzakelijk in Frankrijk, Spanje en Portugal maar ook in bijvoorbeeld Amerika. Dit kwam de Koloniale Hogeschool, die via de activiteiten van zijn directeur op meer bekendheid kon rekenen, ten goede. Na de oorlog kwamen de internationale bezoeken snel terug op gang. In 1947 bezocht een delegatie van de universiteiten van Oxford, Cambridge en Londen het instituut om er de organisatie, studieprogramma’s en lesmethodes te bestuderen. Niet veel later trok Laude op uitnodiging van de Portugese regering naar Lissabon om er lessen en conferenties te geven aan verschillende instellingen. Hij sprak er over de Congolese geografie en geschiedenis, over het economisch regime, het koloniaal onderwijs en over de actuele problemen. Aan de

---

⁴¹² VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 70.

⁴¹³ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 222.

⁴¹⁴ ETAMBALA, *Congo ‘55-‘65*, 65.

Administratieve Raad deelde Laude bij zijn terugkeer mee dat de Hogere Koloniale School van Lissabon overwoog een gelijkaardig regime als dat van de Koloniale Hogeschool in te voeren. Binnenkort zouden een aantal afgevaardigden de school bezoeken.⁴¹⁵ Verder onderhield het instituut zijn nauwe band met de *Ecole Nationale de la France d'Outre-Mer* (ENFOM), waar Laude ook na de oorlog geregeld toespraken en lessen zou geven. Elk jaar organiseerden beide scholen studiereizen naar Parijs enerzijds en Antwerpen anderzijds. In de Franse hoofdstad bezochten de studenten de stad, Versailles en een aantal koloniale instellingen, in Antwerpen werden uitstappen geregeld naar het museum van Tervuren en het ministerie van Koloniën.⁴¹⁶ In 1948 werd het instituut tevens bezocht door een aantal professoren en studenten van de Nederlandse universiteiten van Leiden en Utrecht.⁴¹⁷ Verder zou de directeur in 1955 deelnemen aan een congres voor humane wetenschappen te Bukavu, in Congo. Het congres was grotendeels georganiseerd door de Belgen en heel wat buitenlandse wetenschappelijke instellingen waren er aanwezig. De directeur deelde de Raad mede dat hij de kans had gehad heel wat documentatie en inlichtingen over de opleiding van het koloniaal personeel uit te wisselen.⁴¹⁸

Laude zou na de oorlog al snel successen bereiken in zijn strijd om erkenning voor de Koloniale Hogeschool. In 1948 diende hij bij de minister van Koloniën opnieuw een aanvraag in voor de toekenning van een universitair statuut. De argumenten luiden dat het niveau van de opleiding gelijkwaardig was aan die van de opleiding Letteren of Politieke en Sociale Wetenschappen en dat heel wat van zijn professoren reeds lesgeven aan andere hogere onderwijsinstellingen.⁴¹⁹ Uiteindelijk werd op vier mei 1949 via een Koninklijk Besluit aan het instituut de toelating gegeven om de diploma's van kandidaat en licentiaat in de Koloniale en Administratieve Wetenschappen uit te reiken.⁴²⁰ Het instituut verkreeg bijgevolg het langverwachte universitair statuut. Om die reden werd door hetzelfde Koninklijk Besluit ook de naam van de Koloniale Hogeschool gewijzigd: voortaan heette de school het Universitair Instituut voor Overzeese Wetenschappen (UNIVOG). De wijziging van de naam was niet alleen een gevolg van het veranderend statuut van de school, maar deels ook van de tijdscontext. De term 'kolonie' had, door de toenemende internationale afkeuring van het kolonialisme, een negatieve connotatie gekregen en werd veeleer vervangen door 'overzees gebied'.⁴²¹

Nu zijn instituut officieel was erkend als universiteit had Laude, die hier al sinds de jaren '30 voor ijverde, een van zijn grote streefdoelen bereikt. In een viering naar aanleiding van Laudes vijfentwintigjarige directeurschap, sprak de voorzitter van de beheerraad, oud-minister van Koloniën Robert Godding, zijn bewondering en erkentelijkheid uit voor de strijd die Laude had gevoerd.⁴²² De verhoogde waarde van de diploma's van het UNIVOG had echter vooral voordelen voor de studenten. Het diploma van Koloniale en Administratieve

---

⁴¹⁵ AA, *INUTOM*, 3923, Conseil d'Administration, 10/5/1947.

⁴¹⁶ AA, *INUTOM*, 3923, Conseil d'Administration, 10/5/1947.

⁴¹⁷ AA, *INUTOM*, 3923, Conseil d'Administration, 12/4/1948.

⁴¹⁸ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d'Administration, 3/10/1955.

⁴¹⁹ AA, *INUTOM*, 3931, Conseil Académique, 4/10/1948.

⁴²⁰ AA, *INUTOM*, 3923, Conseil d'Administration, 6/6/1949.

⁴²¹ NIYIHANGEJEJE, *Université coloniale de Belgique*, 38.

⁴²² *Hommage rendu au Lieutenant-Colonel Honoraire Norbert Laude*, 3.

Wetenschappen gaf hen de mogelijkheid om betrekkingen te bekleden in de administratie van België, indien zij om bepaalde redenen niet naar Congo zouden kunnen vertrekken.⁴²³ Volgens Colman, die in 1987 een licentiaatsverhandeling schreef over de gewestdienst van Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi, was het niet toevallig dat het ministerie de wettelijke erkenning van de diploma's van de Koloniale Hogeschool net in 1949 goedkeurde. Vier jaar na de Tweede Wereldoorlog waren in heel wat kolonies de onafhankelijkheidsperikelen voelbaar. Ondanks het feit dat de beleidsmakers het in hun discours er zelden uitdrukkelijk over hadden, moeten een aantal kringen beseft hebben dat het kolonialistische tijdperk niet eeuwig zou duren. Zij hielden er rekening mee dat, als Congo onafhankelijk werd, de koloniale administratie opnieuw in België te werk gesteld zou moeten worden.⁴²⁴ Door de uitreiking van diploma's in de Koloniale en Administratieve Wetenschappen zouden de studenten die mogelijkheid dan ook hebben.

Zoals de bespreking van Laudes lidmaatschap aan de Koloniale Raad en de K.B.K.I. al heeft aangetoond, zocht Laude sinds de Tweede Wereldoorlog actief mee naar de positie die het koloniale beleid moest innemen. Hij probeerde dit thema eveneens te integreren aan het UNIVOG. Zo organiseerde hij in april 1949, in samenwerking met de professoren en oud-gouverneurs van Congo Alfred Marzorati en Alfred Moeller de Laddersous, een 'Koloniale Universitaire Week' aan het instituut. De bedoeling was Belgische en buitenlandse koloniale ambtenaren, professoren, missionarissen en intellectuelen de kans te geven over de 'in zwang zijnde opvattingen nopens de huidige problemen te discussiëren en de bekomen uitslagen in de onderscheiden niet-autonome gebieden te vergelijken'.⁴²⁵ Dankzij de internationale contacten van Laude, die eerder al conferenties en lessen had gegeven in Lissabon, Parijs en Madrid, waren afgevaardigden van verschillende buitenlandse universiteiten aanwezig om uiteenzettingen te geven over de huidige situaties in hun kolonies. Naast de voordrachten werden er ook discussievergaderingen en uitstappen naar de haven van Antwerpen en koloniale musea georganiseerd. In de Administratieve Raad van het UNIVOG feliciteerde de voorzitter de drie organisatoren met het succes van het evenement.⁴²⁶ De inrichting van deze 'Koloniale Universitaire Week' toont opnieuw aan hoe belangrijk Laude het vond dat er nagedacht en gedebatteerd werd over het koloniale project en zijn problemen. Toch zou het UNIVOG zich in de jaren '50 nauwelijks profileren als een kritische of vooruitstrevende instelling die rekening hield met meer autonomie voor Congo. Een groot deel van de professoren hield immers sterk vast aan de kolonie, die de bestaansreden van het instituut vormde.

Een incident waar dit conservatisme van het UNIVOG duidelijk naar voren kwam, was de kwestie rond Jef Van Bilsen in 1956. Het instituut was via Laude al eerder in aanraking gekomen met deze koloniale intellectueel. Anton Jozef Van Bilsen was na de Tweede Wereldoorlog naar de kolonie verhuisd om er in Leopoldstad een kantoor te openen voor het persagentschap Belga.⁴²⁷ Vanuit zijn journalistieke ervaring zou hij er op een kritische manier

---

⁴²³ LAUDE, 'Institut Universitaire des Territoires d'Outre-Mer', 244.

⁴²⁴ COLMAN, *Naar een elite voor de gewestdienst van Belgisch-Kongo en Ruanda-Urundi*, 92.

⁴²⁵ AA, *INUTOM*, 3923, Conseil d'Administration, 6/6/1949.

⁴²⁶ AA, *INUTOM*, 3923, Conseil d'Administration, 6/6/1949.

⁴²⁷ KWANTEN, 'Go-between tussen twee culturen', 284.

de koloniale samenleving observeren. In Congo kwam hij in contact met Alfred Marzorati, docent van het vak Economisch Regime van de Kolonie aan het UNIVOG en lid van de Koloniale Raad. Die laatste spoorde Van Bilsen aan om blijvende belangstelling te tonen voor de koloniale samenleving en er bovenal over te schrijven en spreken in het moederland. Marzorati was van mening dat de koloniale administratie en de Koloniale Hogeschool dringend behoefte hadden aan ‘verjonging, vernieuwing en verruiming’.⁴²⁸ Het was daarom noodzakelijk dat koloniale deskundigen als Van Bilsen over de problemen en de toekomst van het kolonialisme zouden spreken om op die manier discussies op gang te trekken. Eenmaal terug in België zou Van Bilsen zich sterk engageren op dit vlak. Hij groeide uit tot een ‘intensief spreker en publicist over de evolutie in Belgisch-Congo’. Volgens de historicus Godfried Kwanten bestond zijn publiek hoofdzakelijk uit intellectuelen die verbonden waren met de progressieve zijde van de christendemocratie.⁴²⁹ Ook Laude bleek niet onverschillig te staan tegenover de analyses van Van Bilsen. Deze twee kolonialen kenden elkaar sinds de Tweede Wereldoorlog, toen beide figuren actief waren in het verzet.⁴³⁰ In zijn memoires beschreef Van Bilsen hoe Laude als één van de eerste van zijn kennissen meewerkte aan zijn pogingen om de discussie over het koloniale beleid in gang te zetten. Zo organiseerde Laude aan het UNIVOG een filmvoorstelling over de reis van prins-regent Karel naar de kolonie in 1947 en vroeg hij Van Bilsen daarbij commentaar te leveren. Niet veel later kon Van Bilsen er nog een tweede conferentie geven over het onderwerp van de pers en de persvrijheid in Belgisch Congo.⁴³¹ Over Laudes steun bij zijn missie om de bevolking en koloniale middens te confronteren met de evoluties in de kolonie, schreef Van Bilsen het volgende:

*Hoewel Laude het met mijn opvattingen en commentaren niet eens kon zijn, blijf hij me niettemin steunen, mogelijk omwille van onze gemeenschappelijke oorlogservaring.*⁴³²

In 1950 diende Van Bilsen een aanvraag in voor een benoeming als docent aan het UNIVOG. Ondanks het feit dat Van Bilsen weinig ervaring had met lesgeven op universitair niveau, steunde Laude zijn kandidatuur.⁴³³ Van Bilsen werd officieel benoemd en zou er vanaf dan de vakken Economisch Stelsel van Belgisch Congo en Sociale Wetgeving van Belgisch Congo en Ruanda Urundi doceren. De vraag kan gesteld worden of de directeur via Van Bilsen een nieuwe en progressieve wind door het vrij conservatieve professorenkorps wou laten waaien, of dat de steun alleen maar een gevolg was van hun gedeelde verzetsverleden. Zo verwees Van Bilsen in de brief waarin hij de directeur bedankte voor zijn benoeming, naar hun gemeenschappelijk verzetsverleden. Voorts drukte hij zijn bewondering uit voor de toewijding waarmee Laude zich engageerde voor de vorming van koloniale ambtenaren.⁴³⁴

Als hoogleraar aan het UNIVOG had Van Bilsen de mogelijkheid zijn kennis over de kolonie verder aan te scherpen. Bovendien maakte hij in zijn vrije tijd studiereizen naar Belgisch

---

⁴²⁸ VAN BILSEN, *Kongo 1945-1965*, 87.

⁴²⁹ KWANTEN, ‘Go-between tussen twee culturen’, 289.

⁴³⁰ AA, *INUTOM*, 4594, brief van Van Bilsen aan Laude, 1950.

⁴³¹ VAN BILSEN, *Kongo 1945-1965*, 91.

⁴³² VAN BILSEN, *Kongo 1945-1965*, 91.

⁴³³ AA, *INUTOM*, 4594, brief van Van Bilsen aan Laude, 1950.

⁴³⁴ AA, *INUTOM*, 4594, brief van Van Bilsen aan Laude, 1950.

Congo, waar hij zich integreerde in de kringen van de *évolués*. Op die manier kon hij zich bijzonder goed op de hoogte stellen van wat leefde bij die Afrikaanse elite, maar ook bij de blanke gemeenschappen.⁴³⁵ Zijn journalistieke ervaring had hem immers geleerd niet zomaar de koloniale propaganda van de Belgische overheid over te nemen maar zelf de toestand te bestuderen. Daarenboven probeerde hij de situatie in Congo in verband te brengen met de gebeurtenissen in Azië aan het eind van de jaren '40, waar onder meer Brits-Indië en de Filippijnen al de onafhankelijkheid hadden verworven en waar andere kolonies streven voor zelfbeschikkingsrecht. Zijn analyses en vergelijkingen leidden Van Bilsen er uiteindelijk toe te besluiten dat 'de onafhankelijkheid van Congo wenselijk en onafwendbaar was'.⁴³⁶ Hij verwoordde zijn ideeën in het artikel 'Een dertigjarenplan voor de politieke ontvoogding van Belgisch Afrika', dat in december 1955 voor het eerst werd gepubliceerd.⁴³⁷ Voor de eerste keer werd hier een gerichte datum voor een autonoom Congo vastgelegd, namelijk 1985. Van Bilsen toonde zich dus al in het midden van de jaren '50 een voorstander van een onafhankelijkheid, terwijl daar op dat moment in Congo en België nog geen sprake van was. In eerste instantie werd er niet uiterst negatief gereageerd op het plan. In zijn memoires omschreef Van Bilsen hoe hij zelfs gunstige reacties kreeg uit 'traditionele koloniale middens, van Norbert Laude bijvoorbeeld'.⁴³⁸ In een brief had die laatste aan Van Bilsen laten weten dat hij het plan, dat een moeilijke en polemische kwestie besprak, zeer interessant vond: 'Je souhaite que cette étude ait une large diffusion'.⁴³⁹ Het feit dat Van Bilsen Laude indeelde bij de groep van 'traditionele koloniale middens' wijst op het feit dat die laatste vermoedelijk niet te vinden was voor een onafhankelijkheid, maar vasthield aan het idee van civilisatie. Toch toonde Laude zich hier opnieuw als een groot voorstander van meer discussie over het koloniaal beleid en over de problemen die zich voordeden, in Afrika in het algemeen en Congo in het bijzonder.

Het plan, en daarmee ook Van Bilsen, kwam pas echt in opspraak in de zomer van 1956. Dit had twee oorzaken. Ten eerste had Van Bilsen een aantal kritische artikelen geschreven over het koloniale beleid in het licht van de begrotingen. Deze publicaties brachten het kolonialisme nog verder in opspraak en dat irriteerde de minister van Koloniën, Auguste Buisseret. Hij wendde zich tot Laude en vroeg hem om Van Bilsen te sanctioneren en uit zijn functie van docent te ontsetten. Over het antwoord van Laude, schreef van Bilsen het volgende in zijn memoires: 'Al kon Laude het met een groot deel van mijn stellingen niet eens zijn, toch was zijn advies resoluut negatief'.⁴⁴⁰ Laude herinnerde de minister eraan dat, in het kader van de academische vrijheid van mening, Van Bilsen niets verkeerd had gedaan. In zijn memoires stelde Van Bilsen bovendien dat Laude beseftte dat hij figuren als hem nodig had om de kritiek van conservatisme op zijn instituut te weren en zo de universitaire status te bekrachtigen.⁴⁴¹

---

⁴³⁵ KWANTEN, 'Go-between tussen twee culturen', 290.

⁴³⁶ KWANTEN, 'Go-between tussen twee culturen', 290.

⁴³⁷ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 72.

⁴³⁸ VAN BILSEN, *Kongo 1945-1965*, 108.

⁴³⁹ AA, *INUTOM*, 4748, brief van Laude aan Van Bilsen, 1956.

⁴⁴⁰ VAN BILSEN, *Kongo 1945-1965*, 111.

⁴⁴¹ VAN BILSEN, *Kongo 1945-1965*, 110-111.

Een tweede cruciale gebeurtenis was de publicatie van een manifest over het dertigjarenplan in het Afrikaanse tijdschrift *Conscience africaine*. Het idee van dekolonisatie en een vooropgestelde onafhankelijkheid was nu gelanceerd.⁴⁴² Van Bilsen was op dat moment op weg naar Harvard, waar hij zou spreken over het dertigjarenplan op het zogenaamde ‘Kissingerseminarie’, een internationaal seminarie waar elke zomer gasten over de hele wereld bijeenkwamen om voordrachten te geven en met elkaar te discussiëren over uiteenlopende thema’s.⁴⁴³ Ten gevolge van het Congolees manifest had Van Bilsen in Amerika een informeel gesprek met een aantal Belgische journalisten, waarin hij sprak over het Belgisch koloniaal beleid en het Afrikaans manifest. Tijdens dat gesprek zou Van Bilsen gezegd hebben dat hij de Belgische visie over de inheemse bevolking ‘retrograde et réactionnaire’ vond en dat hij het oneens was met het standpunt van de Belgische regering over de evolutie van Belgisch Congo en Ruanda Urundi.⁴⁴⁴ De journalisten zouden niet veel later een artikel publiceren, waarin zij deze uitspraken van Van Bilsen, ook al waren ze geuit in een informeel gesprek, opnamen. De minister van Koloniën was niet opgezet met deze verklaringen en vroeg Laude opnieuw om Van Bilsen te sanctioneren. Op drie oktober 1956 legde Laude de kwestie voor aan de Administratieve Raad, die verdeeld bleek te zijn. Een aantal leden verklaarden dat zij de ‘door dhr. Van Bilsen vooropgezette en nog steeds verspreide ideeën niet onderschrijven’. Ze verwezen naar de negatieve reacties die de uitspraken hadden veroorzaakt in het buitenland en de ‘spijtige indrukken’ die het had teweeg gebracht in Congo. Bovendien zaten zij ermee verveeld dat de uitspraken van Van Bilsen automatisch verbonden werden aan het UNIVOG, aangezien Van Bilsen er werkzaam was als docent. Op die manier plaatste hij het koloniaal onderwijs in een slecht daglicht.⁴⁴⁵ Zij vreesden dat Van Bilsen dergelijke uitspraken eveneens liet noteren in zijn lessen, wat nefast zou zijn voor de opleiding voor de toekomstige ambtenaren.⁴⁴⁶

Toch kon Van Bilsen ook op enige steun rekenen, onder meer van de directeur en van Pierre Ryckmans, die in 1954 was benoemd tot voorzitter van de Administratieve Raad en steeds goede contacten had onderhouden met Van Bilsen.⁴⁴⁷ Laude gaf aan dat de raadsleden nog niet correct konden oordelen over de uitspraken, daar ze niet op de hoogte waren van de omstandigheden waarin het artikel tot stand was gekomen. Sprak Van Bilsen hier in de hoedanigheid van docent van het instituut? Uitte hij deze woorden in zijn wetenschappelijke voordracht of voor een persagentschap? Gebruikte hij dergelijke uitspraken ook in zijn lessen of enkel in private gesprekken? Bovendien wees Laude erop dat het recht op vrije meningsuiting gerespecteerd moest worden.⁴⁴⁸ Uiteindelijk werd in de vergadering besloten dat de directeur de nodige informatie moest verzamelen om een dossier samen te stellen dat een juist beeld over de gebeurtenissen kon geven. De communicatie tussen Laude, Ryckmans en Van Bilsen wijst erop dat er een duidelijke spanning bestond tussen die laatste en de minister van Koloniën. Van Bilsen keurde het af dat de minister zich enkel baseerde op

---

⁴⁴² KWANTEN, ‘Go-between tussen twee culturen’, 291.

⁴⁴³ VAN BILSEN, *Kongo 1945-1965*, 252.

⁴⁴⁴ VAN BILSEN, *Kongo 1945-1965*, 113.

⁴⁴⁵ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d’Administration, 3/10/1956.

⁴⁴⁶ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d’Administration, 15/11/1956.

⁴⁴⁷ AA, *INUTOM*, 3925, Conseil d’Administration, 20/5/1954; VAN BILSEN, *Kongo 1945-1965*, 91.

⁴⁴⁸ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d’Administration, 3/10/1956.

journalistieke artikels om onmiddellijk beschuldigingen te uiten, zonder hem zelf eerst op de hoogte te brengen of om uitleg te vragen. Hij beëindigde zijn brief aan Ryckmans met de zin: ‘la liberté académique est de tradition dans notre pays.’⁴⁴⁹ Nadat de Beheerraad in een volgende vergadering, op 5 december 1956, op de hoogte was gesteld van de precieze omstandigheden van het voorval, besloot Ryckmans als voorzitter dat de ‘lichtzinnigheid’ van Van Bilsen geen sancties verdiende. Verschillende raadsleden spraken Ryckmans tegen en wezen hem erop dat dit zijn persoonlijke mening was. Zij herhaalden dat het niet de eerste keer was dat Van Bilsen kritiek had geuit op de Belgische koloniale politiek en dat hij ‘er behagen in vindt verwarring en duisternis te stichten’.⁴⁵⁰ Toch had de uitspraak van Ryckmans, die op veel aanzien kon rekenen, een gunstige invloed voor Van Bilsen.⁴⁵¹

De beslissing van de Raad viel uiteindelijk pas in de zitting van 16 januari 1957:

*De Raad van Beheer betreurt en beschouwt het als inopportuun dat een hoogleraar van het UNVIOG de indruk wekt de standpunten van antikolonialisten te verdedigen. (...) dat het antikolonialisme onverenigbaar is met de doctrine, aan het Instituut gedoceerd. De Raad is van oordeel dat de professoren, die gebruik maken van hun persoonlijke uitingsvrijheid inzake de koloniale politiek, bij deze gelegenheid zich niet mogen beroepen op hun academische titel van professor aan het instituut.*⁴⁵²

Laude bracht Van Bilsen persoonlijk en ‘à titre confidentiel’ op de hoogte van deze uitspraak.⁴⁵³ Dat Van Bilsen niet ontslagen werd uit zijn functie als hoogleraar was voor een groot deel te danken aan Laude. Desondanks bevestigde de uitspraak van de Administratieve Raad het conservatisme van de instelling, aangezien ze eerder trachtte de opmerkingen over het koloniale beleid te negeren dan te bespreken. Heel wat leden en professoren hadden bovendien van het Harvardincident gebruik gemaakt om hun onvrede te uiten over de stellingen van Van Bilsen. Ook de minister van Koloniën, de liberaal Auguste Buisseret, toonde zich niet geheel gelukkig met de beslissing van de Administratieve Raad om Van Bilsen niet te sanctioneren, maar besloot het advies te volgen. Hij vond echter dat het UNVIOG de indruk gaf de ‘antikoloniale theses’ te verdedigen, terwijl zijn voornaamste doel nog altijd de vorming van koloniale functionarissen was:

*L’anticolonialisme est donc incompatible avec la doctrine qui doit être enseignée à l’institut et les méthodes préconisées en vue de la formation politico-administrative des populations d’Afrique. Tout indique d’ailleurs que ces populations donnent largement leur adhésion à notre politique et il serait par conséquent, regrettable de troubler l’évolution politique actuelle qui se présente si favorablement pour la Belgique.*⁴⁵⁴

---

⁴⁴⁹ AA, *INUTOM*, 3932, Conseil Académique, Brief van Van Bilsen aan voorzitter Ryckmans, 5/11/1956.

⁴⁵⁰ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d’Administration, 5/12/1956.

⁴⁵¹ VAN BILSEN, *Kongo 1945-1965*, 115.

⁴⁵² AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d’Administration, 16/1/1957.

⁴⁵³ KADOC, *Archief Anton A. Jozef Van Bilsen*, BE/942855/654, 6.3.5., Brief van Laude aan Van Bilsen, 23 januari 1957.

⁴⁵⁴ AA, *INUTOM*, 3926, brief van minister A. Buisseret aan Van Bilsen, 27/2/1957.

Het is opmerkelijk dat de minister van Koloniën de visies van Van Bilsen nadrukkelijk als ‘antikolonialistisch’ bestempelt. Vermoedelijk deed hij dat hoofdzakelijk om Van Bilsen op die manier in een slecht daglicht te plaatsen. De stelling moet dan ook enigszins genuanceerd worden. Van Bilsen was geen tegenstander van het kolonialisme, maar besepte wel dat het niet kon blijven duren. De dekolonisatie die in Azië had plaats gevonden en nu ook zijn intrede deed in Afrika, had Van Bilsen doen realiseren dat er iets moest veranderen om de band tussen België en Congo te kunnen behouden. Hij pleitte daarom voor een kolonisatie die Congo in dertig jaar zou begeleiden naar een ontvoogding. Hij kan dus niet geheel als ‘antikolonialistisch’ beschouwd worden. De kolonie moest voor hem nog steeds bijdragen aan het Belgische prestige op internationaal vlak.⁴⁵⁵ Dit incident toont verder aan dat, anders dan voor de oorlog, Laude niet langer volledig meeging in het discours van het koloniale beleid. Hij was zich, net als Van Bilsen, ten volle bewust van de problemen die zich in de kolonie voordeden. Omdat Laude kost wat kost de band met de kolonie wilde behouden, besepte hij dat de beleidsmakers moesten anticiperen op de evoluties in Congo. Hij stond dan ook niet afkerig tegenover het plan van Van Bilsen, hoewel hij het vermoedelijk niet eens was met het idee van onafhankelijkheid. Hij hoopte vooral dat het plan de problemen van de kolonie verder in het daglicht zou stellen en discussies teweeg zou brengen.

Het zou trouwens niet de laatste keer zijn dat Laude in botsing kwam met de minister van Koloniën. In 1957 reageerde Laude verontwaardigd op het feit dat het UNIVOG niet vertegenwoordigd werd in de Raad van Beheer van de officiële universiteit van Elisabethstad, die in 1956 door Buisseret was geopend als reactie op de katholieke universiteit Lovanium te Leopoldstad.⁴⁵⁶ In die beheerraad waren zowel de universiteiten van Gent, Leuven, Brussel en Luik vertegenwoordigd, als de Rijkslandbouwhogescholen van Gent en Gembloers, de *Faculté Polytechnique* van Bergen en de dierenartsenfaculteiten van Gent en Kuregem. Het UNIVOG werd dus uitgesloten en diende een amendement in om alsnog de Raad te mogen vervoegen. Laude haalde aan dat de *Ecole Nationale de la France d’Outre-Mer* wel was vertegenwoordigd aan de universiteiten van Dakar en Algiers en dat het instituut sinds 1949 officieel universitaire diploma’s afleverde.⁴⁵⁷ De raad besloot om de kwestie aan te kaarten tijdens een onderhoud met het ministerie, dat uiteindelijk besliste de vertegenwoordiging van het UNIVOG aan de universiteit van Elisabethstad in orde te brengen.⁴⁵⁸ Tevens maakten de raadsleden van deze ontmoeting gebruik om hun onvrede te uiten over de verlaging van het contingent. Dit quotum, dat elk jaar door de minister werd vastgelegd, bepaalde het aantal studenten dat werd toegelaten tot het tweede jaar en zeker was van een plaats in de koloniale administratie. Laude was ontstemd te vernemen dat het contingent verlaagd was tot twintig studenten, terwijl de minister hem had verzekerd dat het aantal op vijftwintig zou blijven. De directeur beklagde zich erover dat het contingent een hinderpaal was voor de inschrijving van de studenten aan het instituut en dat de nieuwe verlaging ervan een middel was om het instituut in diskrediet te brengen.⁴⁵⁹ Het incident toont aan dat Laude en de andere leden van de raad geen rekening hielden met een snelle onafhankelijkheid die een koloniale opleiding

---

⁴⁵⁵ NEUDET, *Wij hebben een taak in Kongo. De verbeelding van Afrika bij Jef Van Bilsen*, 227.

⁴⁵⁶ MANTELS, *Geleerd in de tropen*, 199.

⁴⁵⁷ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d’Administration, 19/9/1957.

⁴⁵⁸ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d’Administration, 18/12/1957.

⁴⁵⁹ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d’Administration, 19/9/1957.

overbodig zou maken. Dit wijst opnieuw op de behoudsgezindheid van het instituut.⁴⁶⁰ Uiteindelijk zou de minister de directeur verzekeren dat het contingent voor het volgend academiejaar terug verhoogd zou worden naar vijftientig.⁴⁶¹

Dat het UNIVOG in de jaren '50 gekenmerkt werd door dit conservatisme, was volgens Marzorati, gewezen gouverneur-generaal van Ruanda-Urundi en hoogleraar aan de *Université Libre de Belgique* en het UNIVOG, deels te wijten aan het feit dat zowel de professoren als de Raadsleden van het instituut hoofdzakelijk oudere, gepensioneerde koloniale waren. Deze hingen vaak nog te veel vast aan hun 'blinde bewondering voor het Belgische koloniaal succes' om te kunnen anticiperen op het veranderend kolonialisme.⁴⁶² Ook Laude was in 1957 69 jaar en reeds 31 jaar lang directeur van het UNIVOG. Dit had gezorgd voor continuïteit maar werkte uiteraard het conservatisme in de hand. Zo bleef Laude, ondanks zijn intenties om over het beleid te discussiëren, vasthouden aan het idee van de vorming van een elite die in Congo een Europese beschaving moest brengen. Hij maakte daarbij stevast gebruik van traditionele opvoedingsmethodes, zoals morele lessen en vooral, militarisme. Die principes lagen echter ver af van de leefwereld van de jeugd die in de jaren na de oorlog was opgegroeid en in de jaren '50 toe trad tot het instituut. Dat bewijst ook het verhaal van Mark Scheldeman, die van 1953 tot 1957 student was aan het UNIVOG. Hij herinnert zich directeur Laude, die door de leerlingen smalend *le Bouc* werd genoemd, nog goed. Ondanks het feit dat de directeur een klein en bescheiden man was, boezemde hij ontzag in en hield hij de teugels van de school strak in handen. Scheldeman beschreef hoe Laude hen in zijn jaarlijkse redevoeringen de noodzaak omschreef van een intellectuele elite met grote elegantie, die tevens sportief en sociaal was, om de civilisatieopdracht op zich te nemen. De studenten kregen daartoe, buiten het officiële lessenrooster, een soort van 'beleefdheidslessen' van Majoor Darrier, een goede vriend van Laude. Daarin leerden ze bijvoorbeeld hoe ze een handkus moesten geven of volgens de etiquette moesten eten. Verder waren er in het tweede jaar verplichte fysieke trainingen, die startten om half zeven in de ochtend.⁴⁶³ Dergelijke voorbeelden tonen aan hoe sterk het instituut geankerd was op discipline en stijl. Laude had het moeilijk met het feit dat de nieuwe generatie studenten de draak stak met dat militarisme. Net als in andere universiteiten, organiseerden de studenten ontgroeningen of probeerden ze 's nachts stiekem de internaatgebouwen te verlaten en de Berchemse cafés op te zoeken. Wie betrapt werd, kon zich volgens Scheldeman aan een preek van de directeur verwachten: 'Vous, qui êtes destinés à apporter la civilisation en Afrique, vous vous portez comme une bande de voyous'.⁴⁶⁴

Ook in de zittingen van de Academische Raad werd vanaf de jaren '50 meermaals kritiek geuit op het gedrag van de studenten. Zo wees Laude er in de vergadering van 11 februari 1957 op dat een groot aantal studenten vaak afwezig was in de lessen. De Beheerraad besliste de studenten eraan te herinneren dat zij de deelname aan de examens geweigerd konden worden, indien ze bij de directeur en de betrokken professor niet in staat waren hun

---

⁴⁶⁰ DE VLIAGER, *Tweënzeventig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 216.

⁴⁶¹ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d'Administration, 18/12/1957.

⁴⁶² VAN BILSEN, *Kongo 1945-1965*, 92.

⁴⁶³ SCHELDEMAN, M., E-mail-interview, 27 oktober 2013.

⁴⁶⁴ SCHELDEMAN, M., E-mail-interview, 26 oktober 2013.

afwezigheid te verklaren.⁴⁶⁵ Die waarschuwing maakte weinig indruk, want op 14 maart 1957 merkte een van de docenten op dat verschillende studenten niet aanwezig waren op de lezing over de U.S.S.R. van oud-minister Arthur Wauters. Een voordracht van 21 maart werd dan weer opzettelijk verstoord door luidruchtige studenten. De directeur maakte nota van de klachten en sprak van ‘de zonderlinge mentaliteit’ van de studenten. Zo verwees hij naar de beschadigingen en vernielingen die de studenten al hadden aangericht op het domein en in de gebouwen van het instituut.⁴⁶⁶ In de vergadering van 15 mei beklagde een van de docenten zich opnieuw over de eigentijdse mentaliteit van de studenten, die volgens hem een gebrek aan tucht vertoonden. De directeur pikte op deze opmerking in en stelde dat hij een ‘merkelijke verandering’ had vastgesteld over het geheel van studenten. Een aantal leden zocht de schuld bij de doorgedreven democratisering van het onderwijs, die naar hun mening geleid had tot een algemene vervlakking. Er was te weinig aandacht voor de geestesontwikkeling en zelftucht. Overigens benadrukten de leden, waarvan een groot deel eveneens doceerde aan andere universiteiten, dat het fenomeen zich voordeed in alle onderwijsinstellingen.⁴⁶⁷ De opmerkingen van de directeur in deze vergaderingen en het verhaal van Mark Scheldeman bewijzen hoe Laude, naar het einde van zijn directeurschap toe, enigszins teleurgesteld bleek te zijn om te zien hoe zijn studenten toch niet helemaal aan zijn ideaal van een ‘uitzonderlijke elite’ bleken te beantwoorden.

Afb. 10: Als directeur van het UNIVOG gaf Norbert Laude aan de opening van elk academiejaar een redevoering waarin hij de studenten wees op hun grote verantwoordelijkheid. De studenten stonden, allen in uniform, in het gelid voor de aanwezige bezoekers. Deze foto dateert uit de jaren '50.

⁴⁶⁵ AA, *INUTOM*, 3932, Conseil Académique, 11/2/1957.

⁴⁶⁶ AA, *INUTOM*, 3932, Conseil Académique, 25/3/1957.

⁴⁶⁷ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d'Administration, 15/5/1957.

Tijdens diezelfde vergadering van 15 mei liet zich een tweede opmerkelijke vaststelling noteren. In de evaluatie van de uitwisseling van de studenten naar Parijs, in het kader van de contacten met de *Ecole nationale de la France d'Outre-Mer*, pleitte de directeur, gesteund door het overgrote deel van de leden van de Beheerraad, voor de afschaffing van dergelijke studiereizen. Dit wekt de verbazing aangezien Laude steeds het belang van het uitwisselen van informatie met het buitenland, in het bijzonder met Frankrijk, had aangemoedigd en zelf ook lid was van talloze internationale instellingen. Nu vreesde de directeur er echter voor dat de studiereizen een nefaste invloed zouden hebben op de mentaliteit van zijn studenten. Laude had immers opgemerkt dat aan de Franse school een aantal opvattingen en principes gangbaar waren die 'in volledige tegenspraak zijn met het onderwijs en de vorming van ons instituut'.⁴⁶⁸ De dekoloniseringsfeer had in de Franse koloniale gebieden, en bijgevolg aan de Franse koloniale school, al veel nadrukkelijker zijn intrede gemaakt dan in Congo en het UNIVOG. In 1956 had de Franse regering een wet ingevoerd die de snelle afrikanisering van de ambtelijke kaders vastlegde.⁴⁶⁹ Bijgevolg werd de toekomst van de studenten, die aan het ENFOM studeerden in functie van een koloniale carrière, erg onzeker. Dit leidde tot spanningen aan het instituut en in het studentenblad *Le bleu d'Outre-Mer* werd een manifest gepubliceerd waarin de studenten hun ongenoegen uitten. Zij bekritiseerden onder meer het 'imperialistische onderwijs', het stilzwijgen over de nationalistische tendens in de kolonie en de passieve doctrine van de Franse regering.⁴⁷⁰ Dergelijke aanspraken konden ook tegen het UNIVOG gemaakt worden. Laude wil vermijden dat de studenten door deze rebelse sfeer beïnvloed zouden worden en besloot de studiereizen naar het ENFOM af te bouwen. Aan zijn instituut was nog maar weinig te merken van het antikolonialisme. Toch was de botsing niet te vermijden en korte tijd na de problemen aan het ENFOM zou het UNIVOG de dekolonisatie niet meer kunnen negeren. De situatie in de kolonie bleek immers snel te evolueren.

De publicatie van Van Bilsens dertigjarenplan in het Congolese tijdschrift *Conscience africaine* had voor het eerst de mogelijkheid van een geleidelijke onafhankelijkheid, met als einddatum 1985, verspreid in de kolonie.⁴⁷¹ Een aantal Congolese politieke partijen, die pas recentelijk waren ontstaan, begrepen dit plan echter als een van de zovele loze Belgische beloftes. Zo publiceerde de partij van de latere president Kasavubu, *Alliance des Bakongos* (ABAKO), een 'tegenmanifest' waarin ze onder meer fel tekeer ging tegen het getreuzel van de Koloniale Raad. Het manifest bekritiseerde de trage afrikanisering van de ambtelijke kaders en eiste een spoedige onafhankelijkheid.⁴⁷² Het was de eerste keer dat vanuit Congolese zijde om een snelle en complete autonomie werd gevraagd. Het overgrote deel van de Belgen had zich niet aan deze eis verwacht, ondanks het feit dat de dekolonisatie in Azië al tien jaar op gang was en ook Afrikaanse landen als Marokko, Tunesië en Egypte om hun onafhankelijkheid streden. Het wijst op de geslotenheid van het Belgische beleid, dat weinig rekening had willen houden met de mogelijkheid van de dekolonisatie.⁴⁷³ Als reactie op de

---

⁴⁶⁸ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d'Administration, 15/5/1957.

⁴⁶⁹ ENDERS, 'L'Ecole Nationale de la France d'Outre-Mer', 278.

⁴⁷⁰ ENDERS, 'L'Ecole Nationale de la France d'Outre-Mer', 278.

⁴⁷¹ ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 70.

⁴⁷² ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 72.

⁴⁷³ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 247-249.

perikelen besloot Brussel werk te maken van politieke inspraak voor de inlanders. Eind 1957 werden de eerste verkiezingen georganiseerd in steden als Leopoldstad en Elisabethstad. Deze maatregelen brachten de rust echter niet terug.⁴⁷⁴ De politieke bewustwording van de Congolezen, en bij uitstek van de *évolués*, werd steeds groter. Dit werd nog versterkt in 1958, toen een driehonderdtal Congolezen de kans kregen een aantal maanden in Brussel te verblijven, in het kader van de Internationale Wereldtentoonstelling. In de jaren daarvoor hadden wel al *évolués* de kans gekregen om naar België af te reizen, zo hadden in juni 1955 een aantal Congolezen een studiereis gemaakt naar het UNIVOG, maar nu gingen het om een grote groep die voor langere tijd zou blijven.⁴⁷⁵ Laude zelf zou in 1958, op zeventigjarige leeftijd, opnieuw afreizen naar de kolonie om polshoogte te nemen van de toestand. Hij bezocht er onder meer jeugdbewegingen, gevangenissen en de kampen van de *Force Publique*.⁴⁷⁶ Met lede ogen zag hij echter aan hoe de koloniale administratie greep verloor op Belgisch-Congo.⁴⁷⁷

In datzelfde jaar, in oktober 1958, beëindigde Laude na tweeëndertig jaar zijn directeurschap aan het UNIVOG. Op 24 mei had hij immers de leeftijdsgrens van zeventig jaar bereikt, waardoor hij verplicht was een stap opzij te doen. De leden van de Administratieve Raad keurden evenwel de aanvraag van Laude om tijdens het academiejaar 1958-1959 nog aan te blijven als docent, goed.⁴⁷⁸ Ze wezen erop dat het hier niet ging om een voorkeursbehandeling, daar eerder al aan andere hoogleraren de gunst was verleend om ook na het bereiken van de maximumleeftijd nog een aantal jaar te doceren aan het instituut. Laude zelf duidde, na toestemming van de raadsleden, Georges Schmit aan om hem op te volgen als directeur van het UNIVOG. Schmit had van 1926 tot 1930, tijdens de eerste jaren van Laudes directeurschap, aan de Koloniale Hogeschool gestudeerd, waarna hij 28 jaar lang actief was geweest in de kolonie. Van 1955 tot 1958 was hij gouverneur van de Evenaarsprovincie en vervolgens van de provincie van Kivu. Laude koos dus voor een directeur die niet alleen het instituut kende, maar ook ervaring had met het leven in de kolonie en het werk waartoe de studenten werden opgeleid. Schmit had een grondige kennis van de kolonie en zijn bevolking, maar was bovendien op de hoogte van de ontwikkelingen die Belgisch-Congo de laatste jaren had doorgemaakt.⁴⁷⁹ In 1959 organiseerde Schmit een huldemaaltijd voor Laude, waarbij hij hem in naam van alle professoren een bundel schonk waarin de redevoeringen die hij aan het begin van elk academiejaar had uitgesproken, verzameld waren.⁴⁸⁰

---

⁴⁷⁴ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 250.

⁴⁷⁵ AA, *INUTOM*, 3926, Conseil d'Administration, 25/6/1955; VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 255.

⁴⁷⁶ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 530.

⁴⁷⁷ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact op de kolonie*, 77.

⁴⁷⁸ AA, *INUTOM*, 3934, Brief van voorzitter Ryckmans aan de minister van Koloniën, 1/4//1958.

⁴⁷⁹ LENAERTS, 'Ere Gouverneur Georges Schmit', 39-40.

⁴⁸⁰ AA, *INUTOM*, 4754, Brief van G. Schmit aan de professoren van het UNIVOG, 15/12/1959.

Afb. 11: Deze foto van 10 september 1958 toont Norbert Laude aan de rechterzijde van de nieuwe directeur van het UNIVOG, Georges Schmit (nr. 7). De andere personen zijn docenten van het instituut.

Naar aanleiding van zijn emeritaat ontving Laude talloze brieven van minister, verenigingen, professoren, oud-studenten en missionarissen uit zowel binnen- als buitenland. De brieven waren over de gehele lijn lovend en bevatten felicitaties voor de lange en actieve carrière die Laude als directeur had gehad. René Friling, die verbonden was met de familie Bunge, één van de belangrijkste investeerders bij de oprichting van de Koloniale Hogeschool, schreef aan Laude hoe hij met verbazing het pensioen van de directeur had vernomen: ‘J’apprends avec étonnement, car votre dynamisme est encore éclatant, qu’une ridicule limite d’âge privera l’Institut des Territoires d’Outre-Mer d’un chef illustre et vénéré.’⁴⁸¹ De *Société Anonyme Bunge*, waaraan Friling verbonden was, omschreef Laude als een van de belangrijkste grondleggers van de ‘compréhension entre noirs et blancs, que est la première condition de la prospérité du Congo belge’.⁴⁸² Verder werd Laude nog gecontacteerd door een oud-student van het UNIVOG. Die schreef hem dat hij van de directeur bijzonder veel geleerd had dat zijn taak als gewestbeheerder in Ruanda ten goede was gekomen.⁴⁸³ De directeur van het ENFOM vond dan weer dat Laude verdiend op pensioen kon gaan. Hij kon zichzelf de verdienste toekennen een ‘nuttig man te zijn geweest, zowel voor zijn land als voor de mensheid’.⁴⁸⁴ De

⁴⁸¹ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van René Friling aan Laude, 9/10/1958.

⁴⁸² Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van de Société anonyme Bunge aan Laude, 30/9/1958.

⁴⁸³ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van een oud-student aan Laude, 10/10/1958.

⁴⁸⁴ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van de directeur van het ENFOM aan Laude, 1958.

Société des Missionnaires d'Afrique Pères blancs loofden eveneens de bijdrage van Laude aan het 'oeuvre magnifique qu'a été réalisée par la Belgique en Afrique'. De missionarissen drukten hun bewondering uit voor de manier waarop Laude de Belgische jeugd had voorbereid op de civilisatietaak.⁴⁸⁵ Ook een andere brief, van wie de afzender niet achterhaald kon worden, had het over de morele invloed van Laude:

*J'ai appris à vous connaître dans des circonstances très diverses. D'abord à l'occasion de deux mobilisations; ensuite, comme directeur d'une de nos grandes écoles; enfin, comme résistant pendant cette deuxième guerre mondiale, qui nous a tous touchés. (...) Si j'avais à choisir entre ces trois aspects de votre personnalité, j'oserai vous dire que c'est comme directeur que j'ai pu vous comprendre le mieux, (...) parce que vous m'avez fait comprendre qu'à un poste de direction, il faut aussi, il faut surtout, une personne qui puisse donner l'impulsion morale à ces jeunes qui manquent si souvent de volonté et d'idéal. Là, votre réussite fut complète et votre travail complet*⁴⁸⁶.

Helemaal op rust ging Laude na zijn emeritaat echter niet: ondanks zijn hoge leeftijd bleef hij deelnemen aan de vergaderingen van de K.B.K.I. en de Koloniale Raad, die beide in 1959 hun naam wijzigden in respectievelijk de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen en de Wetgevende Raad. In februari 1960 reisde Laude opnieuw af naar de kolonie, twee jaar na zijn laatste reis in 1958. In die twee jaar tijd was de situatie merkkelijk veranderd. De nationalistische tendens van de Congolezen was in een stroomversnelling gekomen sinds op vier januari 1959 ernstige rellen waren uitgebroken in Leopoldstad, waarbij verschillende doden en gewonden vielen. Congo was sindsdien niet langer de 'oase van rust en stabiliteit', zoals het steeds aan het buitenland was voorgesteld.⁴⁸⁷ De koloniale administratie stelde alles in het werk om de situatie te normaliseren, onder meer door de controle aan te scherpen en onruststokers op te pakken. Deze maatregelen had echter een averechts effect op de Congolezen, bij wie het nationalistische bewustzijn alleen maar toenam. De volgende maanden zouden de spanningen en de onrust duidelijk voelbaar blijven in Belgisch Congo.⁴⁸⁸ Ook in België, waar ondertussen de noodzaak van maatregelen ingezien was, heerste heel wat onzekerheid over het beleid dat gevoerd moest worden.⁴⁸⁹ Tijdens de vergaderingen van de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen, waar onder meer gediscuteerd werd over het beleid en de wetgeving ten aanzien van Belgisch Congo, herinnerde Laude de leden eraan dat elke beslissing slechts tijdelijk zou zijn.⁴⁹⁰ De definitieve uitspraak over de Congolese toekomst viel uiteindelijk in januari 1960, toen vertegenwoordigers van beide landen met elkaar in dialoog gingen tijdens de rondetafelconferentie in Brussel. Op

---

⁴⁸⁵ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief van de Société des Missionnaires d'Afriques pères blancs, 27/9/1958.

⁴⁸⁶ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Brief aan Laude, 7/10/1958.

⁴⁸⁷ ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 151.

⁴⁸⁸ ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 195.

⁴⁸⁹ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 79.

⁴⁹⁰ LAUDE, 'Intervention dans la discussion de mémoire de M.M. Verstraete, intitulé 'La nationalité congolaise', 792.

aandringen van de Congolezen werd de definitieve datum voor de onafhankelijkheid vastgelegd: 30 juni 1960.⁴⁹¹

Het was na afloop van dit congres dat Laude, van 22 februari tot 9 april 1960, richting Afrika trok. Hij vloog naar Leopoldstad in een Boeing 707, die hij beschreef als een ‘magnifique appareil. Ni impression de départ ni atterrissage’.⁴⁹² Net als in 1958 doorkruiste hij zowel de kolonie als het mandaatgebied en voerde hij talloze formele en informele gesprekken. Over deze missie stelde hij een reisverslag op dat gepubliceerd werd in het tijdschrift van de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen. Het verslag vormt volgens de historicus Zana Etambala, auteur van het werk *De teloorgang van een modelkolonie. Belgisch Congo 1958-1960*, een scherpe analyse van de sociale en politieke situatie in de kolonie.⁴⁹³ Een van de zaken die Laude bijvoorbeeld besprak was de evolutie van de jeugdbewegingen. Daar Laude in de jaren ‘20 mee de basis had gelegd voor het scoutisme in Congo, bleef dit voor hem een belangrijk interesseveld. Hij merkte op dat, sinds zijn laatste bezoek aan Congo in 1958, het ledenaantal van sociale jeugdorganisaties verdubbeld was. Vermoedelijk, zo stelde Laude, was dit te wijten aan de rellen van 1959, die het politiek bewustzijn van de Congolezen hadden gestimuleerd. Laude zag dit als een positieve ontwikkeling en hij hoopte dat de nieuwe Congolese staat de scouts zou blijven ondersteunen, onder meer op financieel vlak.⁴⁹⁴ Hij waarschuwde echter dat de jeugdbewegingen niet te nauw verbonden mochten zijn aan de politieke partijen, opdat het niet zou leiden naar organisaties in de lijn van de *Hitlerjugend*.⁴⁹⁵ Laude stelde verder kritische vragen ten opzichte van het beleid. Zo kantte hij zich tegen de hervorming van de *Force Publique*, die inhield dat soldaten gestationeerd zouden worden in de regio waarvan ze afkomstig waren. Laude vond dit een slecht idee, daar de sterkte van de Weermacht net rustte op het feit dat ze samengesteld was door Congolezen van verschillende districten en provincies. Hij gaf een voorbeeld om zijn stelling te onderbouwen: Wat zou er gebeuren als soldaten, afkomstig uit de provincie Beneden-Congo, zouden moeten reageren op manifestaties van de politieke partij *Alliance des Bakongos* (ABAKO), die een zeer grote aanhang kende in deze provincie? Het was niet ondenkbaar dat heel wat soldaten de kant van ABAKO zouden kiezen, aldus Laude.⁴⁹⁶ Voorts had hij nog aandacht voor het Congolese gevangeniswezen, dat er de laatste jaren duidelijk op was vooruitgegaan. Er was veel moeite gedaan, zo stelde hij, om het Belgische voorbeeld te volgen. Hij onderstreepte echter dat er maatregelen genomen moesten worden om de wacht van de gevangenen te verzekeren op de dag van de onafhankelijkheid. Vele van de gedetineerden geloofden immers dat ze bevrijd zouden worden op 30 juni.⁴⁹⁷

Vervolgens ging Laude over tot een bespreking van de politieke situatie in Ruanda-Urundi. Tijdens zijn reis had hij een grote vijandigheid vastgesteld tussen de Hutu’s en de Tutsi’s. De

---

⁴⁹¹ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 80.

⁴⁹² Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, agenda’s, 22/2/1960.

⁴⁹³ ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 385.

⁴⁹⁴ LAUDE, ‘Impressions d’un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi’, 534.

⁴⁹⁵ ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 388.

⁴⁹⁶ LAUDE, ‘Impressions d’un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi’, 531 ; ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 386.

⁴⁹⁷ LAUDE, ‘Impressions d’un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi’, 541.

situatie was zeer ernstig: er was sprake van moorden en plunderingen.⁴⁹⁸ Laude was van mening dat enkel een regering, verkozen op basis van universeel stemrecht, met een meerderheid van Hutu's en een minderheid aan Tutsi's, een pacificatie teweeg kon brengen.⁴⁹⁹ Ter voorbereiding van de onafhankelijkheid, die in 1962 zou plaatsvinden, moest tevens een afrikanisering van de beleidskaders plaatsvinden die minder overhaast zou gebeuren dan in Congo. Laude wees er bovendien op dat België grote financiële inspanningen zou moeten leveren om een stabiele onafhankelijkheid te kunnen verwezenlijken. Hij beklagde zich erover dat het mandaatschap over Ruanda-Urundi hen voornamelijk internationale kritiek had opgeleverd, in plaats van de verwachte voordelen en voldoeningen.⁵⁰⁰ Deze uitspraak wijst erop dat voor het Laude het kolonialisme moest bijdragen aan het prestige van België.

Bij de bespreking van de politieke situatie in Belgisch-Congo, verwees Laude terug naar de voordracht die de missionaris Van Wing in 1951 had gegeven aan het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut, met de titel: *Le Congo déraille*, Congo ontspoot. Negen jaar later moest Laude tot zijn ontsteltenis zijn collega Van Wing gelijk geven: 'Hélas, le Congo a déraillé'.⁵⁰¹ De koloniale administratie was zijn controle over de provincies en districten verloren. Bovendien heerste er een grote vijandigheid bij de contacten tussen inlanders en Belgen, waardoor er geen sprake kon zijn van de afrikanisering van de ambtelijke kaders. Vele blanke families besloten dan ook om nog voor de onafhankelijkheid terug te keren naar Europa. 'On le comprend', zei Laude hierover.⁵⁰² De situatie was niet veilig, en zeker niet doordat vele zwarten grote hoeveelheden alcohol consumeerden, aldus Laude. Enkel in het binnenland had hij enige vorm van kalmte opgemerkt. De blanken werden er nog begroet en 'leur autorité n'était pas discutée'.⁵⁰³ Laude stond voorts erg argwanend tegenover Patrice Lumumba, een van de belangrijkste onafhankelijkheidsstrijders en medeoprichters van de *Mouvement Nationale Congolais*. Laude omschreef hem als een erg dynamisch en controversieel figuur. Lumumba riep de inlanders op de rust te bewaren maar toch had Laude het gevoel dat hij 'het vuur' eerder aanwakkerde dan temperde.⁵⁰⁴ Dat had hij bijvoorbeeld vastgesteld in Katanga, waar de spanningen pas ontstaan waren na een bezoek van Lumumba. Indien hij, na de onafhankelijkheid, aan de macht zou komen, zou hij ofwel Congo isoleren binnen de pan-Afrikaanse beweging, ofwel zou hij zich oriënteren op de Sovjets. Laude was dan ook van mening dat de Belgen een manier moesten vinden om weerstand te bieden tegen de dictatoriale pogingen van Lumumba.⁵⁰⁵

De toon van Laudes reisverslag was over het algemeen negatief. Laude bleek teleurgesteld in de toestand van de kolonie en vroeg zich af hoe het ooit zo ver had kunnen komen. Hij verwees eveneens naar de vele jonge gedesillustioneerde koloniale, vaak oud-studenten van

---

⁴⁹⁸ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 543.

⁴⁹⁹ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 543.

⁵⁰⁰ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 544.

⁵⁰¹ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 544.

⁵⁰² LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 545.

⁵⁰³ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 549.

⁵⁰⁴ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 550.

⁵⁰⁵ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 551.

het UNIVOG, die met groot enthousiasme en idealisme naar Congo waren getrokken.⁵⁰⁶ Hij merkte op dat de inlanders een te mystieke waarde hadden toegekend aan de onafhankelijkheid, terwijl zij daar op dat moment helemaal niet klaar voor waren. Bovendien ergerde hij zich aan de passiviteit en het gebrek aan autoriteit van de Belgen. Het is niet helemaal duidelijk waar Laude hier nu precies op doelde. Had hij het over de politici, die te snel hadden toegegeven aan de inlandse eisen en hen de onafhankelijkheid beloofd hadden, zonder degelijke afrikanisering van de kaders? Het is het echter ook mogelijk dat Laude verwees naar het feit dat België het had nagelaten een militaire tussenkomst in de kolonie uit te voeren. Eind 1959, voor de organisatie van de rondetafelconferentie, had de regering deze optie immers overwogen als antwoord op de vele dreigingen die de blanken in Congo moesten ondergaan.⁵⁰⁷ Alle politieke partijen hadden, met de Frans-Algerijnse Oorlog in gedachten, die maatregel echter verworpen. Niet iedereen was het daarmee eens geweest en een aantal figuren, waaronder de Grootmaarschalk van het Hof Gobert d'Aspremont Lynden, klaagden over die politiek van 'laissez aller'.⁵⁰⁸ Dat Laude diezelfde mening zou zijn toegedaan, kan enigszins gestaafd worden met de metafoor die Laude gebruikte om Congo in 1960 te beschrijven: 'Le navire risque de faire naufrage suite à la passivité de l'armement et au manque d'autorité du commodore'.⁵⁰⁹

Laude beëindigde zijn reisverslag tenslotte met een positieve noot. Hij benadrukte dat, ondanks de beproevingen en de desillusies die de koloniale nu moesten doorstaan, bijna iedereen ter beschikking stond om zijn loyaliteit te geven aan de nieuwe staat:

*Elle ne veut pas voir périr ce Congo, dû au génie de nos Rois créé, pacifié, développé au prix de sacrifices par nos aînés. (...) Nous avons foi dans les destinées du nouvel Etat. (...) Nous avons confiance dans la jeunesse universitaire congolaise et dans les mouvements créés par nous. Ne témoignent-ils pas déjà de la compréhension qu'ils ont des devoirs qu'ils auront vis-à-vis de leur peuple?*⁵¹⁰

In zijn besluit drukte Laude dus de hoop uit dat de geprivilegieerde relatie tussen Congo en België behouden zou kunnen blijven. Net zoals hij al eerder in de jaren '50 liet verstaan, geloofde Laude oprecht in de capaciteiten van de inlanders. Hij was ook steeds een groot voorstander geweest van de afrikanisering van onder meer de inheemse politiek en economie, maar had er geen rekening mee gehouden dat de Congolezen zich zo snel van het Belgische juk zouden willen bevrijden. De koloniale civilisatiemissie, waar hij zich zijn hele leven voor had ingezet, was, naar Laudes mening, nog niet afgerond op het moment dat de Congolese onafhankelijkheid werd uitgeroepen.

In juni 1960 zou Laude voor de laatste keer afreizen naar Belgisch Congo. Als lid van de Wetgevende Raad was Laude uitgenodigd om de onafhankelijkheidsceremonie bij te wonen. Op 28 juni vertrok hij vanuit de luchthaven van Melsbroek richting Leopoldstad, in het

⁵⁰⁶ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Runada-Urundi', 554.

⁵⁰⁷ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 80; ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 303.

⁵⁰⁸ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 80.

⁵⁰⁹ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 544.

⁵¹⁰ LAUDE, 'Impressions d'un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi', 555.

gezelschap van onder meer premier Gaston Eyskens, minister van Financiën Jean Van Houtte en oud-minister van Koloniën Henri Carton de Tournai.⁵¹¹ Laude logeerde bij Honoré Van Waeyenbergh, rector van de Katholieke Universiteit Leuven en een van de oprichters van de Congolese universiteit Lovanium. Koning Boudewijn en Koningin Fabiola zouden de volgende dag arriveren.⁵¹² Op 30 juni, de dag van de onafhankelijkheid, startte de ceremonie met een misviering en een Te Deum. Vervolgens vond er in het Paleis der Natie een plechtige zitting plaats, waarin de onafhankelijkheid officieel bevestigd werd.⁵¹³ Daarna volgden de toespraken van de belangrijkste gezagshebbers. Koning Boudewijn had het in zijn voordracht over 'de voltooiing van het werk ontsproten aan het genie van Koning Leopold II'.⁵¹⁴ President Kasavubu hield een verzoenende speech, wat in schril contrast stond met de rede die zijn eerste minister Lumumba vlak na hem zou uitspreken. Die laatste sprak over het lijden van de zwarte bevolking onder het Belgische bewind, over de dwangarbeid, de beledigingen en vernederingen die zij hadden moeten ondergaan.⁵¹⁵ De Europese vertegenwoordigers in Congo waren geschokt door deze onverwachte uithaal. Volgens de auteur Van Reybrouck had Koning Boudewijn het liefst van al de overige plechtigheden geschrapt om onmiddellijk naar België te kunnen terugkeren.⁵¹⁶ In zijn agenda omschreef Laude de toespraak van Lumumba als 'scandaleuse'.⁵¹⁷ Uiteindelijk zou de Belgische delegatie nog blijven voor het defilé en het diner in het Paleis. Op 1 juli 1960 vertrok Laude terug naar België en nam hij afscheid van het land dat tweeënvijftig jaar lang centraal had gestaan in zijn carrière.⁵¹⁸

Met de onafhankelijkheid van Congo werd de Wetgevende Raad, het adviesorgaan van het ministerie van Koloniën waar Laude sinds 1945 lid van was, ontbonden. Het wegvallen van de kolonie leidde er eveneens toe dat het UNIVOG, het instituut waar Laude tweeëndertig jaar lang directeur van was geweest, zijn bestaansreden verloor. Al sinds 1959, toen duidelijk was geworden dat een onafhankelijkheid niet te vermijden was, werd het UNIVOG sterk bekritiseerd. De professoren en raadsleden beweerden echter dat de studenten nog een belangrijke rol konden spelen als raadgevers in het onafhankelijke Congo en ze probeerden tevergeefs het instituut te hervormen.⁵¹⁹ Uiteindelijk sloot de school in 1962 de deuren, na de studenten die reeds met de opleiding gestart waren de kans te hebben gegeven hun diploma te behalen.⁵²⁰ Haar volledige bibliotheek werd verkocht en vanaf 1963 bestond er in België, naast de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen en het Museum van Tervuren, nauwelijks nog een instituut dat zich toespitste op Afrika. De antropologe Bambi Ceuppens, auteur van onder meer *Congo Made in Flanders? Koloniale Vlaamse visies op*

---

⁵¹¹ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, agenda's, 28/2/1960.

⁵¹² Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, agenda's, 29/6/1960.

⁵¹³ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, agenda's, 30/6/1960; VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 286-287.

⁵¹⁴ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 289.

⁵¹⁵ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 291.

⁵¹⁶ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 292.

⁵¹⁷ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, agenda's, 30/6/1960.

⁵¹⁸ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, agenda's, 1/7/1960.

⁵¹⁹ DE VLIAGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 221.

⁵²⁰ DE VLIAGER, *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België*, 221.

'blank' en 'zwart' in Belgisch Congo, besloot hieruit dat de Belgen zo snel mogelijk hun koloniale verleden wilden vergeten.⁵²¹

Zoals hierboven al werd aangegeven zou de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen als één van de weinige koloniale instituten zijn werking blijven behouden, tot op de dag vandaag. Het stelde zich als doel om studies over Afrika te publiceren, met inbegrip van het koloniale verleden. Laude zou er lid blijven tot 1969, al bleek hij de laatste jaren zelden een bijdrage te leveren aan de vergaderingen Zijn gezondheidstoestand liet hem bovendien niet toe alle zittingen bij te wonen. In de jaren '60 had Laude immers in toenemende mate last van zijn oorlogsverwondingen en in bepaalde periodes was hij erg zwak.⁵²² In 1963 stelde hij een handgeschreven document op, dat de indruk geeft een soort van testament te zijn. In de tekst bedankte hij God voor de mooie carrière die hij hem gegeven had. Laude schreef dat hij in zijn taak, in dienst van een ideaal, groot geluk had gevonden. Vervolgens bedankte hij ook zijn familie en stelde hij een aantal regelingen voor in verband met zijn erfenis en begrafenissen.⁵²³ Niet veel later zou Laude een aantal zware familiale tegenslagen moeten verwerken. Op 8 april 1964 stierf zijn echtgenote Marie-Thérèse Detaille, na een slepende ziekte.⁵²⁴ Het wegvallen van zijn 'chère Mia' betekende voor Laude een zware klap. In zijn agenda's van de volgende jaren zou hij voortdurend naar haar verwijzen. Zonder uitzondering noteerde hij elke week hoelang het geleden was dat zijn vrouw overleed. Zo schreef hij op vier januari 1967: '3e année, 38e semaine du décès de ma chère Mia'.⁵²⁵ Bijna drie jaar later, op 28 januari 1967, stierf Laudes zoon Norbert tijdens een auto-ongeluk in Katanga, waar hij als missionaris werkzaam was. Vanaf dan zou Laude in zijn agenda's elke maand verwijzen naar de dood van zijn 'cher fils'.⁵²⁶ De laatste jaren van zijn leven zou Laude door zijn fysieke problemen gedwongen worden een eerder teruggetrokken bestaan te leiden.⁵²⁷ Hij bracht veel tijd door bij zijn dochter Eliane en was af en toe aanwezig bij een aantal reünies, zoals bijvoorbeeld van de Koloniale Raad of de Weerstandsgroepering. Zo nu en dan probeerde hij nog een aantal voordrachten aan het Koninklijke Aardrijkskundige Genootschap van Antwerpen bij te wonen.⁵²⁸ Uiteindelijk zou hij op 22 september 1974, op zesentachtigjarige leeftijd, overlijden, enkele maanden na de dood van zijn dochter Eliane. In het necrologium van de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen, schreef Grevisse, oud-student en professor van de Koloniale Hogeschool, daarover het volgende:

*Il est décédé le 22 septembre 1974, sereinement, comme se le doit qui s'est préparé toute sa vie à ne pas sourciller devant la mort.*⁵²⁹

---

⁵²¹ CEUPPENS, *Congo made in Flanders?*, 14.

⁵²² Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, brief van de Oogkliniek Sint Lucia aan Laude, 13/12/1968.

⁵²³ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, handgeschreven testament van Laude, 6/6/1963.

⁵²⁴ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Overlijdensbericht Marie Thérèse Detaille, 4/1964.

⁵²⁵ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, agenda's, 4/1/1967.

⁵²⁶ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, agenda's, 18/2/1967.

⁵²⁷ GREVISSE, 'Norbert Laude', 56.

⁵²⁸ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, agenda, 1968.

⁵²⁹ GREVISSE, 'Norbert Laude', 56.

Algemeen besluit

Op 30 juni 1960 woonde Norbert Laude de Congolese onafhankelijkheid bij en kwam er een symbolisch eind aan zijn carrière, die nagenoeg volledig in het teken had gestaan van de kolonie. Het is tekenend dat er over zijn aanwezigheid bij de onafhankelijkheidsceremonie, met uitzondering van zijn agenda's, geen sporen terug te vinden zijn. Het gebeuren moet nochtans een grote indruk op Laude hebben nagelaten. Vooral de 'scandaleuze' toespraak van Lumumba, waarin verwezen werd naar het lijden van de zwarte bevolking onder de Belgische kolonisatie, moet hem pijn hebben gedaan. Gedurende zijn lange carrière had Laude in zijn voordrachten steeds verwezen naar Congo als de 'tiende provincie van België'. Ook toen duidelijk werd dat de onafhankelijkheid onafwendbaar was, bleef Laude hopen dat de geprivilegieerde band tussen Congo en België behouden zou kunnen worden. Van dat alles was echter niets in huis gekomen: in 1960 was Congo 'een buitenland' geworden.⁵³⁰

Het moment dat Laudes carrière aan het begin van de twintigste eeuw de beslissende, koloniale wending had gegeven, was de Eerste Wereldoorlog. Hij zou in 1915 als militair het Congolese leger, de *Force Publique*, vervoegen en kwam op die manier voor het eerst in contact met de kolonie en zijn inlanders. In 1916 nam hij er, zij aan zij met de Afrikaanse soldaten, deel aan de inname van Tabora, de belangrijkste Belgische koloniale overwinning in de Eerste Wereldoorlog. Zijn ervaring in Afrika leidde ertoe dat Laude een bijzonder grote interesse ontwikkelde in het lot van de kolonie en zijn bevolking. Hij beschouwde het als een soort van 'goddelijke missie' om dat grote centraal Afrikaanse land naar een hoger, Europees niveau van beschaving te tillen. Dat kwam onder meer tot uiting in zijn handgeschreven testament, waarin hij God bedankt voor zijn actieve carrière, die in dienst had gestaan van 'een ideaal'.⁵³¹ Een journalist omschreef in het maandblad *Revue coloniale belge* dat idealisme van Laude als volgt: 'Il ignore l'intérêt et ne lutte que pour des idées, pour des causes. C'est un apôtre. S'il ne eût été soldat, il aurait été missionnaire'.⁵³²

In deze meesterproef staat een figuur centraal die typerend is voor een grote groep van kolonialen uit de twintigste eeuw, namelijk die groep die zich vanuit een sterk idealisme en patriottisme ten volle heeft ingezet voor het koloniale project. Zij waren er sterk van overtuigd dat de Belgische overzeese onderneming zou uitgroeien tot een internationaal succesverhaal. Deze kolonialen ondersteunden daarom de Belgische diplomatie, die tegenover het buitenland zijn beleid bewierookte en Congo steevast voorstelde als een 'modelkolonie'. De uitbouw van Belgisch-Congo was tevens een erg nationaal project waarin buitenlandse invloed zoveel mogelijk werd gemeden. Het kolonialisme hing op die manier nauw samen met de vaderlandse trots. Bovendien pleitten de beleidsmakers, en ook Laude, voor het belang van een 'elitaire onderneming'. Alleen een waardige en bekwame elite mocht het werk in de kolonie ter hand nemen, zodat geen klasse van 'poor whites' in de kolonie zou ontstaan. Het was dit nationale en elitaire beleid dat Laude zijn hele leven lang publiekelijk zou

---

⁵³⁰ VAN REYBROUCK, *Congo. Een geschiedenis*, 309.

⁵³¹ Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, handgeschreven testament, 6/6/1963.

⁵³² VAN OFFELEN, 'Artikel uit *Revue coloniale belge* (15/11/1951): Norbert Laude. Grand serviteur du Congo et la Belgique', 20.

verkondigen. Hij geloofde hierbij sterk in de kracht van de retoriek. Het geven van conferenties zou een terugkerend fenomeen vormen tijdens zijn carrière.

In bovenstaande alinea's werden in feite de twee pijlers van Laudes carrière samengevat. Enerzijds propageerde hij het koloniale beleid van de regering vanuit een sterk patriottische overtuiging, in de hoop dat de creatie van 'een modelkolonie' België internationaal prestige zou opleveren. Anderzijds benadrukte hij ook voortdurend, vanuit een soort idealistische overtuiging, het belang van de civilisatiemissie. De kern van die missie lag volgens Laude in de morele vorming van de inlanders. Hij meende immers dat de opvoeding en het onderricht van de Congolezen, en bij uitstek van de jongeren, van noodzakelijk belang waren. Er moest daarbij niet alleen gefocust worden op hun intellectuele vermogens, maar evenzeer op de vorming van hun karakter. In het begin van de jaren '20 had hij zelf al actie ondernomen om zijn visie in de praktijk te brengen, onder meer via de introductie van de scoutsbeweging in Congo. De scouting vormde volgens Laude de ideale opvoedingsdoctrine en bevorderde de ontwikkeling van 'elitaire en morele kwaliteiten' zoals patriottisme, verantwoordelijkheidszin, beslissingsvermogen en samenwerking. Vanaf 1926 zou Laude zich vanuit zijn positie als directeur van de Koloniale Hogeschool verder inzetten voor die civilisatiemissie. Hij was er van overtuigd dat de jonge ambtenaren die naar Congo gestuurd zouden worden bovenal een voorbeeldfunctie moesten kunnen vervullen. Pas als de kolonials die verstandelijke en deugdelijke capaciteiten konden tentoonspreiden, konden ook de inlanders die kwaliteiten ontwikkelen. Aan de Koloniale Hogeschool probeerde Laude, zelf ereluitenant bij het Belgische leger, dit te bekomen door een militaristisch regime. Het feit dat hij in zijn latere carrière steeds aandacht zou blijven hebben voor de ontwikkeling van de jeugd, zoals bijvoorbeeld met de publicatie van zijn *La délinquance juvénile au Congo belge et au Ruanda-Urundi*, toont aan hoeveel waarde hij hechtte aan het morele gedrag van de jongeren. Het zou een van de rode draden vormen doorheen zijn carrière.

Voorts hechtte Laude gedurende zijn carrière belang aan de uitwisseling van kennis over de landsgrenzen heen. Hij onderhield onder meer nauwe relaties met de Franse koloniale universiteit, waar hij regelmatig conferenties gaf over het Belgische beleid in Congo. Bovendien werd hij benoemd tot 'corresponderend lid' van verscheidene buitenlandse instellingen. Dit wijst erop dat hij een gewaardeerd man was die werd geapprecieerd omwille van zijn ervaring met koloniale zaken. In eigen land werd Laude lid van prestigieuze instellingen, zoals het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut en de Koloniale Raad. Beide benoemingen waren voor hem een grote eer en hij circuleerde nu in de hoogste koloniale kringen. Gedurende zijn carrière zou hij binnen de koloniale en katholieke wereld, zowel in binnen- als buitenland, een groot netwerk aan contacten uitbouwen, wat onder meer blijkt uit de vele brieven die hij ontving ter ere van zijn emeritaat. Zijn benoemingen bij deze instellingen leidden ertoe dat Laude na de Tweede Wereldoorlog zijn rol als propagandist enigszins van zich afwierp. Voor het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut werd Laude immers geacht wetenschappelijke studies over Belgisch Congo te publiceren. Vaak bleek hij echter toch nog te veel vast te hangen aan zijn civilisatiemissie en patriottisme om een echte wetenschapsrol op zich te nemen. Ook aan de Koloniale Hogeschool zou Laude principieel de beschavingsmissie centraal plaatsen, ten koste van de academische ontwikkeling. Het

handboek dat hij opstelde voor het vak Economische Aardrijkskunde, *Onze Kolonie*, vormt daar een duidelijk voorbeeld van. Voor de Koloniale Raad moest Laude nog een andere rol op zich nemen, namelijk die van politiek adviseur voor het koloniale beleid. Hij was daarbij van mening dat het belangrijk was naar de kolonie af te reizen en zich daar persoonlijk op de hoogte te stellen van de situatie. Terwijl hij voor de Tweede Wereldoorlog, met uitzondering van zijn verblijf in 1915-1916, Congo slechts eenmaal bezocht, zou hij vanaf 1946 zeven keer naar de kolonie afreizen. De reisverslagen die hij daarover opstelde zijn bijzonder interessant, net omdat ze opgesteld zijn in die periode waarin de sfeer in de kolonie omslaat.

In deze meesterproef werd geprobeerd de periode van het Belgische kolonialisme te bestuderen vanuit het perspectief van een individu die alles van op de eerste rij beleefde, een individu met een groot netwerk in de koloniale wereld, met kennis en ervaring over zowel de beleving van het kolonialisme in België als in Congo. Norbert Laude was een van die Belgen die ‘zijn liefde voor de kolonie’ luid verkondigde en rotsvast overtuigd was van het belang van het kolonialisme.⁵³³ Zijn onvoorwaardelijk propageren van het koloniaal beleid en zijn vasthouden aan de kolonie zorgen ervoor dat Laude vaak ingedeeld wordt bij die groep van kolonialen die als ‘conservatief’ bestempeld worden. Deze meesterproef heeft gepoogd aan te tonen dat dit etiket toch genuanceerd moet worden. Laudes verhaal bewijst hoe de houdingen en de visies van een aantal kolonialen wel degelijk beïnvloed werden door het veranderend klimaat na de Tweede Wereldoorlog. Laude evolueerde van een onvoorwaardelijk propagandist in het tijdperk van koloniaal optimisme naar een criticus die tevergeefs pleitte voor sociale hervormingen en afrikanisering in een sfeer van toenemend antikolonialisme. Het waren vooral zijn reizen naar de kolonie die zorgden voor de eerste knauwen in zijn loyaliteit aan het koloniale beleid. De historicus Etambala merkte in zijn werk *De teloorgang van een modelkolonie. Belgisch Congo 1958-1960* eveneens op dat ‘de koloniale en missionaire propaganda bleef zweren bij het succes van het paternalisme, terwijl zij die naar de kolonie reisden zagen dat die mentaal niet in goeden doen was’.⁵³⁴ Laude keerde zich evenwel nooit expliciet tegen het koloniale bestuur en hij stelde ook nooit het koloniale project in vraag. Hij probeerde vooral om het beleid terug te leiden tot wat volgens hem het eigenlijke doel van het kolonialisme moest zijn: het brengen van civilisatie.⁵³⁵ Het werk in de kolonie was naar zijn indruk nog niet af. Na 1958 viel het koloniale project echter niet meer te redden. Met lede ogen moest Laude aanzien hoe zijn geliefde Congo ontspoorde, maar het was zijn verknochtheid aan die beschavingsmissie die hem ervan weerhield de naderende dekolonisatie te aanvaarden.

Net daarom moet de onafhankelijkheidsviering en vooral de ‘scandaleuze’ toespraak van Lumumba zo’n indruk op Laude hebben gemaakt. Opgegroeid in een tijdperk waarin niets dan optimisme en enthousiasme heerste over het koloniale project, leek hij onmogelijk de antikolonialistische sfeer te kunnen plaatsen. Sinds de Eerste Wereldoorlog had Laude steeds het idee gehad zich met een enorme gedrevenheid te hebben ingezet ten dienste van een patriottisch ideaal, het ideaal van de verspreiding van de beschaving in Congo door een

---

⁵³³ VANTHEMSCHE, *Congo. De impact van de kolonie op België*, 53.

⁵³⁴ ETAMBALA, *De teloorgang van een modelkolonie*, 18.

⁵³⁵ LAUDE, *Problèmes coloniaux d’après guerre*, 22.

Belgische elite. Op 30 juni 1960 maakte dat idealisme plaats voor bittere ontgoocheling. De man die door zijn activiteiten bij talloze koloniale instellingen grote aanzien had verworven, de man met een enorm enthousiasme, door zo vele vooraanstaande ministers, missionarissen, professoren en verenigingen geloofd om zijn dynamisme naar aanleiding van zijn emeritaat, zou de laatste jaren van zijn leven een teruggetrokken bestaan leiden, gekweld door fysieke en mentale pijn.

Bibliografie

1. Bronnen

a. Onuitgegeven bronnen

BRUSSEL, Afrika Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Fonds B.M.C. (Neven)*, nr. CDU: 201.38.501, L'Indépendance belge 21 januari 1926.

BRUSSEL, Afrika Archief Ministerie van Buitenlandse zaken, *Fonds Van den Abeele*, nr. 3675, fol. 229: Mission divers au Congo belge (1952-1957).

BRUSSEL, Afrika Archief Ministerie van Buitenlandse zaken, *Institut Universitaire des Territoires d'Outre-Mer (INUTOM)*,

nr. 3890, fol. 72: Dossier individuel, Monsieur Lt. Laude.

nr. 3891, fol. 82: Traitement du directeur (N. Laude).

nr. 3909, fol. 114 : incidents de presse.

nr. 3909, fol. 115 : Incident Van Der Kerken- Dejonghe

nr. 3916 : briefwisseling met de voorzitter, 1931-1937.

nr. 3919 : Conseil d'Administration, 1922-1927.

nr. 3920 : Conseil d'Administration, 1927-1932.

nr. 3921 : Conseil d'Administration, 1932-1941.

nr. 3923 : Conseil d'Administration, 1946-1950.

nr. 3925 : Conseil d'Administration, 1953-1955.

nr. 3926 : Conseil d'Administration, 1955-1957.

nr. 3930 : Conseil Académique, 1921-1946.

nr. 3931 : Conseil Académique, 1946-1953.

nr. 3932 : Conseil Académique, 1953-1959.

nr. 3934 : Candidatures des cours.

nr. 3938, fol. 57: Correspondances divers.

nr. 4029, fol. 149 : rapport sur l'occupation.

nr. 4594 : Documenten over professoren.

nr. 4748 : Programmes des cours.

nr. 4752, fol. 147: Varia.

nr. 4754: Conférences.

BRUSSEL, Afrika Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *PPA*, nr. 3354, fol.194: Conseil Colonial. Installation nouveaux membres.

BRUSSEL, Afrika Archief Ministerie van Buitenlandse zaken, *SPA T*, nr. R 4158, fol. 368: Norbert Laude.

BRUSSEL, Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA), *Persoonsarchieven*,

nr. AA 761 fol. 1: Verzet in de Koloniale Hogeschool.

- nr. AA 761 fol. 2: Het werkkamp te Franc-Waret en de verplichte arbeidsdienst voor de eerstejaarsstudenten van de Koloniale Hogeschool.
- nr. AA 761, fol. 3: De 25ste verjaardag van het directoraat van de heer Laude.
- nr. AA 761, fol. 4: Documenten Norbert Laude met betr. tot de Koloniale Hogeschool en curriculum.

LEUVEN, Documentatie- en onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving (KADOC), *Archief Anton A. Jozef Van Bilsen*, nr. BE/942855/654, 6.3.5, Deelname aan Harvard International Summer Seminar ("Kissingerseminarie"; juli-augustus 1956), incident met minister Auguste Buisseret en geplande publicatie over Kongo.

Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*,

Agenda's

- Brief van kardinaal Mercier aan Laude, 4 januari 1921.
- Brief van de secretaris-generaal van het ministerie van Koloniën aan Laude, 2 november 1924.
- Brief van Laude aan dhr. Gilson, 10 november 1942.
- Brief van dhr. Gilson aan Laude, 11 november 1942.
- Brief van kardinaal Mercier aan Laude, 4 januari 1921.
- Brief aan Marie-Thérèse Detaille aan Laude, 1 augustus 1946.
- Brief van Laude aan Norbert De Bruyn, 11 augustus 1946.
- Brief van Laude aan Norbert De Bruyn, 15 augustus 1946.
- Reis gevolgd door Norbert Laude tijdens zijn missie in Belgisch-Congo, en zijn reis naar A.E.F. en Kameroen in 1946.
- Brief van het Koninklijk Paleis aan Laude, 15 september 1950.
- Brief van Laude aan Marie-Thérèse Detaille, 22 augustus 1952.
- Reispass met stempels van 27/7/1955 en 16/7/1956.
- Brief aan Laude, 7/10/1958.
- Brief van de Société des Missionnaires d'Afriques pères blancs, 27/9/1958.
- Brief van de Société anonyme Bunge aan Laude, 30/9/1958.
- Brief aan Laude, 7/10/1958.
- Brief van René Friling aan Laude, 9/10/1958.
- Brief van een oud-student aan Laude, 10/10/1958.
- Brief van de directeur van het ENFOM aan Laude, 1958.
- Brief van Léon Bruneel aan Laude, 1958.
- Uitnodiging van het hof, 1958.
- Handgeschreven testament door Norbert Laude, 6 juni 1963.
- Overlijdensbericht Marie-Thérèse Detaille, 1964.
- Journal des élèves du Collège St. Grégoire le Grand à Lubumbashi, 1967.
- Brief van de Oogkliniek Sint Lucia aan Laude, 13/12/1968.

b. Gedrukte bronnen

i. Archivalische bronnen

Onderzoek van het ontwerp van decreet tot bepaling van het in 1949 voor de Weermacht aan te werven Contingent, Ministerie van Koloniën, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, Brussel, 1949, 57.

Onderzoek van het ontwerp van decreet tot goedkeuring van de concessie van 3000 hectaren aan de vennootschap Tabacongo, Ministerie van Koloniën, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, Brussel, 1947, 381-403.

Onderzoek van het ontwerp van decreet tot goedkeuring van den kostelozen afstand aan den Hr. Allard, koloniaal veteraan, van een grond van 400 hectaren en van de concessie in voorlopige bezitneming van een grond van 1.600 hectaren, beide te Mulubule, Ministerie van Koloniën, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, Brussel, 1946, 105-111.

Onderzoek van het ontwerp van decreet tot goedkeuring van de kosteloze afstand aan de vereniging van de Missionarissen van Afrika in het Apostolisch vicariaat van Kivu van een grond van 30 hectaren te N'Kungu, Ministerie van Koloniën, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, Brussel, 1949, 281-293.

Vraag om vergoeding voor oud-strijders, Ministerie van Koloniën, Koloniale Raad: beknopt verslag der vergaderingen, Brussel, 1951, 805.

ii. Tijdschriften

‘Communications officielles des Belgian Catholic Scouts’, *Le Boy-Scout. Revue mensuelle illustrée*, 8 (februari 1921), I.

EEMAN, R., ‘Notre Commissaire Général : le lieutenant Laude’, *Le Boy-Scout. Revue mensuelle illustrée*, 7 (juni 1920), 117-118..

‘Fête nationale’, *Le Boy-Scout. Revue mensuelle illustrée*, 7 (8), (augustus 1920), 170.

‘Figures coloniales: M. Norbert Laude’, *Pourquoi Pas* (1951).

LAUDE, N., ‘À propos de la communication du R.P. J. Van Wing : Le Congo déraillé’, *Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut. Mededelingen der Zittingen*, 22 (1951), 627.

LAUDE, N., ‘À propos de l’enseignement colonial en Belgique’, *Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut. Mededelingen der Zittingen*, 16 (1945), 2, 280-282.

LAUDE, N., ‘Histoire de la Force Publique’, *Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut. Mededelingen der Zittingen*, 23 (1952), 165.

LAUDE, N., ‘Impressions d’un récent voyage au Congo et au Ruanda-Urundi’, *Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen. Mededelingen der Zittingen*, 6 (1960), 530-555.

LAUDE, N., ‘Institut Universitaire des Territoires d’Outre-Mer’, *Alumni*, 20 (1951), 236-244.

LAUDE, N., 'Intervention dans la discussion de mémoire de M.M. Verstraete, intitulé 'La nationalité congolaise', *Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen. Mededelingen der Zittingen*, 5 (1959), 792-794.

'Le Capitain Norbert Laude', *L'invalide illustre. Revue mensuelle littéraire-artistique-satirique*, 7 (31 oktober 1933).

'Le cardinal Mercier a reçu en audience', *Le Boy-Scout. Revue mensuelle illustrée*, 10 (september – oktober 1923), 106.0

'Le lieutenant Laude a été reçu en audience privée par S.S. le pape Pie XI', *Le Boy Scout. Revue mensuelle illustrée*, 12 (januari 1925), 2.

'Les B.C.S. au Congo', *Le Boy Scout. Revue mensuelle illustrée*, 10 (maart 1923), 48

'Le voyage au Congo du Lieutenant Laude', *Le Boy-Scout. Revue mensuelle illustrée*, 9 (oktober 1922), 167.

'Le voyage au Congo du Lieutenant Laude', *Le Boy-Scout. Revue mensuelle illustrée*, 9 (december 1922), 216.

'Le voyage au Congo du Lieutenant Laude', *Le Boy-Scout. Revue mensuelle illustrée*, 10 (januari 1923), 9.

'Le voyage du Lieutenant Laude au Congo', *Le Boy-Scout. Revue mensuelle illustrée*, 9 (september 1922), 153.

PRIMS, F., 'De inrichting voor katholieke Belgische dokumentatie', *Dietsche Warande en Belfort* (1913), 401-405.

'Troupe Saint-Norbert à Kinshasa', *Le Boy-Scout. Revue mensuelle illustrée*, 10 (februari 1923), 32.

VAN OFFELEN, J. 'Fragment uit Revue coloniale belge (15/11/1951) : Norbert Laude. Grand serviteur du Congo et de la Belgique.', *Hommage Rendu au Lieutenant-Colonel Honoraire Norbert Laude. Directeur de l'Institut Universitaire des Territoires d'Outre-Mer. A l'occasion du 25e anniversaire de son directorat*, Antwerpen, 1951, 18-20.

VAN WING, J., 'Le Congo déraillé', *Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut. Mededelingen der Zittingen*, 22 (1951), 609-624.

Vragen des Tijds. Studiënreeks uitgegeven door de inrichting voor Katholieke Belgische Dokumentatie. De dokumentatie in den dienst der Katholieke Zaak, Brussel, 1913.

WEVERBERGH, 'Organisation du Scoutisme au Congo', *Le Guide. Trait d'Union des chefs catholiques du scoutisme belge*, 6 (1927), 125.

iii. Publicaties

CARTON DE WIART, H., *Mes Vacances au Congo*, Brussel, 1923.

De roemrijke gebeurtenissen in en om de Koloniale Hogeschool, Berchem, 1946.

HABRAN, L., *Coup d'œil sur le problème politique et militaire du Congo Belge*, Brussel, 1925.

Hommage rendu au Lieutenant-Colonel Honoraire Norbert Laude. Directeur de l'Institut Universitaire des Territoires d'Outre-Mer. A l'occasion du 25e anniversaire de son directorat, Antwerpen, 1951.

FRANCK, L., *Belgisch Congo*, Antwerpen, 1930.

JASPAR, H., 'Leopold II', L., FRANCK, *Belgisch Congo*, Antwerpen, 1930, 131-133.

LAUDE, N., *Belgium in Africa*, Oxford, 1939.

LAUDE, N., *De opleiding van gewestbeheerders voor Belgisch Congo door de Koloniale Hogeschool van België*, Antwerpen, s.d. .

LAUDE, N., *In Memoriam : Ministre Jules Renkin*, Antwerpen, 1955.

LAUDE, N., 'Introduction aux carrières coloniales', P., CAPART, *Manuel des Carrières*, Leuven, 1930, 271-276.

LAUDE, N., *L'action sociale du Maréchal Lyautey*, Antwerpen, 1935.

LAUDE, N., *La délinquance juvénile au Congo belge et au Ruanda-Urundi*, Antwerpen, 1956.

LAUDE, N., *Le Congo, terre d'énergie. Conférence donnée à la société belge des ingénieurs et des industriels*, Brussel, 1923.

LAUDE, N., 'L'enseignement colonial', BRINKMAN e.a., *Mélanges économiques et sociaux offerts à Emile Witmeur*, Parijs, 1939, 205-211.

LAUDE, N., *L'œuvre coloniale de la dynastie*, Antwerpen, 1938.

LAUDE, N., *Naar Congo ! Wat arbeid aldaar vermag*, Brussel, 1924.

LAUDE, N. en MICHIELS, A., *Onze Kolonie. Aardrijkskundig en geschiedkundig overzicht*, 2de uitg., Brussel, 1936.

LAUDE, N. en MICHIELS, A., *Onze Kolonie. Aardrijkskundig en geschiedkundig overzicht*, 5de uitg., Brussel, 1954.

LAUDE, N., *Problèmes Coloniaux d'après-guerre*, Brussel, 1947.

LAUDE, N., *Séance cinématographique relative à l'industrie du Congo Belge*, Brussel, 1920.

RYCKMANS, 'Carrières administratives coloniales', P., CAPART, *Manuel des Carrières*, Leuven, 1930, 306-312.

c. Uitgegeven bronnen

VAN BILSEN, A., *Kongo 1945-1965. Het einde van een kolonie*, Leuven, 1993.

d. Mondelinge bronnen

SCHELDEMAN, M., E-mail-interview, 26-27 oktober 2013.

e. Foto's

Privéarchief, *Documenten Norbert Laude*, Foto's.

2. Werken

ANSTEY, R., *King Leopold's legacy. The Congo under Belgian Rule 1908-1960*, Londen, 1966.

BERTELSON, L., *La presse d'information. Tableau chronologique des journaux belges*, Brussel, 1974.

BURKE, P., *Wat is Cultuurgeschiedenis?*, Utrecht, 2007.

CEUPPENS, B., *Congo Made in Flanders? Koloniale Vlaamse visies op 'blank' en 'zwart' in Belgisch Congo*, Gent, 2003.

COLMAN, *Naar een elite voor de gewestdienst van Belgisch-Kongo en Rwanda-Urundi. De studenten van de Koloniale Hogeschool te Antwerpen*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, departement Geschiedenis, 1987.

COOLSAET, R., *België en zijn buitenlandse politiek. 1830-1990*, Leuven, 1998.

CORNELIS, S., 'De tevreden kolonisator, of hoe Congo in België werd voorgesteld (1897-1958)', J.L., VELLUT, *Het geheugen van Congo: de koloniale tijd*, Gent, 2005, 159-170.

COUTTENIER, M., *Congo Tontoongesteld: een geschiedenis van de Belgische antropologie en het museum van Tervuren(1885-1925)*, Leuven, 2005.

CRAWFORD YOUNG, M., 'Het koloniale tijdperk in Congo in vergelijkend perspectief', J.L., VELLUT red., *Het geheugen van Congo: de koloniale tijd*, Gent, 2005, 61-68.

DEPAEPE, M., VINCK, H. en HERMAN, F., "Van wildemannen, brave zwartjes en geëvolueerden". Over de mogelijke impact van de Congoconnectie op het Belgisch onderwijs', V., VIANE, D., VAN REYBROUCK en B., CEUPPENS red., *Congo in België. Koloniale cultuur in de metropool*, Leuven, 2009, 131-145.

DE SMAELE, H., *Rechts Vlaanderen. Religie en stemgedrag in negentiende-eeuws België*, Leuven, 2009.

- DE VLIEGER, P.-J., *Tweeënveertig jaar Koloniale Hogeschool in België. Een historisch onderzoek naar de bestaansreden van een instituut*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, departement Geschiedenis, 2003.
- DESPY-MEYER, A., 'Introduction', A., DESPY-MEYER red., *Cent ans d' l'Office International de Bibliographie : 1895-1995 : les prémisses du Mundaneum*, Bergen, 1995, 5-7.
- ENDERS, A., 'L'Ecole Nationale de la France d'Outre-Mer et la formation des administrateurs coloniaux', *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 40 (1993), 272-288.
- ETAMBALA, Z., *Congo '55- '65. Van koning Boudewijn tot president Mobutu*, Tielt, 1999.
- ETAMBALA, Z., *De teloorgang van een modelkolonie. Belgisch Congo 1958-1960*, Leuven, 2008.
- FOUTRY, V., 'Belgisch Kongo tijdens het interbellum: een immigratiebeleid gericht op sociale controle', *Belgisch tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 14 (1983), 3-4, pg 461-488.
- GERARD, E., 'Christen-democratie in België tussen 1891 en 1945. De 'archeologie' van de Christelijke Volkspartij', *Trajecta. Religie, Cultuur en samenleving in de Nederlanden*, 2 (1993), 154-175.
- GREVISSE, F., 'Norbert Laude', *Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen. Mededelingen der Zittingen*, 21 (1975), 44-64.
- KOCH, K., *Een kleine geschiedenis van de Grote Oorlog. 1914-1918*, Antwerpen, 2010.
- KWANTEN, G., 'Go-between tussen twee culturen. Jef Van Bilsen en de overgang van een koloniaal naar een ontwikkelingsbeleid', V., VIANE, D., VAN REYBROUCK en B., CEUPPENS red., *Congo in België. Koloniale cultuur in de metropool*, Leuven, 2009, 283-297.
- LAGAE, 'Het echte belang van de kolonisatie valt samen met wetenschap.' Over kennisproductie en de rol van wetenschap in de Belgische koloniale context', J.L., VELLUT red., *Het geheugen van Congo: de koloniale tijd*, Gent, 2005, 131-138.
- LENAERTS, P., 'Ere Gouverneur Georges Schmit', A., SCHÖLLER, red., *Middelheim: gedenkboek van het Universitair Instituut voor Overzeese Gebieden*, Antwerpen, 1987, 39-40.
- LEYSEN, K., *Coloniser, c'est transporter !' Et alors la question de la main d'œuvre ? : De Belgische koloniale politiek met betrekking tot Belgisch Congo (1919-1929)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 2006.
- MANTELS, R., *Geleerd in de Tropen: Leuven, Congo & de wetenschap. 1885-1960*, Leuven, 2007.
- MAQUET, V. e.a., *Het Geheim Leger. 1940-1945*, Gent, 1986.

MERTENS, J., 'Franck, Louis', *Nationaal biografisch woordenboek*, XI, Brussel, 1985, 217-228.

'Mun, Albert, Graaf de', *Grote Winkler Prins Encyclopedie*, 9de uitg., XVI, Amsterdam en Antwerpen, 1992, 393.

NEUDT, D., *Wij hebben een taak in Kongo. De verbeelding van Afrika bij Jef Van Bilsen*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, departement Geschiedenis 2002.

NICOLAÏ, H., 'Het cartografisch beeld van Congo. Van kompas en meettafel tot vliegtuig', J.L., VELLUT red., *Het geheugen van Congo: de koloniale tijd*, Gent, 2005, 139-149.

NIYIHANGEJEJE, C., *Université coloniale de Belgique. 1920-1945*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Université Catholique de Louvain, departement Geschiedenis, 1976.

PONCELET, M., *L'invention des sciences coloniales belges*, Parijs, 2008.

PONCELET, M., 'Overzeese Wetenschappen', R. HALLEUX red., *Geschiedenis van de Wetenschappen in België 1815-2000*, I, Brussel, 2001, 235-246.

RENSON, R. en PEETERS, C., 'Sport als missie: Raphaël de la Kethulle de Ryhove (1890-1956)', M., D'HOKER, R., RENSON, J., TOLLENEER red., *Voor lichaam en geest. Katholieken, lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw*, Leuven, 1994, 201-215.

SCHAMPAERT, A., *Edouard De Jonghe, 1878-1950. Wegbereider voor koloniale instellingen en administratie*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Geschiedenis, 2007.

SCHAMPAERT, A., 'Edouard De Jonghe, 1878-1950: wegbereider voor koloniale instellingen en administratie', *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 22 (2010), 93-112.

SCHMITS, Y., 'Carton de Wiart', *Biographie Nationale*, XXXIV, Brussel, 1985, 163-178.

SCHÖLLER, A. red., *Middelheim: gedenkboek van het Universitair Instituut voor Overzeese Gebieden*, Antwerpen, 1987.

SINGER, B., 'Lyautey : an Interpretation of the Man and French Imperialism', *Journal of Contemporary History*, 26 (1991), 131-157.

TILMAN, S., 'Le scoutisme au Congo belge (1922-1960). Une école de l'élite pour les jeunes indigènes', *Belgische tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 28 (1998), 3-4, 363-404

TILMAN, S., *Le scoutisme au Congo belge (1920-1960). Une facette coloniale d'un mouvement de jeunesse mondial*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Université Libre Brussel, departement Geschiedenis, 1997.

TILMAN, S., 'L'implantation du scoutisme au Congo belge', *Itinéraires croisés de la modernité Congo belge (1920-1950)*, Brussel, 2000, 103-140.

- TJEPKEMA, A.C., 'Lyautey en de inktvlek', *Militaire Spectator*, 177 (2008), 685-695.
- VAN DEN WIJNGAERT, M. red., *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, 2004.
- VANDERLINDEN, J., *Pierre Ryckmans 1891-1959. Coloniser dans l'honneur*, Brussel, 1994.
- VAN DE VIJVER, H., VAN DOORSELAER, R. en VERHOEYEN, E., *Het Verzet. Deel 2* (België in de Tweede Wereldoorlog, 6), Kapellen, 1988.
- VANHOOREBEKE, P., *De Belgische Nationale Orden*, Kortrijk, 2007.
- VAN REYBROUCK, D., *Congo. Een geschiedenis*, Amsterdam, 2010.
- VAN ROMPAEY, 'The Development of the Catholic Youth in the Belgian Congo (1908-1960)', A., NOVOA, M., DEPAEPE en E., JOHANNINGMEIER red., *The Colonial experience in education. Historical Issues and Perspectives*, Gent, 1995, 193-211.
- VAN SCHUYLENBERGH, P., 'De nationale parken van Belgisch-Congo', J.L. VELLUT red., *Het geheugen van Congo: de koloniale tijd*, Gent, 2005, 155-158.
- VANTHEMSCHE, G., *Congo. De impact van de kolonie op België*, Tielt, 2007.
- VANTHEMSCHE, G., 'Het tienjarenplan en de modernisering van Belgisch Congo (1949-1950)', J.L., VELLUT red., *Het geheugen van Congo: de koloniale tijd*, Gent, 2005, 104-107.
- VIAENE, V., VAN REYBROUCK, D. en CEUPPENS, B. red., *Congo in België. Koloniale cultuur in de metropool*, Leuven, 2009.
- VINTS, L., *Kongo made in Belgium. Beeld van een kolonie in film en propaganda*, Leuven, 1984.
- WALRAET, M, 'Marzorati (Alfred Frédéric Gérard)', *Biographie Belge d'Outre-Mer*, VI (1968), Brussel, 695-704.
- WILS, K. en RASMUSSEN, A., 'Sociology in a Transnational Perspective: Brussels, 1890-1925', *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, 90 (2012), 1273-1296.
- WITTE, E., 'The battle for monasteries, cemeteries and schools', C., CLARK en W., KAISER, *Culture Wars: Secular-Catholic Conflict in Nineteenth-Century Europe*, Cambridge, 2009, 102-128.

3. Websites

Stad Brussel. Parken en tuinen (www.brussel.be/artdet.cfm/5450). Geraadpleegd op 17 mei 2014.

Universiteit Antwerpen: Bibliotheek, 2012 (www.uantwerpen.be/nl/bibliotheek/over-ons/projecten-en-samenwe/). Geraadpleegd op 13 mei 2014.

VRT: Geschiedenis van de Openbare Omroep, 2013 (<http://www.vrt.be/geschiedenis-van-de-openbare-omroep>). Geraadpleegd op 27 mei 2014.

Samenvatting

Norbert Laude werd geboren in Schaarbeek in 1888 en stierf te Antwerpen in 1974. Zijn lange en actieve carrière kan gesitueerd worden in hetzelfde tijdsbestek als het bestaan van Belgisch Congo, van 1908 tot 1960. Tijdens zijn carrière engageerde hij zich met een grote gedrevenheid en vanuit verschillende functies voor het koloniale project. In deze meesterproef werd geprobeerd te achterhalen hoe één figuur, met een buitengewoon grote interesse voor Congo, het breder fenomeen van het kolonialisme heeft beleefd en dat mede vorm gaf. Wat waren zijn visies, houdingen en ambities, en hoe werden die beïnvloed door de veranderende tijdsgeest?

In de eerste fase van zijn carrière, gesitueerd in de periode voor de Tweede Wereldoorlog, werd Laude beïnvloed door de sfeer van enthousiasme en optimisme rond het koloniale project. Zijn Afrikaanse ervaring tijdens de Eerste Wereldoorlog zorgde ervoor dat hij een grote interesse ontwikkelde in het kolonialisme, en in het bijzonder voor de civilisatiemissie. Na de oorlog lag hij, als commissaris-generaal van de *Belgian Catholic Scouts*, aan de basis van de invoering van de scouting in Belgisch Congo. Daarnaast zou Laude in dienst van het Ministerie van Koloniën het Belgische koloniale beleid propageren in binnen- en buitenland. Hij bepleitte het koloniale project als een elitaire en nationale onderneming. In 1926 werd Laude door de minister van Koloniën, Henri Carton de Tournai, benoemd tot directeur van de Koloniale Hogeschool van Antwerpen, belast met de opleiding van de koloniale ambtenaren. Laude bleef er tweeëndertig jaar lang aan het hoofd staan en hij drukte bijgevolg zijn stempel op het instituut. De opleiding werd onder zijn invloed doordrongen van idealisme, militarisme, elitarisme, internationalisme en patriottisme. Dit laatste bereikte zijn hoogtepunt tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen de Koloniale Hogeschool onder Laudes impuls uitgebouwd werd tot een centrum van verzet.

Zijn positie als directeur liet Laude toe een groot netwerk van contacten uit te bouwen binnen de koloniale wereld. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg hij de kans toe te treden tot prestigieuze koloniale instellingen, zoals het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut, dat een wetenschappelijk functie had, en de Koloniale Raad, het politieke adviesorgaan van het ministerie van Koloniën. Onder invloed van de sfeer van toenemend antikolonialisme nam Laude vanaf dan een meer kritische houding aan tegenover het koloniale beleid. Hij reisde meermaals naar de kolonie om er de toestand te analyseren. Ondanks het feit dat Laude in toenemende mate geconfronteerd werd met ideeën van dekolonisatie, zoals het plan Van Bilsen in 1955, weerhield zijn verknochtheid aan de beschavingsmissie hem ervan de naderende onafhankelijkheid te aanvaarden.

Op 30 juni 1960 woonde Laude de Congolese onafhankelijkheidsviering bij en kwam er een eind aan zijn carrière. Het verhaal van Laude is typerend voor de grote groep van kolonialen uit de twintigste eeuw die zich vanuit een sterk idealisme en patriottisme had ingezet voor het koloniale project. Deze meesterproef heeft geprobeerd om aan te tonen hoe hun visies en houdingen, die vaak als conservatief beschouwd worden, wel degelijk beïnvloed werden door de antikolonialistische tendens na de Tweede Wereldoorlog. Het individuele perspectief van Norbert Laude vormt zo een aanvulling op het breder verhaal van het Belgisch kolonialisme.

